

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

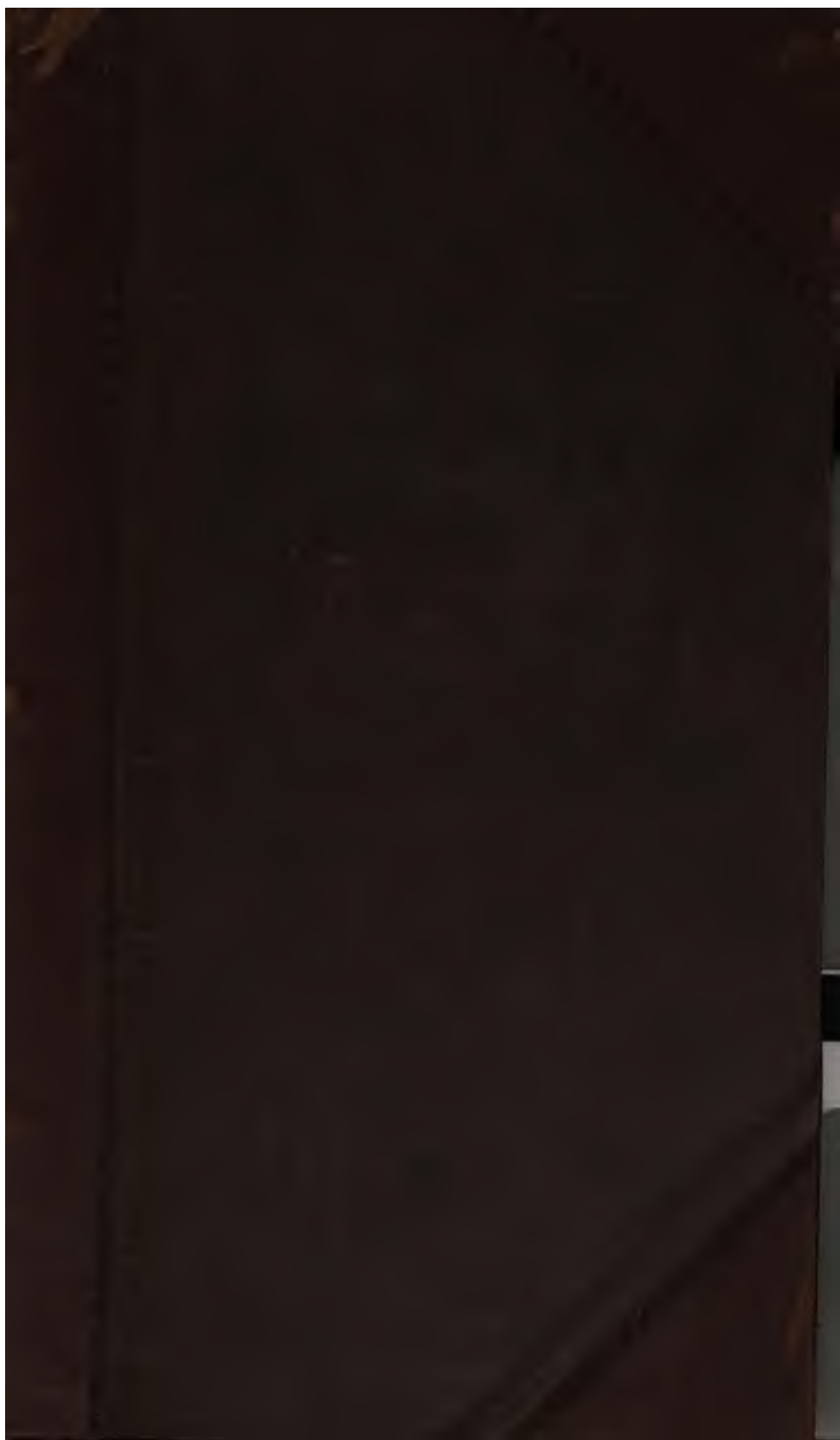
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

17 158X

32. 075.

32. 075.

FRIESCHE SPRAAKLEER.

**FRIESCHE
SPRAAKLEER,**

VAN

R. Rask,

*Hoogleeraar in de Letterkunde en Bibliothecaris
te Kopenhagen.*

—
MET ENIGE VERANDERINGEN

UIT HET DEENSCH VERTAALD,

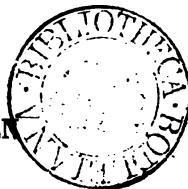
DOOR

Mr. M. Hettema,

*Lid van de Ridderſchap van Friesland, Gewoon Lid van
het Koninklijk Genootſchap van Noordsche Oudheidkunde
te Kopenhagen, van de Maatschappij van Nederland-
ſche Letterkunde te Leiden, van het Groninger
Genootſchap: pro excolendo jure patrio, enz.*

TE LEEUWARDEN, BIJ
H. C. SCHETSBERG,
1832.

Misschien zullen enigen denken, dat er in de Latijnsche en Grieksche taal wel iets ware, waaraan ik liever mijnen tijd moeste besteden; maar ik moet evenwel eerst mijn vaderland en deszelfs taal enige eer bewijzen.

P. SYV.

VOORREDE

VAN

DEN VERTALER.

Reeds voor lange had ik gehoopt, deze Spraakleer in het licht te geven. Omstandigheden evenwel hebben hierin verhindering gemaakt, en onder deze wel voornamelijk ene, waarover ik niet mag zwijgen. — Het is de weinige aanmoediging, welke ik van de zijde der Friezen, en bijzonder van het Friesch Genootschap alhier, heb ontvangen. Nimmer heeft men zich verle digd, om, even als van vele kleine stukjes in de Friesche taal, waarvan in het Mengelwerk der Friesche Courant telkens zooveel ophef is gemaakt, ook iets van de mijne te

zeggen. Ik konde en wilde zulks wel toeschrijven aan de weinige waarde mijner werken; maar dan vraag ik tevens: was het *Emsiger Landrecht*, op zichzelf beschouwd, der vermelding niet waardig? Moet ik dit toeschrijven aan vooroordeel tegen alwat echt, en aanneming van alwat verhollandscht Friesch is? Zulks kan ik van de leden van het Genootschap niet verwachten; zij zitten toch niet zo onder den plak van GIJSBERT, als onze schoolmeesters en pannelikkers onder dien van SIEGENBEEK. Bij dezen laatsten heerscht wel is waar letterkundig Catholicismus — bij hen evenwel Protestantismus, daar ieder naar hij gebekt is, en gevoel heeft, en zijne kennis strekt, zich naar zijne eigene regels in 't schrijven houdt, zonder op de regels der tale te letten; en deze laatste handelwijze stemt het best met den tijdgeest overeen: of zij de beste is, laat ik aan geleerden ter beoordeling over.

Dit denkbeeld, ik beken het openhartig, heeft mij een' tijdlang teruggehouden, om met deze Spraakleer verder te gaan. Onder het nazien van dezelve vond ik evenwel zo vele en zo overtuigende waarheden, welke ik met deskundigen overwoog en gegrond bevond, en de gunstige recensie in N°. 10

der *Weegschaal* voor 1826 deden mij besluiten, over alle zwaarigheden heen te stappen, en de Spraakleer, met de vermeerderingen van den schrijver, mij later toegekomen, zo mede met mijne aantekeningen en bijvoegingen, in het licht te geven, om alzo aan mijn gevoel den vollen teugel te vieren. Ieder, die een ware Fries is, zal mijne bemoeijingen billijken; voor diegenen, welke verhollandschte Friezen zijn, schreef ik dit niet; en zijn er, helaas! niet al te veel, die zich onder de vleugelen van dezen of genen Hollandschen letterkundigen scharen, en niet eens ontdekken, dat de vogel bastaardvederen heeft? — Doch de weinige veérkracht, welke zij bezitten, het gemakkelijker, met en door een anderen, dan op zichzelf staande, te werken, te veel volgende; blindelings den afgod des tijds naäpende, komen zij gevoelloos in den stroom der vernieling; en hun aller motto, hetgeen zij blind genoeg zijn, niet te zien, is: *Luctor et emergor*.

Om nu ten aanzien der aloude Friesche taal hieraan paal en perk te stellen, en haar de prooi der vernieling te ontrukken, zal ik, als Fries, al mijne vermogens inspannen, om haar tegen alle vijandelijke aanvallen te beschermen. Ik weet, ik sta bijna geheel alleen, en zal misschien ook voor den tijd-

geest moeten onderdoen. Doch neen; laat alwat geleerd, half en *quasi* geleerd is, mij aanvallen, ik zal nochtans, gelijk een oude eik, mij tegen al de stormen manmoedig verzetten; opdat, wanneer nu al eens de eik onderdrukt wordt, gene schaduw meer biedt, en ontworteld daar ter neder ligt, men dan nog altijd zal kunnen zeggen: het was een eik.

Ik weet, mijne stem is die van enen roependen in de woestijne; doch ik weet tevens, dat zij goed is, en eenmaal vruchten zal moeten voortbrengen; ik weet, dat, buiten het tegenwoordige platte land van *Friesland*, het *Sagelterland* en de Noordfriezen, mijne stem in het aloude *Friesland*, van af *Ostende* langs de zee tot aan de *Wezer*, als verloren, niet gehoord, wat meer is, met minachting zal behandeld worden; en moet ik mij niet bedroeven, aan de wereld te moeten zeggen, dat zij met de zo even genoemde streken ene en dezelfde taal gesproken — een en hetzelfde volk hebben uitgemaakt? — Doch alhoewel het meestendeel ontaard is, zo zijn er noch loten uitgeschoten, waarvan wij thans noch de vruchten zien. — Is het niet het trotsche *Engeland*, het zich meer en meer door bevolking uitbreidende *Noord-Amerika*, waar wij onze taal noch in ene

veranderde uitspraak horen? En willen zij eenmaal trotsch op hunne taal zijn, dan moeten zij de Friesche hare moeder noemen.

Heeft *Duitschland* in het noordelijke, de ingedrongene Hollandsche graven in het zuidelijke *Friesland*, door hunne overheersching de aloude moedertaal verdrongen, nimmer hebben zij zich ten aanzien der taal meester kunnen maken der zo even genoemde streken, dat zij door hun gezach dezelve deden te niete gaan. Het tegenwoordig *Friesland*, onder vreemde vorsten levende, heeft noch altijd deszelfs taal in den mond zijner bewoners behouden. — De Sagelterlanders, reeds in 1252 onder het beheer der graven van *Tekelenburg*, door veden tusschen hen en de bisschoppen van *Osnabrug* en *Munster* aan laatstgemelden gekomen, doch thans den westelijken uithoek van het uitgestrekte, maar weinig bevolkte, groothertogdom *Oldenburg* uitmakende, thans tot een stipje gebracht, en niet meer dan ene bevolking van twe duizend zielen bevattende, omringd door moerassen; hebben zich mede aan die verwoesting onttrokken, en spreken alsnoch hunne aloude Friesche taal: zij leveren een bewijs op, wat eendracht vermacht; en men kan van hen met waarheid zeggen: het is één volk, één huis-

gezin, ja een zuiver overblijfsel van het aloude *Friesland*. Ook de Noordfriezen, eene streek gronds, weinig door vreemdelingen bezocht, bewonende, mocht dit geluk te beurt vallen; en zij kunnen trotsch op hunne afkomst zijn.

Dáár is het, mijne landgenoten! waar noch een zweem van uwe aloude grootheid overig is; dáár schemert noch een lichtje van uwèn zo helder gebrand hebbenden fakkel: — zij is noch niet uitgedoofd, en uwe medewerking kan de vernieling, die haar, thans meer dan ooit, bedreigt, niet alleen tegengaan, maar gij kunt medewerken, om haar op nieuw te doen ontbranden, haar haren vorigen luister weder te geven.

Men heeft u willen wijs maken, dat uwe taal gene waarde had; dat zij niet eens onder de beschaafde talen konde gerekend worden; als een ingedrongen iets, uit eigene inzichten, zonder regels of orde was daargesteld. — Welaa! ik zal u bewijzen, dat zij in oudheid en belangrijkheid voor gene der Germaansche, ja zelfs niet voor de Islandsche en de haar verwante talen, die ik grootendeels van uit dezelfde bron en nauw met haar verwant beschouw, behoeft onder te doen.

Zo ik voor geletterden alleen schreef, zou

het genoeg zijn, hen naar deze Spraakleer zelve te verwijzen, door enen onvergelykelijken taalonderzoeker, mijnen hooggeschatten vriend en leermeester in die taal, opgesteld; doch het zullen misschien niet allen geletterden zijn, en daarom zal ik hier er iets meerder over moeten zeggen.

De Friezen, reeds ten tijde der Romeinen als natie, zowel als de Saksers, bekend, hadden ten dien tijde reeds hunne taal, die, zonder twijfel, wat de uitspraak betreft, weinig van de Saksische zal verschild hebben: immers, wanneer wij de oude gedenkschriften derzelve, die noch voorhanden zijn, nagaan, dan ontdekken wij spoedig hare nauwe overeenkomst; beoordelen wij het werktuiglijke of de door tekens opgegevene klanktaal, dan noch vinden wij de nauwste overeenstemming; en hadden wij de oudere letteren, de Runische, dan zouden wij zonder twijfel ene en dezelfde schildering aantreffen, en haar, naar mate ons spraakorgaan toeliet, gelijkelijk uitspreken. — De latere letteren; bij deze of gene volkeren, op deze of gene wijze in gebruik, hebben hier, in den uiterlijken vorm, vele veranderingen te weeg gebracht, grotendeels ook door de aanraking met andere volken ontstaan. Zo vinden wij in het oud-Saksisch de zucht, om door

29

oopenhoping van letteren de spreektaal aan anderen duidelijker te maken; in de Islandische en de haar verwante talen ontdekken wij wederom ene overhelling naar de Lettische, Slavische en Finnische, en hunne woordvormingen dan overeenstemmende, dan wederom van de onze afwijkende. — Veel heeft het physiek van den mensch hierop gewerkt; veel ook is door onkunde der letteren er in gekomen, en zulks is voornamelijk het geval in de latere tijdperken. In 't Friesch in tegendeel vindt men zulks, wanneer wij de oudere stukken nagaan, bijna niet; ik ken gene Germaansche taal, die in korthed, duidelijkheid en in schrijfwijze hierbij in aanmerking kan komen; en iemand, der zake kundig, kan, zonder de minste moeite, zo als ook Professor RASK in deze zijne Spraakleer bewezen heeft, de waarde der letteren in de klanktaal opgeven, daar het in de andere altijd, door hunne zamengestelde schrijfwijze, raadselachtig blijft.

In deze taal zijn de aloude werkwoorden van ene sylbe noch menigvuldig: ga, gaan, waarvan het *frequentativum* gonga of ganga in het noordelijke, genga en gunga in 't zuidelijke gevonden wordt; sia, zien; fa, vatten, waarvan het *frequentativum* fatta; sla, slaan, waarvan wederom slaga,

s l o g a en s l a g a. Men zal opmerken, dat de *a* noordelijk tot *o*, zuidelijk tot *e* overging, naar mate men nader aan ene andere taal en derzelver dialekt naderde; ja in de latere stukken, welke wij in het *Friesch Charterboek* vinden, kan men zelfs zien, dat het tegenwoordige *Friesland*, ten tijde der Hollandsche graven, zich, misschien om verstaanbaarder te zijn, enigzins naar dien tijd geschikt, en deszelfs spelwijze gewijzigd heeft; ook ziet men, dat de taal, in de laatste tijden, dat zij in *Friesland* geschreven werd, wat de spelwijze aanbetreft, naar het Hollandsch helt. Om zich hiervan te overtuigen, vergelijke men: het *Hunsingoër Landrecht*, het *Asegabuch*, *Friesche rechtskennis* (noch in handschrift, doch waarvan hierachter een uittreksel), de *Oude Friesche Wetten*, het *Charterboek* en de hier en daar verspreide stukken; voeg hierbij de nu sedert enige jaren uitkomende stukken, en ik ben verzekerd, dat deze laatste door de buitenlandsche geletterden, die de oude Friesche taal kennen, niet als Friesch zullen beschouwd worden, — en men zal zich van de waarheid kunnen overtuigen.

Men verwondert zich misschien, dat ik den zo hoog geroemden Frieschen dichter **GIJSBERT JACOBS** hier niet noeme. Hoewel

ik hem als dichter gaarne zijne waarde laat behouden, moet ik evenwel rond uit beken-
nen, dat zijn werk, wat de schrijfwijze be-
treft, zo vol taalkundige fouten is; dat het
hier niet, even min als ALTHUIZEN's *Frie-
sche Rymlarij*, in aanmerking kan komen.
Het is een samenweefsel van Angelsaksische,
Hollandsche en Friesche klanken, zonder orde
daargesteld; een doolhof, opgevuld met taal-
kundige fouten, waaruit zelfs niet de grootste
taalkundige wijs kan worden; daar hem dan
enen nieuw gefabriceerden zesden klinker
(ω), dan wederom ene aaneenschakeling van
klinkers, die men niet weet, of zij tot ene
of meer sylben behoren, in den weg zal
staan.

Ten aanzien van het oud-Saksisch komt
mij uit de eenvoudige en duidelijke schrijf-
wijze van het Friesch genoegzaam voor, dat
het, wat de schrijfwijze aanbetreft, ouder is,
en dat de Saksische spelling ene afwijking
van de oudere, in 't Friesch bijna zuiver
geblevene, spelling moet zijn. Zie hier ene
vergelijking:

Oud-Saksisch, HICKES, bl. 190.

**Thu bist thie wato / quat Petrus / walden-
des Suno / libbiandes Godes / the thet liócht**

giscop/ Crist cuning ewig; so welliath wi que-
than/ alla jungtron thina/ that thu sið God
selbo.

Friesch.

Thú bist thi wáre, quát PETRUS, waldendes
Súnu, libbandes Godes, the 't liocht scóp,
CHRISTUS cining éwig; sa wellath wi quéta,
alla jungera thina, that thú sé God selva.

Vertaling.

Gij zijt de ware, sprak PETRUS, des ge-
biedendens Zoon, des levenden Gods, die
't licht schiep, KRISTUS koning ewig; zo
willen wij spreken, alle uwe jongeren, dat
gij zijt God zelf.

Oud-Saksisch.

That habad so bibernid/ quad he/ Drohten
the Gode/ jac so hardo farholen/ himrikkez fa-
der walband thefaro werolbez/ so that witen ni
mag enig mannik barn/ hvan thiu marje tid
gewirdeð an thissaru werolbi; ne it ok te waran
ni kunnun Godez engiloz thie for imu gegen-
warde stium sindun/ sie it ok gefeggian ni
mugun.

Friesch.

That heft sa binítha, quét hi, Drochten thín God, ja sa herde forhélen, himilríkes fedër waldande thisse wralde, sa thet wita ni múgé éinig menskena bern, hwam thiú mára tíd wirthath anda thisse wralde, and thet ok to wárien ni kunnath Godes anglon, tha fore sin ienwarde samlath send, hia thet ac sidza ne múgun.

Vertaling.

Dat heeft zo diep, sprak hij, de Heer uw God, ja zo sterk verholen, 's hemelrijks Vader gebiedende deze wereld, zo dat weten niet mag enig menschen kind, wanneer de meerdere tijd gewordt in deze wereld, en het ook waar maken niet kunnen Gods engelen, die voor zijne tegenwoordigheid verzameld zijn, zij dit ook zeggen niet mogen.

Het Angelsaksisch, bij mij een uitvloeisél van het oude Friesch, en bij de verhuizing naar *Brittanniën* in spelling een en hetzelfde met het Friesch, heeft, ten gevolge van zijne aanraking met de Britten en Noormannen, ene wijziging ondergaan, en ene nieuwe spelling aangenomen; dit blijkt duidelijk, als

men voor de Angelsaksische klinkers Friesche in de plaats zet. Zie hier ene vergelijking:

Angelsaksisch, GIBSON, *Chron. Saxon.*, bl. 13.

Der Denzert and
 Dorra fuhton rið
 Þyrtgeorne þam
 cýninge, in þære
 rtope, þe is cweden
 Ægelesford, and
 his broþer man of-
 sloh Dorran, and
 æfter þam Denzert
 feng to rice, and
 Æsc his sunu.

Her HENGEST and
 HORSa fuhton with
 VYRTGEORNE tham
 cýninge, in thære
 stowe, the is cweden
 Ægelesford, and
 his brothor man of-
 sloh HORSAN, and
 æfter tham HENGEST
 feng to rice, and
 Æsc his sunu.

Friesch.

Hir HENGIST and HORSa fuchtaden with
 VORTIGERN tham cýning, in there stéde,
 ther is quéten *Ægelesford*, and sín bróther
 man ofslóch HORSa, and efter tham HENGIST
 feng to ríke, and Æsc sín súnú.

Vertaling.

Hier HENGIST en HORSa vochten tegen
 VORTIGERNUS den koning, op de plaats, die

is genoemd *Aegelesford*, en zijn broeder men versloeg Horsa, en na dien, HENGIST ving aan het rijk, en AESC zijn zoon.

Ibid., bl. 14.

Den HENGIST and
Aesc fuh-ton pið
þealar, and gena-
mon unarimedu he-
repear, and þa þea-
lar flugon þa Englan,
swa ðær fyr pæne.

Her HENGIST and
Aesc fuh-ton with
Wealas, and gena-
mon unarimedu he-
rereaf, and tha Wea-
las flugon tha Englan,
swa dhær fyr wære.

Friesch.

Hir HENGIST and AESC fuchtaden with Wálana, and nomaden unrímede héreráf, and thá Wála flogaden fon tha Anglon, as of ther fiúre wére.

Vertaling.

Hier HENGIST en AESC vochten tegen de Walen (die van *Wallis*), en namen ongeoorloofde heir(krijgs)roof; en de Walen vlogen van de Anglen, alsof daar vuur ware.

Ik moet hier evenwel bekennen, dat de

Angelsaksische constructie dikwijls iets ouds en origineels heeft overgehouden, hetwelk in de Friesche niet meer gevonden wordt; doch zij moet ten aanzien der schrijfwijze voor het Friesch onderdoen; ten geblijke waarvan men hunne verwisseling der klinkers in een en hetzelfde woord, misschien wel door de verschillende dialecten ontstaan, kan nagaan.

De hooggeleerde schrijver dezer spraakleer kan zich niet verbeelden, dat de Angelsaksische en Friesche taal ene en dezelfde is. Ik voor mij zie zulks duidelijk, en men kan het uit deze aangehaalde voorbeelden enigzins opmaken, dat het wel degelijk ene en dezelfde taal is, al hoewel hare spelling uiterlijk anders schijnt te zijn, en, dat zij een uitvloeisel van het oude Friesch moet zijn. Niet alleen de taal, maar de geschiedenis zelve licht ons hieromtrent genoegzaam in: immers, de Angelsaksen kwamen van het vaste land; en uit welke streek? niet, zo als ons TEN KATE op zijne kaart aanwijst, uit enen kleinen hoek lands, aan *Denemarken* grenzende, maar uit de gehele streek van af *Denemarken* tot *Ostende* zich langs de ze uitstrekkende. Deze werden bij de Britten Angelsaksen, dat is: Grensaksen, de op de grenzen wonende Saksers, dat zijn Friezen, genoemd; en wie zal het durven wagen, dit kleine hoekje van

TEN KATE voor den bevolker en taalvoerder van geheel *Brittanniën* te houden? Zij zich nu eenmaal aldaar nedergezet hebbende, waren onder den naam van Angelsaksen bekend; maakten aldaar onder dien naam een volk uit, en konden zich nu, ene kronijk schrijvende, niet anders noemen; de naam van Friezen moest nu achterwege blijven, doch die der Allemannen en Rugiërs, die mede overgekomen waren, en een klein gedeelte hiervan uitmaakten, moesten en konden genoemd worden. — Men moet óf de Friezen in het geheel geen deel aan dezen tocht geven, hetwelk toch uit de geschiedenis en taal anders geblijkt, óf zij moeten een en hetzelfde volk met de Angelsaksers zijn geweest, hetgeen bij mij genen twijfel lijdt. Ook de geloofpredikers, welke ons uit *Engeland* zijn overgekomen, moeten noch dezelfde taal als de Friezen gesproken hebben; — hoe zouden zij anders hier te recht gekomen zijn? Het kan niet anders zijn: want, stel u, b. v., bij ons eens vóór, dat iemand in het plat Duitsch (zo nauw aan het Nederlandsch verwant) ons in zijne taal zoude onderwijzen: hoe weinigen zouden het verstaan? hoe weinigen er nut uit kunnen trekken? Kan zulks nu in deze eeuw, waarin men zo overdadig met het woord verlichting om-

omsmijt, niet gebeuren, hoeveel te minder konde het dan in die eeuw, die men nu met den naam van ijzeren of duistere bestempelt, het geval zijn.

Laat ons nu eens zien, in welke verhouding het Friesch tot het Islandsch staat.

Islandsch, RASK, *Lestrarkver*, bl. 23.

Eg er Drottin þin Guð, sem útleiddi þig af Egyptalandi af því þrældóms húsi: þú skalt ekki hafa annarliga guði fyrir mér.

Þú skalt eingin bilæti gjöra þér, eða nokkra líking eptir því sem er á himnum uppi, eðr á jörðu niðri, eða því sem er í vötnunum undir jörðunni; þú skalt ekki tilbiðja þau, og eigi þjóna þeim; því eg er Drottin þinn Guð, ein vandlætandi Guð, vitjandi ránglætis feðranna á börnunum í þriðja og fjórða lið, þeirra sem mig hata, en gjörandi miskunsemd á mörgum þúsundum, þeim sem mig elska og mín boðorð varðveita.

Friesch.

Ik ben Drochten thín God, ther thi útlédade fon *Egyptalonde*, fon tha thiánesthúse: thú skelst ác navt hebba anigerlika goda for mí.

Thú skelst nannen bílda makia, eða éniga líkinge eftar þam, ther send and himlum uppa, eða and erthe níthera, eða thá ther send and wetere under re erthe; thú skelst ác navt ónbidda þam, and ác navt thiánia þam: tha ik ben Drochten thín God, én íversuchtig God, wítande wonfara fatherum an da bernum inna 'th thredda and fiárda líth, thera ther mí háta, and dúande barmhírtichéd, bi thúsundum methum, þam ther mí minnath and míu bédwird wária.

Vertaling.

Ik ben de Heer uw God, die u uitleide uit *Egyptenland*, uit de dienstbaarheid: gij zult niet hebben enigerlei goden voor mij.

Gij zult gene beelden maken, of enige gelijkenis van die, welke zijn in den hemel boven, of op aarde beneden, of van die, welke zijn in de wateren onder de aarde. Gij zult niet aanbidden die, en ook niet dienen die: want ik ben de Heer uw God, een ijverzuchtig God, wíjtende de misdaden der vaderen aan de kinderen in het derde en vierde lid dergenen, welke mij haten; maar doe barmhartigheid, bij duizenden maten, dien, welke mij beminnen, en mijn bevelwoord onderhouden.

Hieruit ziet men duidelijk, dat, hoewel niet zuiver Friesch, er evenwel ene nauwe verwantschap tusschen die beide talen bestaat. Het Deensch en Zweedsch, door hunne aanraking met het Duitsch, leveren ons ene nadere overeenkomst op; ik voor mij geloof zulks aan derzelver latere opkomst, in verband met het Islandsch gebleven, te moeten toeschrijven.

Zie hier een voorbeeld: RASK, *Vejledning til det Isl.*, side 220:

Islandsch.

*Veistu ef þú vin átt, þann þú vel trúir,
ok villtu af hönnum gott geta: gæði skalltu
vid þann blanda, gisfum skipta, ok fara at
finna opt.*

Deensch.

Bed du at du har en Ven, som du vel kan
tro, og vil du af ham nyde Godt, dit Hjerte
skal du ham aabne, Gaver med ham skifte, og
besøge ham tidt.

Friesch.

Wétstú thet thú hest én friond, tham thú

wel kanst trówa, and wilstú fon him nutta gód, thet hirte skelstú him épena, gáfa mith him skifta, and biséka him oft.

Vertaling.

Weet gij, dat gij hebt een' vriend, welke gij wel kunt trouwen, en wilt gij van hem nutten goed, het hart zult gij aan hem openen, gaven met hem delen, en bezoeken hem dikwijls.

Zweedsch, *Grammatica* van SJÖBORGH,
bl. 161:

Et folk med känsla för frihet älskar fäderneslandet, tåler intet annat tvång än den ordning, som det sjelf stiftat, och blyges at bära nagot, ok af sine enskilte medlemmar.

Friesch.

Thet folk mith kannisse for frihéd minnath federlande, tolét navt annen twang and tha ordeninge, tham thet selva stiftade, and blo-sath to béren awet, ác fon sína enkeldera mithlsthena.

Vertaling.

Het volk met kennis van vrijheid bemint het vaderland; duldt geenszins dwang aan de verordening, welke het zelf stichtte, en bloost te dragen iets, zelfs van zijne afzonderlijke medeleden.

Zweedsch.

Den konung, som ville och kunde göra alle sine medborgare nöjde och lycklige, vore sjelf den lyckligaste människja.

Friesch.

Thi kening, ther welde and kunde makia alla sine medburgera nogianda and lukkiga, wér selva thi lukkichsta manniska.

Vertaling.

De koning, die wilde en konde maken alle zijne medeburgeren vergenoegd en gelukkig, was zelf de gelukkigste mensch.

Professor RASK, in zijn *Undersögelse om det gamle Nordiske eller Islandske sprogs oprindelse* (Kjöbenhavn, 1818), wil het Is-

landsch uit het Lettisch, Slavisch en Fin-
nisch, ja uit het Thracisch, afleiden; maar
ik moet hierbij vragen: hoe is het dan, dat
er zo vele idiotismen in de taal zijn,
die mede zuiver Friesch zijn? en — hoe vele
woorden zijn er niet, die Friesch zijn? Zie
hier enige, die geheel dezelfde zijn.

Islandsch.	Friesch.	Nederlandsch.
abl	abel	sterkte (<i>robur</i>)
afkjæla (at)	afkela	afkoelen (<i>refrigerare</i>)
andvarp	oonwerp	ingeving (<i>suspirium, ge- mitus</i>)
annvirki	handwirke	(<i>labores, instrumenta</i>)
apr	aper	wrang, zuur (<i>asper</i>)
bábiliur	—	babbelarij
balldstýrgr	balsturich	twistlust hebben
bana	bana	doodslager
banna	banna	verbieden (<i>interdicere</i>)
bati	hate	bate, voordeel
bauli	bul	bul, stier
beit	beitha	weide
blástr (<i>flatus</i>)	blastig	haastig, winderig
bles	bles	witte plek der paarden voor 't hoofd
brá	bre	wenkbraauw
britia (at) (<i>in</i> brit <i>partes divi- dere</i>)	brit	brok van een' turf
brúgdinn	bruden	uitgetrokken (<i>evagina- tus</i>), mith brudena

Islandsch.	Friesch.	Nederlandsch.
		swerde, met uitgetrokken zwaard
budda	bude	buidel
dángla	dangla	ombengelen, heen en weder lopen
dárakiste	dorekast	gekkenhuis
deila	deilis	onenigheid
dimma	dimme	duisternis
dos	dus (dusig)	afgemat, matheid
drafa (at)	drava (truch)	doordraven, onverstaanbaar spreken (<i>obscure loqui</i>)
dreiss	dríst	driestheid (<i>insolentia</i>)
dræmr	drámer	dromer, langzame (<i>tardus</i>)
eria	era	ploegen
fergia	fergia	vergen (<i>comprimere</i>)
ferma (<i>implere</i>)	ferme (kerel)	een vol man, een man zò hij behoort te zijn
flapra (at)	flappa	uitflappen (<i>inconsiderate loqui</i>)
fler	flarde	brok (<i>fragmentum</i>)
flux	fluks	terstond
fródr	fród	vroedschap
froska	frosk	kikvorsch
gélidr	geld	onvruchtbaar (<i>siccus</i>)
gil	gil	gil (<i>hiatus</i>)
gisling	gisling	gijzeling
gnesta	gniesa	spijtlachen (<i>superbire</i>)
grátandi	gretande	klagende, schreijende
halltr	halte	lam, hinkend

aanwij

Islandsch.	Friesch.	Nederlandsch.
hals, (<i>vir fortis</i>)	hals	een hals, stumpert
handtak	handtast	<i>opus unius momenti</i>
handtéra (at)	handtera	behandelen
hardfengi (<i>fortitudo</i>)	herdafeng	sterke aanpakking
harma (at) <i>lugere</i>	harmscéd	boetebrief
hás	hás	heesch (<i>raucus</i>)
heimferd	hamfere	het naar een huis gaan
heimsekia (at)	hemsekinge	huisbezoeking (<i>vi- sitare</i>)
herbergia (at)	herberga	herbergen (<i>hospiti- tare</i>)
herferd	hereferd	heirvaart
hestr	hest	paard
hínkra (at)	hunkera	hunkeren
hniifr	knif	mes
hoka (at) konum	hokka	met ene vrouw hokken (<i>incum- bere mulieri</i>)
hornúngr	horning	hoerekind
hrid	rit	ogenblik
loddari	—	loeder, slecht mensch
mál	maal	tijdstip (<i>tempus</i>)
mæla (at)	mela	spreken
nipr	nips	net, proper
nöldra	neula	neulen, knorren
pompa (at)	pompa	<i>præceps ruere</i>
prundr	pronda	geestelijk inkomen.

Na dit alles gezien te hebben, zoude ik liever dit besluit hieruit trekken, dat de Is-

landsche met de haar verwante scandinavische talen ene zamenstelling is van de bij **TEN KATE** genoemde Germaansche en Slavoonsche takken, hoewel zij bij **TEN KATE** onder den naam van Cimbrische voorkomen. Wanneer wij deze overeenkomst dier beide taaltakken met de geschiedenis in aanraking brengen, dan lijdt het genen twijfel, dat, ten tijde van de invoering van het Kristendom in *Saxen* en *Friesland*, vele, welke zich niet hebben willen laten bekeren, naar die streken verhuisd zijn. Want te dier tijde begon de Islandsche taal in haren bloei te komen, en wie weet niet, dat onder **RADBOUD**, een der Friesche vorsten (volgens mijne denkwijze een Noordman van geboorte, en aan ene Noordsche prinses gehuwd, doch ons door de Noren opgedrongen, gelijk wij naderhand ook verdrevene Noordsche vorsten onder **KAREL** en **PIPPIJN** bij ons hebben zien regeren), vele Friezen, om hun voorouderlijk geloof te behouden, naar het Noorden zijn gevluht, en zich aldaar hebben nedergezet.

Een nauwkeurig onderzoek deswege zoude ons misschien meerdere zekerheid geven, en het was te wenschen, dat een bekwaam geschiedkundige het zich der moeite waardig achte, hieromtrent zijne onderzoekingen in 't werk te stellen.

Ook, wat de schrijfwijze aanbetreft, behoeft het Friesch voor het Gothisch niet achter te staan.

Gothisch, JUNIUS, *Evangelia Gothica*,
bl. 200.

GAH	ANDHAF-	Gah	andhaf-
GANAS	IAISUS	gands	IAISUS
AWΦ	AN IM, NI	kwath	du im, ni
ΦANKEBN	HAI-	thaurbun	hai-
ΛAI	LEIKEIS	lai	leikeis
AK			ak
ΦAI	PNHAIANS.	thai	unhailans.

Friesch.

And andert gévande JESUS quát to him;
ne thurven thá héla letza, lík as thá un-
hélana.

Vertaling.

En antwoordende, JESUS zeide tot hen: be-
derven (*opus habere*) de gezonde de heel-
meesters niet even als de ongezonde.

Het hiervoren aangehaalde doet, mijns in-
ziens, genoegzaam geblijken, dat het Friesch
voor gene taal in keurigheid, juistheid en

eenvoudigheid behoeft te wijken, en dat zij onder al de Germaansche en Skandinavische talen in schildering de eerste is en moet zijn, en zonder twijfel de oudste. Bij haar vindt men bijna gene vlekken, welke haar, even als alle andere talen, ontsieren; bij haar vindt men kern en gevoel en uitdrukking; zij is de taal; doch laat ik zwijgen, en niet te verre gaan. Ik heb gemeend; hier mijne taal die hulde te moeten toebrengen, welke haar toekomt; ik heb haar mede uit het stof, waarin zij door den tijdgeest bedolven lag, helpen halen, en dit is voor den Fries, die zulk ene parel wedervindt, meer dan schatten waard.

Geloof evenwel niet, M. L.! dat ik daarom de taal als spreektaal de oudste zal noemen; ik beken volgaarne, dat mijne onderzoekingen mij genen genoegzamen grond hebben opgeleverd, om te beslissen, welke der Germaansche talen de oudste is, en den overgang tot enen anderen taaltak daarstelt; ook dit, vrees ik, zal wel nimmer uitgemakt worden; alleen meen ik gevonden te hebben, dat zij in spelling de oudste moet zijn: zij heeft noch haar kleed van euwen her behouden; de andere talen hebben dit niet meer, en zijn met den tijd en de manieren medegegaan.

Uit dit alles nu mag ik gerustelijk besluiten, dat, wil men de taal als taal bewaard houden, men het oude voetspoor bij de spelling moet volgen, en niet, zo als tegenwoordig mode is, door ene te ver gedrevene zucht om duidelijk te zijn, voor het nageslacht onduidelijk worden. — Menschen, die nauwlijks hunne taal geleerd hebben, redeneren en beslissen er over, zonder tegenspraak te willen lijden; hunnen afgod op den voorgrond — zonder na te vragen, of te beoordelen, of hij van binnen even zo is, als hij van buiten gelijkt — volgende, spreken zij den banvloek uit tegen alwat anders denkt. Echo's van het taalkundig despotisme; de verbrekers van het natuurlijk mechanisme der taal; zich ploeiende en vleierende naar de domme menigte, om hierdoor ene wanschapene grootheid te erlangen; die, even als de kraai bij JUPITER, met eens anders veren pronken. Taalsmeden, die vergeten, dat de taal door de natuur zelve aan onveranderlijke regels is gebonden — de natuur geweld aandoen, en, om mij zo eens uit te drukken, vernietigers van het door den Schepper geschapene zijn. — Wij zijn door de natuur gebonden om die, voorwerpen, welke wij noch niet kennen, en genen naam voor hebben, volgens hunne hoedanigheid, inhoud,

uitwerking of oorsprong te noemen, en in onze gevoelens ligt het woord, hoewel noch niet uitgesproken, opgesloten; wij moeten, naar mate van haren omvang, de zaak of het voorwerp door dit oorspronkelijke, door dat eigendommelijke, of wederom door een, de hoedanigheid bevattend, en in de taal reeds bekend, teken uitdrukken; en, of zouden wij willen, zo kunnen wij van deze regels niet afgaan, zonder het natuurlijk stelsel geweld aan te doen, en bovendien zouden wij ons bij anderen onverstaanbaar maken.

Bij mij is ene oorsprong van alle talen, ene aaneensluiting van allen, denkbaar; maar tot noch toe onuitvoerbaar, om te bewijzen. De bestaande talen zijn uitvloeisels van die ene, die, naar mate van het gevoel der menschen, in verschillende klimaten levende, door verschillende schokken geraakt, zich meer of minder gevoelig uitdrukkende, deze uitdrukkingen als een' regel in de taal overbrengen en aanhouden; en naar de behoefte van ieder gewijzigd, de hen omringende voorwerpen benoemd, de verlorene of niet bij hen voorkomende, in hunne taal niet behouden of opgenomen hebben.

De schrijftaal is niets anders, dan ene schildering van 's menschen gevoel, even als ieder schilderstuk ene voorstelling van iets, dat

bestaat of bestaan heeft, te kennen geeft; men kan geen landschap zó schilderen, dat men het leven bijzet: men kan en moet dit door het gevoel en bij denken; gene grazende koe kan men etende voorstellen — geen door den storm ontworteld wordende boom kan men storm bijzetten — gene ze in beweging tekenen — gene heldendaad zó afbeelden, dat zij werkende is: — wij moeten hierbij onze verbeelding te hulp roepen. — Even zo is het met de schrijftaal gelegen: gene kan zó geschilderd worden, dat zij het gevoel van ieder nauwkeurig uitdrukt; het zijn en blijven altijd dode tekens, die door het gevoel moeten geholpen worden; en niet-tegenstaande deze waarheid, zijn er, helaas! zo velen, die door letters het gevoel willen uitdrukken, en door hunne zotte redeneringen, om het de menschen verstaanbaar en gemakkelijk te maken, om hen te helpen, de menschen op het dwaalspoor brengen, en de taal, als het ware, vernietigen.

Laat u derhalven niet verblinden door den tegenwoordigen, in de talen verbetering zoevende te brengen, tijdgeest; volgt de oude, natuurlijke wijze van schildering, dan zult gij aan allen verstaanbaar zijn, aan allen verstaanbaar blijven. Gij zult mij zeggen: wat is dan toch het Friesch? wat nut kan het mij

aanbrengen? wat ligt mij er aan gelegen, hoe het geschreven wordt? ik versta het, en dat is mij genoeg; ik ben aan de tegenwoordige schrijfwijze gewend, de andere moet ik leeren; mijn tijd is mij te goed hiertoe, en men verstaat mij dan niet. Doch neen, zo redeneert geen weldenkende Fries. Ik spreek hier hoofdzakelijk tot diegenen, welke zich op de beoefening dier taal toeleggen, en deze zullen toch ook wel voor hunne tegenwoordige studie tijd nodig hebben, om hunne spelling regelmatig op het papier te brengen: laten zij dien tijd tot beoefening der aloude aanwenden, en zij winnen, in vergelijking van hunnen tegenwoordigen arbeid, dubbeld.

Om tot de kennis dier spelling te geraken, is het wel niet nodig, om haren oorsprong in het hieroglyphen-schrift te zoeken. Neen! alleen het volgen van de bestaande oude spelling is genoegzaam, en bij de beoefening hiervan, ontdekt men al spoedig de weinige gebreken, die in de schrijfwijze door dezen of genen afschrijver veroorzaakt zijn, en men kan dezelve gemakkelijk verbeteren.

Het is waar, wij hebben zeer weinige in druk uitgekome Friesche werken; doch bij de aanschaffing derzelve zal men zich kunnen overtuigen, dat zij voor alsnoch genoegzaam zijn. Gaarne wenschte ik ene verzame-

ling van alwat zich in het Friesch beschreven bevindt, te maken, en het vooruitzicht, hetwelk ik heb, om bij het reeds bekende in die taal noch veel meer te kunnen voegen, houdt mij dien lust gaande. Zo heb ik onder anderen noch onder mij berustende een Handschrift van 312 bladz. in folio uit de 15de eeuw, zijnde een volledig *Friesch Wetboek*; — ook vlei ik mij, onder de nagelatenen en voor den druk gereed liggende vijf folio banden, door den zo verdienstelijken Groninger Archivarius DRIESSEN, Charters en andere stukken, *Groningen en Friesland* betreffende, verzameld, — en waarin, naar de overledene mij heeft gezegd, twee folianten, *Friesland* betreffende, gevonden worden, welke hij mij verzocht heeft, namens Zijn Edelen het Friesch Genootschap, zo het de drukkosten op zich wilde nemen, aan te bieden, — veel te zullen vinden, dat noch in het zuiver Friesch geschreven is.

Deze stukken zullen zonder twijfel bij den tegenwoordigen Archivarius, den Heer en Mr. H. O. FEITH, voorhanden zijn, en wij kunnen ons dus met de zoete hoop vleien, bij des overledenens *Monumenta Groningana* ook noch zijne *Opera Posthuma*, door bezorging van den Heer FEITH, te zullen krijgen.

Het vooruitzicht dus, om onze taal op te

luisteren, is schoon, en belooft, wanneer ieder medewerken wil, veel goeds; wij kunnen dus, wanneer wij willen, eenmaal wederom trotsch op onze afkomst — trotsch op onze taal zijn.

Noch één woord moet ik hier, voor ik eindige, bijvoegen. Ik heb mijne vorige werken zo goed Siegenbekiaansch mogelijk laten drukken, doch heb eindelijk begrepen, om mijnen stijl en spellingwijze van het Nederlandsch naar mijne eigene inzichten in te richten; woorden, die uit de mode zijn, en gene in mijn oog overtollige klinkers, te gebruiken. In deze mijne schrijfwijze (ik beken zulks gaarne) zal ik mij niet altijd aan de juiste regelmaat gehouden hebben; te dezen aanzien zoude ik misschien enige verwijting kunnen verdienen, en het levert voor de recensenten zonder twijfel stof tot gispfen op. Dat zij vooraf dan weten, dat bescheidene te rechtwijzingen mij altijd aangenaam zullen zijn, en dat ik onbescheidene veracht, en niet de moeite waardig rekene, om te beantwoorden.

Leeuwarden, October 1832.

M. H.

~~22222~~

INHOUD.

VORREDE VAN DEN SCHRIJVER . . . I—XXXIV

EERSTE AFDEELING.

KEYNIS DER LETTEREN.

	BL.
1. <i>Schrijfwijze</i>	1
2. <i>Uitspraak</i>	7
3. <i>Letterverandering</i>	13
4. <i>Lettervergelijking</i>	16
5. <i>Verkortingen</i>	24

TWEDE AFDELING.

VERBUIGING DER WOORDEN.

1. <i>Naamwoorden</i>	30
<i>A. Opene hoofdzoort:</i>	
<i>Eerste verbuiging</i>	34

<i>B. Geslotene hoofdzoot.</i>	
<i>Twede verbuiging</i>	38
<i>Derde verbuiging</i>	44
<i>2. Bijvoegelijke naamwoorden.</i>	
<i>A. De stellige trap</i>	48
<i>B. De vergelijkende trap</i>	56
<i>C. De overtreffende trap</i>	56
<i>3. Voornaamwoorden.</i>	
<i>A. Persoonlijke</i>	58
<i>B. Bezittende</i>	61
<i>C. Bepaalde</i>	63
<i>D. Terugwijzende en sprekende (vragende)</i>	67
<i>E. Onbepaalde</i>	68
<i>F. Tellende</i>	69
<i>4. Werkwoorden</i>	73
<i>A. De opene hoofdzoot</i>	78
<i>Eerste klasse</i>	79
<i>Twede klasse</i>	83
<i>Hulpwerkwoord he b b a</i>	85
<i>Derde klasse</i>	86
<i>B. Geslotene hoofdzoot</i>	90
<i>Eerste klasse</i>	94
<i>Hulpwerkwoord w e s a</i>	95
<i>Twede klasse</i>	96
<i>Derde klasse</i>	98
<i>Vierde klasse</i>	100
<i>Hulpwerkwoord w e r t h a</i>	101
<i>Vijfde klasse</i>	102
<i>Zesde klasse</i>	103
<i>C. Vervoeging van het werkwoord door omschrijving</i>	105
<i>D. Verschillende soorten van werkwoorden</i>	108

5. Partikelen	109
-------------------------	-----

DERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVOEGING.

1. Afleiding	111
A. Voorzettingen	112
B. Achterzettingen	114
a. Afleidings-eindigingen van de naamwoorden	114
b. Afleidings-eindigingen van de bijvoegelyke woorden	118
c. Afleidings-eindigingen van de bijwoorden	120
d. Afleidings-eindigingen van de werkwoorden	121
2. Zamenstellingen	122

VIERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVOEGING	127
---------------------------------	-----

TOEGIFT.

1. Over de dichtkunst	148
2. Van de dialecten	152

TAALPROEVEN.

1. Uit het Asegabuch	154
2. Hunsingoër Landrecht	156
3. Charterboek van Friesland	157
4. Handschrift Friesche Rechtskennis	161
5. Oud-Friesche Gedichten	161

V O O R R E D E

VAN DEN

S C H R I J V E R.

De oude Friesche taal heeft voor het grootste gedeelte hare belangrijkheid aan hare oudheid en eigenaartigheid te danken. — De rijkdom van hare geschriften bepaalt zich tot enige oude wetten, en bevat gene historie, kronijk of gedicht, ten minsten geen, dat oud en door smaak en vernuft opmerkelijk is. Deze taal kan alzo geenzins ten aanzien harer belangrijkheid en gedrukte werken met het Angelsaksisch vergeleken worden, maar staat ten aanzien van de gesteldheid der taalvormen bijna op denzelfden trap: het Angelsaksisch is wel enigzins rijker in de verbuigingen, maar het Friesch daarentegen in de zamentrekkingen, welke er bijna

als verbuigingen uitzien, en te gelijk met de uitspraak, vorm der woorden en door een deel aan haar eigene uitdrukkingen, hare eigenaartigheid en zelfstandigheid bepalen. Deze bijzondere taalvorm verspreidt licht over de inrichting der aan hem verwante talen, en de voortraad van woorden is ene, tot hier toe noch niet gebruikte, bron, tot uitlegging der woorden in de andere Gothische talen.

Allerbelangrijkst is evenwel het Friesch voor de Nederlanders; daar dit tot het Hollandsch staat, bijna gelijk het Islandsch tot het Deensch, het Angelsaksisch tot het Engelsch en het Latijn tot het Italiaansch. Het is daarom te verwonderen, dat de Hollanders zich niet meer met hunne oude volkstaal hebben bezig gehouden, welke zich eertijds van den *Rhijn* tot den *Weser* uitstreckte, en ene van de oorspronkelijkste, ten minsten de zich het langst gelijk geblevene, oud-Germaansche spraken schijnt te zijn geweest. De Friezen verzekerden zich, reeds van den tijd van *KAREL de grooté* af aan, het belangrijk recht, om niet op verre krijgstochten uit het land te mogen worden gevoerd, en zo weinig lust betoonde dit volk, om zijn vaderland te verlaten, dat het hoogst onwaarschijnlijk is, dat het enig beduidend deel aan de Angelsaksische verhuizing heeft genomen*, zo als *von WICHT*,

* Hier met den Hooggeleerden Schrijver geheel verschillende, zal ik alleen mijn gevoelen, zo kort mogelijk, ter neder schrijven; de bewijzen voor het aangevoerde tot ene nadere gelegenheid uitstellende, daar zij hier te veel plaats zouden beslaan en hier ook niet te passe komen.

HOCHE en WIARDA willen. Het is waar, dat zomnige tamelijk oude kronijken hen bij deze gelegenheid noemen; maar daar zij te gelijk de Allemannen en Rugiërs noemen, is het vrij duidelijk, dat zij alleen enkele personen kunnen gemeend hebben. De Angelsaksische kronijk, waarin de verhuizing en derzelve oorsprong nauwkeurig beschreven wordt, noemt hen in 't geheel niet. — Even ongegrond en onwaar is het, wanneer HOCHÉ in zijne *Reise durch Osnabrück und Niedermünster in das Saterland, Ostfriesland und Gröningen, (Bremen 1800.)* en WIARDA in zijne *Kleine Ge-*

De Angelsaksers, welke zich in *Engeland* hebben nedergezet, houd ik voor ene en dezelfde natie met de Friezen, welke toen ook ene en dezelfde taal gesproken hebben; hunne benaming houd ik afkomstig van de ligging hunner landen aan de Saksische grenzen, en vind in het woord *angel* niets anders, dan het *angulus* der Latijnen: hoek- of grens-Saksers. Zij nu in *Engeland* gevestigd, later ene kronijk schrijvende, en bij de andere natiën toen als Angelsaksers bekend, schreven de Angelsaksische kronijk, en konden natuurlijk niet afzonderlijk van Friezen gewagen, wel van Allemanniërs en Rugiërs.

Wel is waar, is de taal van het *Chronicqn Saxonium* geheel verschillend, wat den uiterlijken vorm aangaat, van het oud-Friesch; doch niets is natuurlijker, dan dat. Van af de verhuizing, moest bij de Angelsaksers veel oud-Engelsch in de taal overgaan, hetwelk in de Friesche niet kwam; hunne nieuwe betrekkingen moesten natuurlijk veel invloed op hunne spelling hebben, en ging mede niet in het Friesch over. Het Friesch, even als alle andere talen, door bet-weters gezuiverd, verloor veel van zijne oorspronkelijkheid, en elke euw geeft het bijna een nieuw kleed.

De Vertaler.

schichte der alten friesischen Sprache, (Aurich 1784.) het Friesch niet alleen de moeder van het Hollandsch, maar ook van het Engelsch, oud-Saksisch en plat-Duitsch maakt. Daarentegen is zij niet alleen de enige onvermengde oorsprong van het Hollandsch, maar bevat ook veel Saksisch, hetwelk van de nieuwe Saksische bewoners, welke ten tijde der Karolingers aan den zuidelijken Rhijnkant bij de *Nederlanden* zijn blijven hangen, overgenomen is.

Daar het nu te gelijk de Vlaamsche of Vlaanderensche taal was, welke zich in latere tijden vestigde (waarvan de Fransche naam *Flamand* voor Hollandsch), en kort daarna de noordelijke landschappen zich van *Spanjen* losgerukt hadden, zodat het boekwezen en de spraak naar het eigenlijke *Holland* overging; zo begrijpt men lichtelijk, dat er veel Hoogduitsch (Saksisch) moest inkomen en veel oud-Friesch verloren gaan. Zo kan men dan ook de woordvormen, zo als *tand* voor het Friesche *toth*, *doen* voor het Friesche *dua* en meer diergelijke, in 't Hollandsch verklaren. Daarenboven schijnt het Hollandsch ook enkele overblijfselen van de overoude Belgische taalzoort, het Gallisch, te bevatten, hetwelk met het Kimbrisch overeenstemt, en zich van de andere Gothische talen onderscheidt, zo als het bezittend voornaamwoord in de derde persoon van het meervoud *hun*.

Maar kan dierhalven het Hollandsch niet genoegzaam uit het Friesch verklaard worden, dan kunnen de andere aangrenzende talen dit nog veel minder; er is bijna niet een woord in 't Angel-

saksisch of Engelsch, dat zijne duidelijke afkomst van het Friesche heeft, en, zo verre mij bekend, heeft deze taal, noch op het oud-Saksisch, noch op het plat-Duitsch, enigen invloed gehad, daar het volk noch veroverd, noch verhuisd is: uitgezonderd, waar het, gelijk in *Oostfriesland*, lange onder de Duitsche regering gestaan heeft, en zelf een plat-Duitsch taaleigen heeft aangenomen; in welker streken taal wel vele landschaps-uitdrukkingen van deze oude taal kunnen zijn overgebleven. — Men kan evenwel niet ontkennen, dat het Friesch, ten gevolge van zijnen oorspronkelijken aart, zich nauw aan het Angelsaksisch en oud-Saksisch sluit, zodat het in woorden en uitdrukkingen meer naar het eerste, en in de uitspraak en huigingen meer naar het laatste helt.

In een Duitsch blad vind ik aangetekend, dat men uit Hocrx's Woordregister over de Saterlandsche taal zal kunnen zien, dat het Angelsaksisch, hetwelk hetzelfde als het Friesch zal zijn, als noch de taal in het Saterland is, niettegenstaande het Saterlandsche ene onbeduidende en van het oud-Friesch geheel ontaarte boeretaal is; ja, in de voorrede van WIARDA's *Asegabuch*, § 3, vindt men: dat de Friesche en Angelsaksische taal is geweest „*eine und dieselbe Hauptmundart der germanischen Sprache*”; ten bewijze waarvoor aldaar negentien uitdrukkingen uit deze beide talen aangehaald worden, van welke nauwlijks twee geheel overeenstemmen; bovendien ene zinsnede uit Koning ARTHURBERT's *Angelsaksische Wetten*, aldus luidende: „*Dis syndon þa dōmas þe AEP-EL-*

» *BIRHT cyning asette on AUGUSTINUS dæge:*
 » *Godes feoh and ciricean feoh 12-gylde, biscepes*
 » *feoh 11-gylde, preostes feoh 9-gylde,*” waarop
 de steller zich verder uitdrukt: » *Dies alles*
 » *ist angelsaksisch und zugleich friesisch!*” Ik
 hoop evenwel, dat de lezer zich spoedig uit
 mijne Spraakleer zal overtuigen, dat dit geen-
 zins in den vorm of gesteldheid Friesch is,
 hetwelk men zonder twijfel daar zal gemeend
 hebben; want dan zoude men ook kunnen
 zeggen, dat het Frankisch, Allemannisch of
 Islandsch is, zo men maar wilde. *Dis* is in het
 Friesch *thit*; *syndon*, *sent*; *þa dōmas*, *thá*
dómár of *dóma*; *the*, *ther*; *daege*, *dej*;
feoh, *fjach*; *ciricean*, *sthereka*; *preostes*,
presteres; kortom, nauwlijks een paar woor-
 den stemmen overeen, welke men doch beter in
 het Hoogduitsch of Hollandsch kan vinden. Daar-
 om zijn, § 4 aldaar, de oud-Friesche en An-
 gelsaksische talen geworden: » *zwei nicht sehr*
 » *von einander abweichende Mundarten einer und*
 » *derselben Sprache.*” Ik zie werkelijk niet in,
 hoe dat iemand het Friesch als hetzelfde met het
 Angelsaksisch heeft kunnen aanzien, ten zij
 het iemand ware, die geen van beide verstond.

Vooreerst, ten aanzien van de uitspraak ontbre-
 ken in het Friesch twe Angelsaksische klinkers, te
 weten *ae*, welke door *e*; en *y*, welke door *u*,
ju, *e* of *i*, vervangen wordt; b. v. *ymbē*, *um-*
be, *om*; *þrym*, *thrym*, *drie*; *hy'ran*, *héra*,
horen; *cyning*, *kining*, *koning*; zo ontbreekt
 in het Friesch mede de *þ* en *ð*, welke beide door

te vervangen worden, en alzo ook wel niet verschillend in de uitspraak zullen zijn geweest.

Maar de overige letteren, welke in de beide talen overeenstemmen, worden evenwel verschillend in elk woord gebruikt; ik wil niet spreken over de gevallen, waar de woorden in den grond verschillende zijn; b. v. Friesch *héra*, Angs. *hláford*, heer; *sín*, Angs. *his*, zijn; *dépa*, Angs. *fullian*, dopen; maar ook in die, welke oogen-schijnlijk dezelfde zijn.

FRIESCH.	ANGELSAKSIŒCH.	
áge	<i>eáge</i>	oog
háved	<i>heáfod</i>	hoofd
kind	<i>cild</i>	kind
erva	<i>easora</i>	erfenis
gréva	<i>gesera</i>	graaf
drochten	<i>drihten</i>	onze Heer
nacht	<i>niht</i>	nacht
thet réd	<i>se ræd</i>	de raad
déde	<i>daed</i>	daad
nose	<i>nasu</i>	neus
éin	<i>ágen</i>	eigen
kápie	<i>ciápige</i>	kopen
dúa	<i>dón</i>	doen
slá	<i>sleán</i>	slaan
gunga	<i>gangan</i>	gaan.

Ja zelden treft men enige woorden aan, welke geheel dezelfde zijn, zo als *fót*, *hond*, *wif*; en zelfs in deze gevallen is het geslacht en buiging dikwijls verschillend; b. v. in den 2den naamval,

Fr. *there wive*; As. *þæs wifes*, van de vrouw; *thiú síde*, As. *seó síde*, de zijde, 2de naamval *there sída*, As. *þære sídan*, van de zijden; enz.

In de inrigting of taalbouw der buigingen zelve is mede een aanmerkelijk verschil. Het Friesch heeft gene vrouwelijke woorden op *u*, en also ook niet de tweede klasse van de zelfstandige woorden. In de aanvoegende wijs der werkwoorden wordt geen verschil gemaakt tusschen het enkel- en meervoud; en de klassen van de 2de hoofdsoort, alhoewel dezelfde zes, worden, doch met ene geheel andere klankverandering als in het Angelsaksisch, uitgedrukt.

Hoe aanmerkelijk verschillend het oud-Friesch van het plat-Duitsch is, ziet men gemakkelijk, door met het door von WICHT uitgegevene plat-Duitsch *Oostfriesche landrecht*, de *Oude Friesche Wetten* te vergelijken: tot proef zal dienen 1ste boek 63ste hoofdstuk, vergeleken met het 1ste boek 1ste hoofdstuk van, het *Asegabuch*.

Thet is thet forme landriucht. Thet allera monna hwek an sína góda bisitte and an sína éyna hauun, umberáud: hit ne sé, thet ma him mith tele and mith rjuchta thingathe urwinne.

Das erste landrecht is, dat alle man syn egen guet mach besitten, und brueken unberoebet; id sy dan dat he mit rechte dar ut verdreven und verwunnen wert.

Hoe veel het latere Friesch van het plat-Duitsch

verschilt, ziet men uit de volgende proef bij von WIGHT, *hoofd. 64*, vergeleken met het *Asegabuch* van WIARDA, 2, 2.

Dyó forme need is; hwecerso een kind jongh is finsen ende fitered noerd wr hef, jesta suther wr birgk (birgh); soe moet djó moder heer kyndes eerwe setta ende sella ende har kynd lése ende des lives bihel-pa.

De erste noetsaake is, woir ein unjahrlich kind gefangen wort nortwert aver de see, eder súd-wert im geberchte; so mach de moeder ores kindes erwe verkoepen offte versetten, und dat kind also doir mede loesen, umb sin lieff hel-pen tho reddem.

Men ziet hier mede een groot verschil, zowel in de vorming als in de buiging en uitdrukking; *noet*, voor need, nood; *see*, voor hef, zee; *offte*, voor jesta, of; *ot*, *oer*, voor her, haar; *gefangen*, voor finsen, gevangen; *verkoepen*, voor sella, verkopen.

De plat-Duitsche vormen zijn in het Hollandsch de heerschende gebleven. Dierhalven, om het noch eens te herhalen, het Hollandsch kan niet uit het Friesch alleen afgeleid worden, gezwegen van het plat-Duitsch of Engelsch. Met zodanige daadzaken van de taal zelve, zal het weinig baten, zo als WIARDA gedaan heeft, geleerde Engelschen en Hollanders aan te woeren, die in het geheel geen Friesch verstonden; en het zoude tijd verspillen zijn; deze gedachten verder te wederspreken, daar

het door al het aangevoerde genoegzaam bewezen is, dat het Friesch ene eigene, op zich zelve staande, oud-Germaansche taal, bijna even verschillend van het Angelsaksisch als van het plat-Duitsch, is.

Meer belangrijk zal het voor de Deensche lezers zijn, te zien, hoe het Friesch tot de oude Noordsche talen staat; men zal dan ondervinden, dat het Friesch nader bij het Islandsche of oud-Noordsche, dan bij het Angelsaksisch of oud-Saksisch komt, ten minsten nader, dan ene andere Germaansche taalzoort, daar deze de werkwoorden in de onbepaalde wijze op *a* sluit; b. v. *driva*, Isl. *drifa*; *halda*, Isl. *halda*; *fara*, Isl. *fara*; ook eindigt het zelfstandig naamwoord van het mannelijk geslacht van de opene hoofdzoort overal op *a* in het enkelvoud; b. v. *skatha*, Isl. *skaði*; maar in de 2de, 3de en 4de naamval *skaða*. Daarentegen worden de vrouwelijke woorden van dezelfde hoofdzoort hier mede op *a* verbogen, in het oud-Noordsch op *u*, met de klankverandering in de voorgaande sylbe; en ook in de eerste naamvallen van deze hoofdzoort is mede ene in 't oog lopende onderscheiding tusschen de neder-Germaansche en de Noordsche taal; dier vorm namelijk eindigt in het Friesch en Angelsaksisch op *e* in het onzijdig en vrouwelijk, en op *a* in het mannelijk geslacht; in het Islandsch daarentegen op *a* in het onzijdig en vrouwelijk, en op *i* (*e*) in het mannelijk geslacht. De naamwoorden van de geslotene hoofdzoort hebben hier even zo weinig, als in het Angelsaksisch of oud-Saksisch, ene eigene geslachts-eindiging in den eersten naamval. In het

Islandsch daarentegen hebben de mannelijke woorden van die hoofdzoot meestijds de *r* tot eindiging; de vrouwelijke *ö* tot klinker in de hoofdsylbe, of ene afleidings-eindiging, waardoor zij gewoonlijk van de onzijdige onderscheiden worden.

Vele naamwoorden vindt men ook hier, gelijk in het Islandsch, met de meervouds-eindiging *ar*; b. v. *kiningar*, koningen, Isl. *konúngar*; maar daarentegen valt hier, gelijk in het Angelsaksisch, de enkele *r* in het meervoud weg, welke in alle Skandinavische talen behouden wordt; b. v. *merk*, mark, meerv. *merk*, Isl. *merkr*; *fót*, voet, meerv. *fét*, Isl. *fætr*, Zweedsch *fötter*, voeten. Ook zijn hier alle eerste en vierde naamvallen van de mannelijke woorden in het meerv. gelijk, hoewel deze vormen in het Islandsch zorgvuldig onderscheiden worden. — Het artikel of lidwoord wordt hier altijd voor het naamwoord gezet, gelijk in het Hoogduitsch, en altijd aan de eindigen van dien aangehecht, zo ook in alle andere Noordsche talen; b. v.:

FRISCH.	DEENSCH.	ISLANDSCH.
thet lif	<i>liv-et</i>	<i>lif-it</i>
thes lives	<i>liv-ets (lív-ens)</i>	<i>lifs-ins</i>
thi dáth	<i>død-en</i>	<i>dauði-ⁿⁿ</i>
thá fiskar	<i>fiske-ne</i>	<i>fiskar-nir</i>
thiú hond	<i>hánd-en</i>	<i>hönd-in</i>
thà honda	<i>hænder-ne</i>	<i>hendr-nar.</i>

Waar het geslacht in de Noordsche en Germaan-

sche taal verschillend is, stemt het Friesch zeer dikwijls met het laatste overeen; b. v. *t ó t h* is manl., gelijk *der Zahn*; Isl. *tönn*, vrouwl. De korte naamwoorden, welke van de werkwoorden komen, zijn ook hier, gelijk in het Hoogduitsch, manlijk; in het Islandsch daarentegen onzijdig: zo als *slek*, *der Schlag*, Isl. *slag-it*. (190).

In den onbepaalden vorm der bijvoegelijke woorden maken de Friezen, gelijk de Angelsaksers, in den eersten naamval geén verschil in het geslacht, waarentegen het oude Deensch en Zweedsch, gelijk het Islandsch, in den eersten naamval alle drie geslachten zorgvuldig onderscheidt; b. v. het Fr. *bréd* is het Isl. *breitt*, *breiðr*, *breið*; *gód* is het Isl. *goth*, *goðr* en *góð*; *mín* is het Isl. *mítt*, *mínn*, *mín*; zodat er in de Friesche, even zo min als in de Angelsaksische, bijvoegelijke woorden enig spoor van de Noordsche onzijdige geslachts-eindiging *t*, of van de mannelijke geslachts-eindiging *r* is, welke van overoude tijden in alle Noordsche talen, ja noch in het tegenwoordig Deensch en Zweedsch, plaats gevonden heeft; b. v. Deensch *ungt kúd*, *unger svend*, en *ung pige*; Zweedsch *gladt sinne*, *glader man*, en diergelijke. — De bepaalde vorm van de bijvoegelijke woorden wordt in de Hoogduitsche taal, zowel in het meer- als enkelvoud, met dezelfde eindiging als de naamwoorden van de opene hoofdzoort verbogen; in de Noordsche daarentegen vindt deze overeenstemming in 't meervoud in het geheel geen plaats; maar de bijvoegelijke hebben hier hunne eigene eindiging *u*, met ene klankverandering in

de voorgaande sylbe; b. v. *der Gute*, in het meerv. *die Guten*, stemt geheel met *der Erbe*, en in het meerv. *die Erben*, overeen; in het Islandach daarentegen is het *hinn góði*, meerv. *hinnir góðir*, geheel verschillend van *arfi*, meerv. *arfir*; zo ook in het Deensch, hoewel de woorden zelve met het Hoogduitsch overeenstemmen; b. v. *den gode*, meerv. *de gode*, *de godes*, is geheel verschillend van *hyrder*, *hyrder*.

Het Friesch heeft in deze gevallen voor de bijvoegelijke woorden wel twee vormen, naar dat zij op zich zelve staan, of met een naamwoord zijn verenigd; maar beiden stemmen met de Germaansche taal overeen: want de op zich zelf staande vorm is, geheel gelijk aan het naamwoord van de opene hoofdzoort, en de bijgevoegde eindigt overal op *a*, hetwelk daarvan ene afkorting is, overeenkomende met de Hoogduitsche eindiging *en*, niet met de Islandsche op *u*.

De derde persoon van alle werkwoorden is hier, gelijk in het Angelsaksisch en Hoogduitsch, altijd van den tweden verschillende, daar de twede op *st*, de derde op *th* eindigt; waar daarentegen beide in de Noordsche talen op *r* eindigen. In het meervoud eindigen alle drie personen op *ath*, waarentegen die in de oude Noordsche talen door eigene en geheel verschillende eindigingen onderscheiden worden. De lijdende vormen ontbreken hier, gelijk in het Angelsaksisch, en kunnen niet wel in deze beide talen plaats vinden, daar het terugwijzend voornaamwoord *zich*, waarvan zij hunnen oorsprong hebben, hier, zowel als in het

tegenwoordige Noordfriesch en Engelsch, geheel ontbreekt. — De woordvoeging eindelijk is geheel Hoogduitsch. De ontkenningen zet men voor het werkwoord, en dit heeft liefst in ene zinsnede de laatste plaats; en het bijvoegelijk woord, hetwelk niet onmiddelijk bij het naamwoord gezet wordt, maar hetgeen als predicaat daarbij staat, wordt in het geheel niet verbogen. (236)

Zo ziet men dan, dat, alhoewel het Friesch enigzins meerder dan het Angelsaksisch tot de Noordsche talen nadert, het evenwel noch geheel Germaansch is, en de grensliniën tusschen de Germaansche en Skandinavische taalstammen desniet-tegenstaande noch tamelijk stellig en juist bepaald. Maar de oud-Germaansche taal verdeelt zich evenwel in twee takken, te weten: hoog- en neder-Germaansche; tot den laatsten behoort het Friesch; zowel als het Angelsaksisch en oud-Saksisch; welke naam men nu, zo het schijnt met recht; overeengekomen is, aan de Cottoniaansche Eüangelieharmonie te geven; tot de hoog-Germaansche behoren het Frankisch, Allemannisch en Moesogothisch.

Als kenteken, waardoor men de neder-Germaansche oude talen van de hoog-Germaansche onderscheiden kan, is het misschien beter, de eindiging op ene tongletter in alle drie personen van het meervoud van den tegenwoordigen tijd aan te nemen, dan de letter *t* voor *z* voor de uitspraak in 't algemeen. Want men zal bevinden, dat het oudste Allemannisch, en voornamelijk Moesogothisch, ook *t* voor *z* heeft; waarom dezelve

evenwel niet tot den Nederduitschen taaltak behoort. Daarentegen doet zich de Hoogduitsche, door ene zeer grote hardheid in de vormen der woorden, en voornamelijk in de medeklinkers in plaats der lange vocalen, tamelijk duidelijk kennen. Al deze zes oud-Duitsche talen zijn reeds lang geheel uitgestorven, daar hare buigingsvormen met het einde der middeleeuwen deels geheel veranderd, deels vereenvoudigd zijn, en de klinker *e* aangenomen hebben. Zo ook zijn menigvuldige oude uitdrukkingen verloren en verwisseld met de meer gebruikelijke; of ook wel in weinige streken in ene veranderde betekenis, en in de schrijftaal niet gebezigd, behouden. Op die wijze zijn deze oude talen in het tegenwoordige Hoogduitsch en Hollandsch zamengesmolten, daar hare verschillende eigenaartigheden zedert langen tijd zijn verloren geraakt, niettegenstaande men wel in de gemene taal en in de aan een landschap eigene woorden, in de verschillende streken van *Duitschland*, overblijfselen van de oude taal aantreft, die in vroegere dagen aldaar geheerscht heeft. Ja, zo heeft het Friesch, zowel als de evengenoemde oude talen, ook deze ramp getroffen, zodat de geleerdste mannen in het land, waar het voormaals gesproken werd, b. v. WIARDA, te *Aurich* in *Oostfriesland*, ter nauwernood in staat zijn geweest, om de overgeblevene stukken te verstaan of uit te leggen, niettegenstaande deze een groot deel van zijn leven daartoe besteed had.

Bij het bearbeiten van deze taal is het ene grote fout geweest, dat men gene grenzen aangenomen

heeft, waar de taal ophield, en ene andere zich begon te ontwikkelen. Van dien tijd af ontstond er een verward kluwen, waarin de oude vormen deels met vreemde, en dan wederom met afwisselende nieuwe, zonder orde tot elkanderen, verwisseld werden, daar het natuurlijk niet altijd bij de aflegging van enen ouden vorm terstond bepaald was, welk nieuw woord dit vervangen zoude. In vele gevallen, waar de talen veranderd werden, kwam niet een enige vorm in de plaats van de oude; maar velen ontstonden en bestonden naast elkanderen in de verschillende streken, naar mate ene taal in meerdere volkstalen opgelost, en niet tot ene nieuwe schrijftaal omgewerkt werd. Zo ging het met het Friesch, dat nu bijna niet meer bestaat, en in enige honderde jaren niet gesproken is*. Maar alleen een aantal verwarde en strijdige

* De Hooggeleerde Schrijver dwaalt hier op het gezach van WIARDA, en deze heeft den bal geheel misgeslagen; hetwelk mij te meer verwondert, daar hij zo nabij *Friesland* woonde, en met den Heer WIERDSMA gesproken en briefwisseling gehouden heeft. WIARDA zegt, in zijn *Alifriesisches Wörterbuch, Aurich 1786, voorrede § 34:*

» Die Sprache des gemeinen Mannes in der niederländischen Provinz Friesland, und besonders in Hindelopen und Molquerum, nennt man die friesische. In dieser Sprache hat GZABERT JAPIX seine Rymlerie und ein Fragment einer Grammatik geschrieben.»

Een man als WIARDA had zich meerdere moeite moeten geven, om naar die taal onderzoek te doen, dan had hij zonder twijfel gezegd, dat het Friesch, alhoewel zedert enige eeuwen als schrijftaal niet in gebruik, evenwel in *Friesland* in de kleine steden, maar vooral ten platten

mondelijke taalzoorten in de landschappen, welke van het Friesche volk of diens nakomelingen bewoond worden; want zij maken niet meer een volk uit, daar zij zedert lang onder de Nederlanders, Duitschers en Denen zijn ingedeeld.

Het is evenwel niet gemakkelijk, voor het tegenwoordige de grenzen dier taal te bepalen. Haar boekwezen kan men ten minsten stellen, dat na de invoering van het Kristendom, met de wetgeving onder de Karolingers, begonnen is, en de strijd der Friezen, tusschen de Franken en Saksers, veroorzaakte ene volkomene scheiding van de Saksers; verder moet de scheiding van de Noormannen, door koning RABBOUD's verdringing, natuurlijk veel bijgedragen hebben, om de Friesche taal te bevestigen, en deze enen eigenen vorm, waarin wij haar naderhand zien voorkomen, te geven.

De oudste overblijfselen, welke wij hiervan hebben, zijn in veel latere tijden opgesteld, en in noch latere handschriften bewaard, welker taal

lande, noch vrij zuiver en onvervalscht gesproken wordt, en ten allen tijde is geweest; dat in de streken van *Hindeloopen* en *Molkwerum*, zo mede op het eiland *Schiermonnikoog*, het oude dialect zuiverder is bewaard gebleven, dan wel in de andere streken, en dat GYSBERT JACOBS uit de spreektaal, in zijnen tijd bestaande, zijne *Rymlerije* volgens zijne eigene regels heeft opgesteld, welke ten aanzien van het dialect belangrijk, maar van de grondtaal beneden alle kritiek is, daar het een mengsel van Angelsaksische en Nederlandsche spelling is, waarbij weinige of gene taalregels in aanmerking zijn genomen.

De Vertaler.

niet veel ouder dan zij zelve zijn, kan gerekend worden, daar de verstaanbaarheid het eerste oogmerk moet zijn geweest, waaraan de oude eigentigheden waarschijnlijk opgeofferd zijn: ten minste deed men also in de volgende tijden, met de oude wetten en overleveringen in die taal af te schrijven, waarin men sprak, en waarin men nieuwe stukken en verhandelingen opstelde. Men vindt geen ouder stuk, dan van het jaar 1250; maar ten aanzien der meeste overblijfselen een veel ouder daarzijn in het land, toen de noordelijke bewoners noch Heidenen waren; men kan daarom het begin dier taal, in dien vorm, tot het jaar 900 brengen, en derzelve verval met GABREMA op het jaar 1300 en 1350; en zelfs in dit tijdvak, van vier honderd tot vier honderd en vijftig jaren; is het Friesch niet zuiver gebleven.

Na het jaar 1350 ziet men reeds ene aanmerkelijke verandering; vreemde woorden worden er ingevoegd, de verbuigingen nemen dikwijls de *e* voor de *o* en *en* voor *a* aan, de lange klinkers wordt ene *e* toegevoegd, of worden verdubbeld, de *y* wordt voor de *i* gebruikt, *sch* voor *sk*, en *z* voor *s*, hetwelk de taal een geheel ander aanzien gaf; na 1500 is dezelve zodanig veranderd en verzet, dat zij niet meer voor dezelfde taal kan worden gehouden.

Het is aan het eerste dier tijdvakken, hetwelk met 1300 eindigt, dat ik mij voornamelijk in dit werk gehouden heb, daar dit, zonder vergelijking, als den grondvorm der taal, de grootste belangrijkheid voor de taalonderzoekers in het algemeen

heeft; zo mede ook tot de verklaring der latere overblijfselen en tegenwoordige taal; evenwel zo, dat ik hier en daar de vormen van dit latere tijdvak, waar deze van enige beduidendheid schijnen, in aanmerking genomen heb.

Tot het eerste tijdvak behoren voornamelijk:

1. Het *Asegabuch* (dat is: *boek der wetten*), hetwelk onder den titel: *Asegabuch, ein altfriesches Gesetzbuch der Rüstringer, herausgegeben, übersetzt und erläutert von T. D. WIARDA, (Berlin und Stettin, 1805.)* uitgegeven is, en waarvan in de *Jenaische allgem. Litt.z., 1807, 2, 224*, melding is gemaakt. Het boek bevat, behalven het register en de voorrede, 354 bladzijden in 4°; maar het ergste is, geen twintigste gedeelte daarvan is Friesch. Daar te dier tijde de Rustringers oostelijk aan de Saksische grenzen woonden, bewijzen deze heerlijke gedenkschriften, dat de Friezen zich stellig tot de *Weser* hebben uitgestrekt.

2. Het *Emsiger Landrecht*, in drie afdelingen; het eerste: van gewelddadigheden, wonden en boeten; het tweede: de twaalf Emsiger doemen; het derde: het eigenlijke Emsiger landrecht. Niet in zijn geheel uitgegeven. In E. SPANGENBERG's *Beyträge zur Kunde der teutschen Rechtsalterthümer und Rechtsquellen, (Hanover, 1824.)* vindt men wel *das emsiger Landrecht*, van bladz. 108 tot 118, naar een afschrift uit de bibliotheek van de Universiteit van *Helmstad* afgedrukt; maar deze uitgave bevat niets meer, dan de eerste afdeling, die daarenboven zonder enige bijdrage tot verklaring van den tekst is in het licht

gegeven. Ja, wat zoude het zijn, de tekst zelf wordt aldaar vol fouten gegeven; de woorden worden niet nauwkeurig onderscheiden; *n* en *u*, *c* en *t*, *k* en *x*, *z* en *s* worden steeds verwisseld; b. v. alleen op bladz. 111 vindt men, reg. 4: énré frouwa his (!) áre úteriwen (voor hir), ene vrouw haar oor uitgescheurd; reg. 7: én mon esleyn uppá sin hand, thettet blóð it síne ára útrenne (voor haud, háved, hávd), iemand op zijn hoofd geslagen, dat het bloed uit zijne oren loopt; reg. 14: the bretsín, en reg. 16: te bretsín (voor te bretsín), gebroken, Duitsch *zerbrochen*; reg. 20: thet nithe ré lith (voor nithere), het onderste ooglid; reg. 23: muchbrend. (voor muthbrend), mondbranding, en later hand (voor hoved), a fara hande, voor het hoofd, en diergelijke*. De bekendmaker in de *Hallsche Litt.z.* voor Maart 1825 heeft zekerlijk geen onraad gemerkt, of van dit stuk vermoedelijk niet veel gelezen of verstaan, hetwelk bijna geheel onbruikbaar is. Veel beter is de tweede afdeling, te weten: de 12 doemen, van het jaar 1312, met ene Duitse vertaling, in von WICHT's *ostfriesisches Landrecht*, (*Aurich*, 1746.) op bladz. 646 tot 699 uitgegeven. Een brokstuk vindt men in WIARDA's *Geschichte der alten friesischen Sprache*, bladz. 24.

* Het oorspronkelijke handschrift van dit Landrecht, thans onder mij berustende, met het bij SPANGENBERG gevonden wordende vergeleken hebbende, heb ik daarin meer dan 260 fouten aangetekend!

Men ziet uit deze proeven ten minsten, dat de taal in *Oostfriesland* in het begin der veertiende eeuw gelijk gebleven was *.

3. Broekmanner brieven, door denzelfden T. D. WIARDA, onder den titel: *Willküren der Brockmänner, eines freyen friesischen Volckes*, (Berlin, 1820.) uitgegeven. Dit bevat, behalven het voorbericht, 182 bladz. in 8°, en heeft wel weniger en minder wijdlopige aanmerkingen dan het Asegaboek; maar de tekst maakt doch nauwelijks een vijfde deel van het geheel uit, en vele bladz. zijn geheel zonder tekst.

4. Van het Hollandsch gedeelte heeft men het Hunsingoër Landrecht, in 1252 vervaardigd, en in het 2de deel van de Verhandelingen van het Groninger Genootschap: *pro excolendo jure patrio* uitgegeven. Daar deze verhandelingen in gene openlijke boekverzameling in deze stad gekomen zijn, en ik dezelve, alhoewel reeds voor een half jaar een boekhandelaar verzocht hebbende, er voor mij om te schrijven, nog niet gekregen heb, zo kan ik daarvan niets verder zeggen †.

* Hierbij kan noch gevoegd worden, daar hetzelfde meermalen in dit werkje aangehaald wordt, het door mij uitgegeven *Emsiger Landregt* (Leeuwarden, 1830). De handschriften, waarvan ik in hetzelfde melding maakte, zijn mij naderhand voorgekomen; zij bevinden zich in de boekerij van het Genootschap: *pro excolendo jure patrio*, te Groningen.

De Vertaler.

† In het bezit van dezelve zijnde, zal ik hier met korte

5. *Vetus jus Frisicum*, ibid. 3de deel, naar een perkamenten handschrift te *Groningen*.

6. De overgeziene *Friesche keur* of *Overkeur*, bij *Upstalboom* aangenomen. Een klein stuk van enige weinige artikelen, naar twee handschriften, door *VON WICHT*, *ostfriesisches Landrecht*, bladz. 825 tot 836, uitgegeven.

Tot de latere taalvorm behoren:

7. Het geestelijk recht, of *Zeendrecht*, hetwelk [door *SCHOTANUS*] uitgegeven is in de *Beschrijvinge van de heerlijkheid van Frieslandt*, bladz. 71 en volgende, en waarvan *WIARDA* het begin, met ene *Duitsche vertaling*, in zijn *allfr. Wörterb.*, bladz. 63 tot 80, heeft laten drukken.

8. De *Upstalboomsche willekeur*, in 1323 in het *Latijn* opgesteld, en in het *Friesch* overgezet, 34 §§ of artikelen, welke bij *SICCAMA* en *SCHWARTZENBERG*, verders bij *SCHOTANUS*, in zijne zo even aangehaalde *Geschiedenis van Friesland*, bladz. 104 tot 106, en in zijn *Tablinium*, of verzameling van

woorden ter neder schrijven, dat het voor de taal, even als het *Emsiger Landrecht*, allerbelangrijkst is, doch dat in hetzelfde ene ontelbare menigte drukfouten zijn ingeslopen, welke ik, door hetzelfde met twee originele codices te vergelijken, ontdekt heb. Gaarne zoude ik ene nieuwe uitgave, verbeterd en met het aldaar ontbrekende aangevuld, voorafgegaan door het *vetus jus Frisicum*, (zie No. 5) met vertaling, aanmerkingen en varianten voorzien, welke ik voor de pers gereed heb liggen, uitgeven, zo ik het vooruitzicht had, zulks kost- en schadeloos te kunnen doen.

De Vertaler.

documenten, bladz. 18 tot 20, achter het boek gedrukt zijn: *De Geschiedenissen van Friesland, Oost ende West*, enz., door *CHRISTIANUM SCHOTANUM (Franecker, 1658.)*; op de laatste plaats is de Latijnsche oorspronkelijke tekst vooruit gezet. Het stuk is kort, en bevat te gelijk: Een cleen tractaet fan da sauñ Zelanden, bijna een blad in folio. De beste uitgave is T. D. WIARDA, *von dem Landtagen der Friesen in den mittern Zeiten bey Upstalsboom (Bremen 1777)*, 246 bladz. in 8°, waar men het Latijn bladz. 174 tot 180, het Friesch bladz. 190 tot 207, te gelijk met ene Hoogduitsche vertaling, aantreft.

9. Ene berekening van boeten, wegens allerlei wonden en verlammingen, van het jaar 1276, te gelijk met andere documenten, maar zeker naar een later afschrift, zonder vertaling uitgegeven in het *Groot Placaat- en Charterboek van Friesland*, door G. F. Baron *THOE SCHWARTZENBERG (Leeuwarden, 1768.)*. Dae Lijowerdera Bota, naar twe oude handschriften dubbeld afgedrukt in *GYSBERT JAPICX's Rijmkerij*, 2de deel, bladz. 22 tot 41, uitgave van *EKKEMA*, 1821. Zo ook in de zogenoemde *Franecker* uitgave van 1684, welke niets anders dan de Leeuwarder met enen nieuwen titel is.

10. Het *Corpus der oude Friesche wetten*. Ene verzameling van allerhande stukken oude Friesche wetten in enen lateren vorm, verschillende malen uitgegeven, eerst in *Keulen*, 1470, in 4°, daarna in de boven aangehaalde *beschrijving van Friesland* van *SCHOTANUS*, bladz. 36 tot 106;

het best evenwel in 4°, onder den titel: *Oude Friesche Wetten, met eene Nederduitsche vertaaling en ophelderende aantekeningen (Campen en Leeuwarden, 1782.)*, door de heeren P. WIERDSMA en P. BRANDSMA, doch waaraan het 3de stuk ontbreekt*.

11. Het oude Fivelingoër Landrecht, en

12. Het oude Oldamster Landrecht, beide noch (volgens WIARDA, 1784) ongedrukt, maar hier en daar in de verhandelingen van het genootschap: *pro excolendo jure patrio* gebracht.

Voegt men hier noch enkele diploma's en documenten, voor het meest alle van het latere tijdvak, in het *Tablinium* bij SCHOTANUS, in zijne *Geschiedenissen van Friesland*, afgedrukt, in GABREMA'S *Verhaal van Leeuwarden*, en in het *Charterboek*, er bij, zo heeft men enigzins een begrip van de gehele Friesche literatuur, tot dewelke, strikt genomen, de helft maar kan gerekend worden; want na het jaar 1350 werd het Friesch, zo als gezegd is, meer en meer veranderd en verward, doordien de Vlaamsche taal, met het Friesch, Saksisch, Frankisch en Burgundisch vermengd; zich meer en meer voordeed en uitbreidde.

* Dit derde stuk, door mij uit de overgeblevene aantekeningen van den heer WIERDSMA in order gebracht, ligt thans, met aanmerkingen op de twee eerste stukken, voor de pers gereed; op de voorrede na, zal dierhalven dit werk, volgens hun aangenomen plan, ten einde kunnen worden gebracht.

In dien tijd was die taal stellig verschillend van het Friesch, eenvoudiger in de buigingen, en nader bij het nieuwere Hollandsch, gelijk men duidelijk bij **JACOB VAN MAERLANT** (1260) en **MELIS STOKE** (1300), en in de latere Vlaamsche dichters, tot aan de geloofsverbetering, of omtrent het jaar 1500, kan zien. Van dien tijd af aan kan men rekenen, dat het nieuwe Hollandsch een begin genomen heeft, alhoewel het zich terstond gene bijzondere graad van daarzijn toeëigende, en ook niet terstond den naam van Hollandsch aannam, of uit zijnen ouden zetel in *Vlaanderen* weggevoerd werd; maar het werd voor de algemene landtaal beschouwd, en het Friesch had genen, of weinig beduidenden, invloed meer op de taalvormen in 't algemeen; alleen enkele landschapswoorden, voor het meest de taal der mindere volksklasse, zijn noch hier en daar overgebleven. De voornaamste zijn: 1. Het zogenoemde Land- of Boerenfriesch, in de streken van *Molkwerum* en *Hindelopen* en in het Nederlandsche *Friesland*, waarvan men in **GYSBERT JAPICX's Friesche Rijmlarije**, (*Franeker, 1684.*) proeven vindt; welk boek, zo verre ik weet, hier in de stad niet gevonden wordt. 2. Het Saterlandsch, ook de taal der mindere volksklasse, hetwelk in het *Saterland*, ene afgezonderde streek een weinig oostelijk van de *Eems*, tusschen het vorige *Oostfriesland* en het bisdom *Munster*, gesproken wordt. Narichten hierover vindt men in **HOCHER's** boven aangehaalde *Reise durch Osnabrück und Niedermünster in das Saterland, Ostfriesland und Gröningen*, (*Bremen, 1800.*) 8°, bladz. 229

tot 288. zwaar van allen wenschinger is ingedrukt. 2. Met *Vierdeel*. hebboek van de *Noord- of Standaardtaal op de Stroomgebied Eilanden en Holsten* gesproken wordt. Hierover vindt men enige aanteekingen in *Comenius's Nachrichten von Schlesien und Holstein*, 1ste deel. bladz. 115 tot 119. bestaande in een paar taalproeven. met plaatsen. gelijk ook verschillende andere gezangen: en voornamelijk kleine stukjes in *Fragmenten aus dem Tagebuche eines Fremden*. (Kopenhagen. 1805. 8°). Eindelijk heeft de heer B. BARNER. in *Erziehung*. met grote vlijt en nauwkeurigheid ene uitgebreide spraakboek van deze taal verzameld. en verder vele belangrijke vertellingen en diergelijke overgezet, waaraan niet alleen ene spraakboek en hebboek, maar te gelijk ook een volständig woordenboek kan uitgewerkt worden. De heer pastor OETTER heeft in de *Duitsche bladen* mede hierover geschreven, en verder ook ene belangrijke Noordfriesche woordverzameling gemaakt, welke tot noch toe ongedrukt is.

* Met mijnen vriend den Wel Eerwaarden Heer B. POSTHUMUS, Predikant te *Waarens*, een reisje daarheen gemaakt hebbende, hebben wij ontdekt, dat die taal noch ene en dezelfde als het Friesch is, en dat zij zich door een dialekt, naar het Hindelopers overhellende, alzo van het tegenwoordig gesproken wordende Friesch onderscheidt. Wij hopen zowel ten aanzien der geschiedenis als taal onze landgenoten nader met deze oude Friezen bekend te maken: een nauwkeurig onderzoek, en niet ene blote doorreis, zo als die van HOCHZ en anderen, heeft ons, vermenen wij, hiertoe in staat gesteld.

Vele hulpmiddelen tot het oud-Friesch zijn er niet. WIARDA bericht, dat men in rektor G. JAPICX's *Friesche Rijmlerije*, (*Franeker, 1684.*) een brokstuk van ene Friesche spraakleer vindt; maar zegt er niet uitdrukkelijk bij, of dit op het oud- of Landfriesch ziet, in welke laatste taal de rijmlerijen zijn vervaardigd; maar dit is in allen gevalle van weinig betekenis, daar dit, voor men enig stuk uitgegeven had, geschreven is*.

* Hetgeen wij hieromtrent bij GYSBERT JACOBS vinden, is van zeer weinig belang. Het begint 2de deel, bladz. 5, en eindigt bladz. 15, waarop alsdan, bladz. 14, een fragmentum de literis Frisicis volgt, en op bladz. 21 eindigt; hetwelk iets belangrijker is, evenwel onvolledig. Mij komt het voor, dat JUNIUS plan heeft gehad, iets van dien aard te willen geven, en dat zulks een begin is geweest, hetwelk door GABBEMA, die zeer weinig kennis van de oude Friesche taal schijnt te hebben gehad, er bij gelapt is; de vier laatste regels schijnen het eigendom van GABBEMA te zijn. Toen ik een' mijner vrienden dit mijn gevoelen schreef, kreeg ik, bij missive van den 1 Mei 1831, dit antwoord:

» *In verbis*: Dit is een juweeltje van den hoogbewetenschapten GABBEMA, in zijne leeftijd een zeker soort » van geleerden kwast, — er bijgevoegd, om dien klein- » nood niet te verliezen." Ten aanzien van het brokstuk der grammatica was het antwoord: » Ik geloof, neen. » De Schrijver is wel een geleerd man, maar het stuk » wordt, ook te regt door u, als een waar poëspas be- » schouwd, en liefst wilde ik JUNIUS daarvan verscho- » nen. — Ik houd een' vroegeren opsteller voor den » auteur. Ware het van JUNIUS, het zoude vermoedelijk » geen brok, maar een geheel zijn geweest."

De Vertaler.

In Dr. GRIMM's *deutsche Grammatik*, 2de uitgave, (Göttingen, 1822.) 8°, heeft men daarentegen belangrijke bijdragen tot ene Friesche spraakleer, evenwel zeer onvolledig en niet vrij van grove misvattingen; b. v. his voor sin, en slaga voor slá; voorts verspreide en als verloren gegane woorden tusschen de overige rijkere en meer uitgewerkte stoffe.

T. D. WIARDA, *altfriesisches Wörterbuch*, (Aurich, 1786.) 8°, het enigste, dat tot hiertoe het licht gezien heeft, schijnt inzonderheid uit de latere gedenkschriften, toen de taal in haar verval was, genomen te zijn; ten minsten bevat het vele verwarde en valsche woordvormen, zonder het minste aanzien tot de spraakleer of spraakverbuiging; voor het overige is het onvolkomen en beneden de kritiek. Wanneer ene hoofdplaats wordt aangevoerd, wordt men alleen in het algemeen tot het gehele boek of wetten verwezen, welke men dan op zijn gemak, om het te vinden, moet doorlezen; doch daar dit bijna twintig jaren, voordat de zeer verdienstelijke schrijver enige stukken, oude Friesche wetten, uitgaf, is uitgegeven, konde dit nauwelijks anders uitvallen.

M. HETTEMA, *Proeve van een Friesch en Nederlandsch Woordenboek*, (Leeuwarden, 1832.) 8°. Bevattende alleenlijk de meest moeilijke woorden dier taal.

Dit tegenwoordige werk is, zonder aanzien van het te voren gewerkte, uit de oudste gedenkschriften getrokken. Het eerste uittreksel was uit het Asegaboek alleen genomen, en tot een vervolg op

de Angelsaksische Spraakleer in 1817, op de afdeling van de verschillende taalzoorten, bestemd; maar onder het uitwerken zag ik het verschil van deze taal duidelijk in, en gaf spoedig de gedachte, om het in een en hetzelfde boek te beschrijven, op: Ik beschouw dit voor gelukkig, daar de Angelsaksische Spraakleer daardoor niet alleen meerdere eenheid en duidelijkheid behield, maar de Friesche ook meer uitgebreid en verbeterd werd, door het gebruik van WIARD'S volledige uitgave der *Broekmann's Brieven*, welke intusschen in 1820 uitgekomen waren. Wilde de verdienstelijke schrijver ons het *Emsiger Landrecht* en meer zodanige stukken oud-Friesche tekst schenken, dan twijfel ik niet, of er zoude ene betere en meer volledige spraakleer, dan deze, hieruit kunnen zamengesteld worden*.

De taalorder is hier geheelenal gelijk de Angelsaksische. Ik heb haar daarom uit dezelfde gezichtpunten voorgesteld, of, om zó te spreken, in denzelfden vorm gegoten. Dat ik mijn verstand voor betere overtuiging niet gesloten, of opgehouden heb, over den aart der Gothische taalorder in het algemeen te denken, kan de veranderde indeling van de klassen der werkwoorden van de 2de hoofdzort aantonen. Dr. GAMM heeft mijne voorstelling van de Islandsche en Angelsaksische verbuigingsorder bijkans geheel verlaten; het

* Gebruik gemaakt hebbende van het Hunsingoër en *Emsiger Landrecht*, geloof ik dan ook gedeeltelijk aan den wensch van den Schrijver te voldoen..

en Indische talen , voor , en juist daarom , dewijl zij voor allen past.

Aangenaam is het mij geweest , te zien , dat een Zweedsch geleerde , met name CARL HEINRICH , waarschijnlijk zonder mijn werk te kennen , voor de eerste maal op ene verdeling der Duitsche naamwoorden in zes buigingswijzen is gevallen ; doch deze stemmen evenwel niet geheel overpen met de zes , welke ik hier gebruikt heb : zie zijn *praktiska Lärobok i tyska Språket* , vierde uitgave , (Orebro , 1821.) Ten aanzien van de afzonderlijke afdelingen heb ik dezelfde order als in mijne Islandsche en Angelsaksische Spraakleer hier gevolgd.

De kennis der letteren bevat de noodwendigste aanwijzingen , om de taal te lezen en de woorden te onderscheiden , maar behoort eigenlijk niet tot de schetsing van den taalbouw zelven ; deze verdeelt zich in vier delen , waarvan de vormleer (*doctrina de vocum flexione*) van de verbuiging der enkelde woorden handelt ; de woorddaarstellingsleer (*etymologia*) van de voortbrenging der woorden van elkanderen ; de woordvoegingsleer (*syntaxis*) over de verbinding der woorden in de taal ; en de verzenleer (*prosodia*) over derzelver verbinding in enen gebonden' stijl. Deze laatste is hier evenwel , bij gebrek aan stof , tot een bijvoegsel beperkt , en de daarna volgende taalproeve , om haar weinig gewicht , tot enige korte bemerkingen. — Omtrent de juiste order van de vormen daarstellingsleer was ik niet zeker ; in mijne Spaansche Spraakleer zette ik de woorddaarstelling vooraan ; maar door de oude talen , zo als Grieksch ,

Islandsch en dergelijke, nauwkeurig na te gaan, zag ik duidelijk in, dat zij na de woordbuigingen moesten volgen, daar dezelve in vele gevallen daarmede zamenhangt, en als ene voortzetting daarvan is, waarmede men tot de woorden zelve overgaat; b. v. *χρησομαι* en *χεχρημενον* worden vooruitgezet, om het onderscheid tusschen *χρησις* en *χρημα* te verstaan. Ja, in ontelbare gevallen bestaat de daarstelling der woorden alleen in het aanwenden van eenen door buiging ontstanen vorm, als een eigen woord; b. v. *Φιλος*, *γραμματαιη*, *responsum*, *medicus*. Zo ook in de nieuwere talen, *le devoir*, *la vue*; en *følge*, *følgende* en dergelijke. Men moet alzo een begrip van de buigingen hebben, voor men de woorddaarstelling kan verstaan. Het is bovendien uit zich zelve duidelijk, dat men eerst leert, wat er in het woord zelf voorgaat, en daarna, wat tot hetzelfde overgaat, of het geheel verandert. Ik beschouw daarom die order in en voor zich zelve de stellig juiste en natuurlijke in elke taal, voor 't minst in onzen (Japetischen) volksstam. — Ene eigene afdeling over den aart der taal moest deze schets sluiten, indien er zodanig een gevonden werd; maar de nu aanwezige overblijfselen van het Friesch, bij name van het Noordfriesch, zijn, beide in de recht-schrijving en in de verbuiging, zo verre van de oude taal afwijkende, dat zij bekwamer in een afzonderlijk werk kunnen afgehandeld worden.

De verkortingen zijn de volgende:

A. Asb. *Asegabuch*.

tekst met Latijnsche letteren is. Maar kort daarna week het monnikenschrift, ook in het Friesch, voor het oudere en smaakvollere Latijnsch schrift, waarmede alle goede uitgaven en aanhalingen, zo als von WICHT en WIARDA, gedrukt zijn.

2. De oude Friesche taal heeft de volgende letteren :

a, b, c, d, e, f, g, h, i, (j), k, l, m, n, o, p, (q), r, s, t, u, v, w, x, y, z.

3. Van dezen wordt, even als in het As., de *c* dikwijls voor de *k* gebruikt; b. v. comp, gevecht; clage, klachte; merc, mark; evenwel zelden voor de *e*, *i*, *y*. In de plaats van de *s* of *ts* wordt zij niet gebruikt.

4. *Qu* komt weinig voor, daar deze zamenzetting deels zeldzaam in de taal is, deels *kv* geschreven wordt; b. v. Asb. 7, 23: skinande gold and fjárfóte kvic, blinkend goud en viervoetig ve.

5. *J* komt zelden als medeklinker voor: men vindt gewoonlijk *i*, zodat men zomtijds aan den klank kan twijfelen, b. v. of ier, jaar, jér of iir moet gelezen worden: deze laatste is de Nfr. vorm; de eerste komt met het As. *geár*, Holl. jaar, Hd. *Jahr*, overeen, en heeft daarenboven deze bijzonderheid voor zich, dat de lengte des klinkers in de oudste gedenkschriften niet door ene bijgevoegde *e* wordt aangeduid, zo als in wif, vrouw; risa, opstaan, en diergelijke (niet wief, riesa). Dikwijls is de *i* voor enen klinker bijna

aan de *g* in het As., Isl. en andere talen, gelijk: b. v. *ief*, of, As. *gyf*; *ielda*, betalen, As. *agyltan*, Isl. *gjalda*; ook in het Friesch zelf: b. v. *iéstlik*, Asb. 9, 1; *géstlik*, Bmb. 176, geestelijk; dikwijls ook gelijk *j* in het Nfr.: b. v. *iewa*, Isl. *gefa*, Nfr. *jeva*, geven; *hiú*, haar, Nfr. *jø*. Men vindt ook de *j* in de uitgaven gedrukt, en wel in het begin van een woord, b. v. *jef*, in het Asb. 2, 17. Daar nu *i*, als een wezenlijke klinker, ook dikwijls voor andere klinkers komt, b. v. in al de werkwoorden der eerste klasse van de opene hoofdsoort, zo als *ma-ki-a*, As. *ma-ci-an*, maken; *cá-pi-a*, As. *ceá-pi-an*, kopen; *end-gi-a*, eindigen; *fol-gi-a*, volgen, en diergelijke, — zo heb ik het voor het juiste gehouden, om overal *j* te gebruiken, waar men vooronderstellen kan, dat *i* een medeklinker is, en, op zich zelve staande, gene sylbe uitmaakt.

6. *W* wordt dikwijls in het Asb. als medeklinker van *u* gebruikt. *V* als de Hd. *Vau*, met den klank van *f*, komt daarentegen in de oudste gedenkschriften niet voor; men vindt meest altijd *f o n*, van, Hd. *von*; *fjá*, ve, Hd. *Vieh*, en dierg. En wanneer men zomtjids *u* of *v* als medeklinker tusschen twee klinkers vindt, zo wordt daardoor altijd de Lat., Isl. en As. *v* en Nederl. *w* te kennen gegeven, niet de Hd. en Holl. *v*, welke duidelijk daardoor onderscheiden wordt, dat *u* en *w* in zodanige gevallen onderling gebruikt worden: b. v. *rédjéwa* en *rédjéua*, raadgever, rechter, en meer dierg. In het Asb. 2, 4, vindt men: *mith tuám dédéthon*, met twee daadeden,

en: mith *twám* hondon, met twe handen; welk *tuám* of *twam* het As. *twám*, Isl. *tvéim*, Lat. *duabus*, is. Deze *u*, als medeklinker, wordt hier duidelijkshalve door *v* uitgedrukt, zo als men zulks dikwijls in het Asb. vindt: b. v. blz. 1: *escrivin*, geschreven; *tvéne*, twe en tweede; *selva*, zelf; hetwelk zo niet in het begin der woorden is, waar gewoonlijk *w* geschreven wordt.

Als een klinker voor *u* vindt men niet alleen *v*, b. v. Bmb. 148: *vpsteta* voor *upsteta*, opsteken; 160: *vrdriva* voor *urdriva*, verdrijven; maar ook *w*: b. v. Asb. 3, 17: *wnde* voor *unde*, wonde; 2, 1: *wrden* voor *urden*, Isl. *ordinn*, worden. Dat men eigenlijk niet *vunde*, *vrden* (*wunde*, *wurden*: de *v* wordt in het Deensch als onze *w* uitgesproken) moet lezen, schijnt uit de menigvuldige plaatsen, waar men alleen *u* of *v* vindt, te volgen: b. v. Bmb. 189: alle *vnda skelma beta*, Isl. *allar undir skal maðr beta*, voor: alle wonden zal men boeten; zo ook 199, 200 en 201: *vndat*, gewond, en alzo meermalen; doch de uitspraak van deze *w* in het begin der woorden is zeer twijfelachtig. Midden in de woorden vindt men, even als in het oude Isl., *w* voor de lange *ú*: b. v. Asb. 2, 1: *dwa*, doen, Hd. *thun*; maar in de voorrede, bladz. 2: *dua*, beter *dúa*.

7. Voor het overige is de schrijfwijze in de oude gedenkschriften vrij regelmatig; voor de As. en Isl. *þ* en *ð* gebruikt men *th*: b. v. *thing*, Isl. *þing*, zaak, ding; *lith*, Isl. *liðr*, lid;

voor de *As. h*, na enen klinker, gebruikt men *ók*: b. v. *hach*, *As. hoak*, hoog; *bröchte*, *As. brakte*, brachte. *Hj* komt zelden voor; *hw* meermalen. Voor *hl* schrijft men zomtijds *lh*: b. v. *Bmb. 184*: *uplhápe*, *Isl. upphlaupi*, oplopen; ook gebruikt men *hl*: b. v. *hlid*, lid, ooglid; zo ook *hr*: b. v. *hréne*, reuk; zomtijds *rk*: b. v. *Bmb. 26*: *rhof*, dak; en eindelijk *kn*: b. v. *hnecca*, nek.

8. De Hd. letteren *ä*, *ö*, *ü* komen in het geheel niet voor, en *æ*, *œ*, *y* zeer zelden. De laatste, die men met recht als ene enkele letter kan beschouwen, schijnt van de *i* niet onderscheiden te worden; doch wordt deze, inzonderheid in de latere gedenkstukken, voornamelijk voor de *j*, of ook voor de lange *i* (*ij*), gebruikt: b. v. *Bmb.*: *mey* voor *mej*, *mag*; in het *Zeendrecht*: *hyó* voor *hjú*, *haar*; *wyf* voor *wif* (d. i. *wijf*), *vrouw*, en *dierg*. De betekenis van *ae* en *oe* is daarentegen zeer onzeker; waar meesttijds *ae* en *oe* gedrukt wordt, daar schijnt de lange *á* en *ó* bedoeld te worden: b. v. *aegh* voor *ách*, of *hách*, *Isl. á*, *As. ág*, *bezit*, *heeft*; *hie* of *hyoe*, voor het zo even aangehaalde *hyo*. Misschien is *oe* ook, zo als in het *Holl.* zal geweest zijn, voor *u*: b. v. *soen*, *zoon*, *Asb. voorr. sunu*; *bloed*, *bloed*, *Huns. L. R.*, *bl. 31.* *buld* en *blud*. Dikwijls gebruikte men ook *ae* voor *è*: b. v. in het *Zeendrecht*: *haet* voor *heth*, *heeft*, *Nfr. heet*; *aerst* voor *erost*, *eerst*; en inzonderheid *oe*, waar het *Nfr. ö* of *øj*, *heeft*: b. v. *soe*, of *zoe*, *Nfr. zö*, *zo*; *oen*,

Nfr. *ön*, of *öjn*, in, op, aan; zo ook *hjœ*, Nfr. *jö*, haar. In dezelfde gedenkschriften vindt men ook *ee* voor *é*: b. v. een voor *én*, een; eer voor *ér*, eer, eerder; *sch* voor *sk*: b. v. schil voor skil, zal; onschieldich, onschuldig, en meer diergelijke onnauwkeurigheden. *Z* wordt in de latere tijden ook voor de zwakke *f* gebruikt.

9. De medeklinkers worden in het einde der woorden, en ook voor andere medeklinkers in de zamenstelling, alhoewel de voorgaande klinker kort is, niet verdubbeld, maar alleen, wanneer de woorden zodanig verlengd worden, dat er een klinker na komt: b. v. al, al; alsa, alzo; alle, allen; ik wil, ik wil; wi wellath, wij willen; mon, man; monna, mannen. De Friesche schrijfwijze stemt dus hierin met de Deensche en Angelsaksische overeen. *Th* wordt, even als de *þ* in het As., zelden verdubbeld.

De toontekening, welke zo uiterst noodzakelijk is, om de taal te lezen en te verstaan, is in de geschriften geheel verzuimd, en in de handschriften misschien in het geheel niet gebruikt; het is daarom zeer moeilijk, dezelve te bepalen; desniettegenstaande heb ik gemeend, ene proef te moeten nemen. Ik heb mij daarin aan de overeenstemming met het As. en Isl. gehouden; evenwel heeft de onnauwkeurige schrijfwijze der latere gedenkschriften, waarover reeds (8) gesproken is, mij dikwijls tot wegwijzer gediend, alsmede de verlenging tot een' tweklank in het Nfr. en Holl.: b. v. *fót*, een voet, wordt getoontekend, omdat het overeen-

komt met het Isl. *fótr*, Mæsogetisch *φωτρ*, en in het Nfr. is het *fótr* geworden. Zo ook *tóth*, een tand, omdat het in het Engelsch *tooth* is, en in het Nfr. *tôjs*; zo ook *wif*, vrouw, omdat het in 't Isl. *vif*, Holl. *wijf*, Engelsch *wife*; op gelijke gronden *bén*, *hús* en diergelijke.

11. Deze toontekening, welke alleen het geluid of de uitspraak van den klinker, boven welken zij gezet wordt, te kennen geeft, moet men niet met den toonval, of het karakter van de sylbe, welke in ieder woord den nadruk heeft, verwisselen. De toonval heeft buiten twijfel in het Friesch, gelijk in het As. en Hd., op de eerste wortelsylbe van ieder woord gedrukt, zodat de bijsylben *bi* en *diergelijke*, geen' toon gehad hebben; maar daar wij in deze taal gene dichterlijke overblijfselen hebben, zo is dit wederom niet gemakkelijk te bewijzen of te onderzoeken.

2.

UITSpraak.

12. De uitspraak van ene uitgestorvene taal nauwkeurig te bepalen, is wel niet zeer gemakkelijk; veel kan ons evenwel de overeenstemming met het Nfr. en Holl., alsmede het As. en Isl., met zekere waarschijnlijkheid leren. Ten gevolge hiervan hebben de klinkers zonder twijfel ene dubbelde uitspraak gehad, te weten: ene hoge, heldere of opene (*ouvert*), die niet dan met de blote letter aangeduid wordt, en ene lage of

wijf, vrouw. Zij verwisselt zomtjids met de *e*, in *iv*in, even, voor even; *ir*the, aarde, voor *er*the; *ita*, eten, voor *éta*; *biten*, gebeten, voor *beten*. Ook stemt zij overeen met de *As. y*, nu bij ons de lange *e*, en de *Hd. o*, *D. u*: b. v. *wike*, week (8 dagen), *As. wyce*, *Hd. Woche*, *D. uge*. — Van *i* als *j* is reeds boven (5) gesproken.

16. *O* is de Deensche *o* in *for*, *folde*, de Nederl. in *God*, *volgen*: b. v. *folgia*, volgen; *God*, *God*; *hors*, paard. — *O'* daarentegen zo als in het Deensche *ko*, *lod*, Nederl. *oe* in *moeder*, *goed*, *hoed*; b. v. *móder*, moeder; *gód*, goed; *hód* en *hóde*, hoed. — De tot *a* overhellende *o* heeft haren klank aan de verwisseling van *a* en *o* in hetzelfde woord te danken, zo als *lond* en *land*, *mon* en *mar*, *wold* en *wald*, *sothe*, *pekel*, en *sathe* (*salt*, *solt*) (13).

17. *U* is de Deensche *u* in *hurre*, *bud*; Nederl. *o* in *tong*, *zong*, *gong*: b. v. *tunge* (ook *tonge*), *tong*, *Nfr. tong*; *sunu*, zoon, oud-Is. *sunur*; *sunch*, *zong*; *gunch*, *gong*; *punge*, *buidel*, *beurs*; *iunga*, *jong*; *krungen*, *bedongen*; *grund*, *grond*; *bedulven*, *bedolven*. — *U'* daarentegen de Deensche in *bur*, *gul*, Nederl. *ui* en *uu*, *Hd. au*: b. v. *hús*, *huis*, *Hd. Haus*; *múre*, *muur*, *Hd. Maur*; spreek *hoes*, *moerre*. — Over *u* als *v* (*w*) is reeds (6) gesproken.

18. Dat *y* in het Friesch van *i* niet verschilt, is reeds boven (8) gezegd, en het is dus over-

tollig, er hier meer van te zeggen; zij komt ook in het Asb., Bmb., Huns. Lr. en E. Lr., zeer zelden voor. — Tweklanken, wanneer men het gebruik van *j* en *v* (5, 6) nauwkeurig in aanmerking neemt, komen in deze taal niet voor; want *ia* en *ei* maken twe lettergrepen: b. v. *wí a*, wijden; *é i n*, eigen; *slé i n*, geslagen (Isl. *vígja*, *eginn*, *sleginn*); *kí a s a*, kiezen; *thi á n i a*, dienen; *bi á d a*, bieden. — De *ei* is hier niets anders, dan ene zamentrekking van *ede*, *ege*; zo ook in *dei* voor *dege*; *wei*, *wege*; *meid*, *megeth*; *leid*, *legede*, *leiding*, *dak*; *breid*, *breged*, *bruid*; *sléith*, *slegath*, *sloeg*; *dreith*, *dregeth*, *droeg*.

19. Ten aanzien der medeklinkers valt op te merken:

B is gelijk aan die der andere talen, en verwisselt ten dien aanzien met *p*, *f*, *v*, *w*. Ook in 't Friesch vind ik in een oud MS. meermalen *b* voor *f*: b. v. *ber d b a n* voor *fer d b a n*, vredebevel.

C verwisselt met *k* (3).

D wordt te gelijk met de *th* gebruikt: zij is zachter, én maakt in de oude stukken een duidelijk verschil tusschen de harde *d* (*th*): b. v. *b o d*, bevel, gebod; *h e t h*, had; *s c é d a*, geschieden; *s c é t h*, geschiedt; *di ú r a*, dierbaar; *t h u r a*, durven.

F vindt men gewoonlijk voor de Nederl. *v*: b. v. *f o n*, van; *f e d e r*, vader; *f r i u n d*, vriend; *f r é g i a*, vragen.

G verwisselt voor de zachte klinkers *e* en *i* met *j*: b. v. *j é s t l i k*, *g é s t l i k*; *j e l d a*, betalen,

gelda; jerne, gaarne; iéwa, geva, geven.
Ook met *ds*, *dsz* en *sz*: b. v. lidsza, leggen;
sidsa, zeggèn; brensza, brengen.

H is voor den medeklinker niets dan ene aspiratie: b. v. hnecca, de nek; hlápa, lópen;
hróf, het dak; hwila, wijlen.

K verwisselt voor *e*, *i*, *ia* en *ie* met *c*; zo ook vindt men in de plaats der *k*, *ts*, *tz*, *sz*, *sth*: b. v. szin, kin; tzelck, kelk; sthereke, kerk; szívia, kijven; résza, raken.

L, *m*, *n*, *p*, valt niets bijzonders over te zeggen.

Qu voor de *kv* (*kw*), als: quic, kvic, ve; queta, spreken; quernen, karnen.

R gelijk in de andere talen; wordt evenwel zomtjids niet uitgesproken, en ook wel eens niet geschreven: b. v. bern en ben, kind; hors, hros, hos en ors, paard; gres, gers en ges, gras.

S. In de oudste stukken wordt de zachte door *f* en de harde door *s* aangeduid. De zachte *s* heeft reeds vroeg dien klank aangenomen, en wordt in de latere stukken met de *z* verwisseld: b. v. zonder voor sonder, zonder; zyn voor syn, zijn.

T gelijk elders.

V, *w*, over deze 6.

X zeldzaam voorkomende, staat voor de *ks*.

Over *z* zie op *s*.

20. *Ch* is gelijk aan de Engelsche en As. harde *h*, oud-Hd. en Goth. *k*: b. v. hách, hoog, As. heah; brochte, bracht, As. brohte.

Hj komt zelden voor.

Hl wordt zomtijds *lh* geschreven, als *hlápa*, *lopen*, ook *lhápa*; zie verder op *h*.

Kj en *gj*, of de enkelde *k* en *g*, voor *e*, *i*, is gelijk aan de Engelsche *ch* en *j*, hetgeen gewoonlijk *ts* (*ts*), *dz* (*ds*), geschreven wordt.

Ns, *nsz*, stemt met het oude *nng*, *ng*, *nkk*, Goth. *ggk*, *gk*, voor *nh*, overeen.

Sch; hetwelk in de latere stukken voor *sk* geschreven wordt, moet als de Nederl. *sch* uitgesproken worden; dit is de juiste oude klank, welke met het Grieksche *σχ* overeenstemt: b. v. *σχίζω*, Nederl. *scheiden*.

Th wordt zomtijds voor *nn*, *nd*, gebruikt, zo als in *toth*, tand. Zie hierover op *d*.

3.

LETTERVERANDERING.

21. De klankveranderingen komen in het Friesch niet zo dikwerf, als in het Islandsch, voor; men vindt dezelve voornamelijk in de afleidingen, en zijn de volgende:

A tot *e*: b. v. *fara*, varen, reizen, *fért*, vaart; *wald*, macht, *weldech*, machtig.

A' tot *é*: b. v. *lás*, los, *lésa*, lossen.

O (*a*) tot *e*: b. v. *comp* (*kamp*), gevecht, *kempa*, vechten; *long*, lang, *leng*, langer.

O' tot *é*: b. v. *bóte*, boete, *béta*, boeten; *dóm*, vonnis, *déma*, vonnissen.

U' tot *i*: b. v. *nú*, nieuw, *thet nie*, het nieuwe.

Já tot *ju*: b. v. *bjáda*, bieden, *bjút*, bood.

Men vindt ook wel enige andere klinkerverwisselingen, voornamelijk in den onvolmaakten tijd der werkwoorden van de geslotene hoofdzoort; maar deze schijnen eerder een gevolg van de verschillende grondvormen in de woorden, dan van enige regelmatige verandering van een' en denzelfden vorm te zijn.

22. Een klinker wordt zeer dikwijls op het einde van een woord afgekort, wanneer het volgende met een' klinker begint; zomtijds ook in het begin der woorden, wanneer de eindklinker van het voorgaande meer wezenlijk en onontbeerlijk beschouwd wordt; b. v. Bmb. 179: *fonthere suster' and fonthere módere se't alsáden*, met de zusters en met de moeders zij dit gelijk; *ibid.* 2: *sáskelin'al' under éna svéra*, zo zullen zij allen onder elkanderen zweren; *thera enzon' allerek*, ieder der einzen; waar *suster* voor *sustere*, al voor *all* (9), en *enzon* voor *enzona* staat. — Daar men van de afkortingstekenen geen gebruik gemaakt heeft, zo zijn deze gevallen zeer duister, en schijnen dikwijls drukfouten te zijn.

23. De medeklinkers veranderen noch zeldzamer, en alleen aan het einde der woorden, wanneer zij aan het einde verlengd worden en met een' klinker beginnen, en zodanige gevallen zijn regelmatig:

Ch tot *g*: b. v. *hach*, hoog, *hagest*, hoogst; *wach*, wand, meerv. *wagar*; gewoonlijk vindt men *gene g* op het einde der woorden, maar in

plaats daarvan *ch*, overeenkomende met de As. *h*; b. v. slóch, sloeg, meerv. slógen.

24. *I* (*i*, *y*) tot *g*; b. v. dej, dag, meerv. degar; wej, weg, meerv. wegar; mej, kan; mugan, mogen. Zo ook in het begin der woorden, wanneer een harde klinker *a*, *o*, *u*, daar achter komt; b. v. jelda, gulde, golden; bijenna, bigonnen.

25. *F* tot *v* (of *u*, *w*); wíf, vrouw; wive, van de vrouw; half, half; mith halvera hond, met halve hand, en omgekeerd: jeva, geven, onv. tijd jéf, gaf. Ook voor een' medeklinker, voornamelijk een' harden, wordt *v* (*w*) *f*; b. v. háved, hoofd, háfde, hoofden; dríva, drijven, drífth, dreef.

26. *Th* tot *d*, in het begin der woorden, wanneer er iets, hetwelk met *l*, *n*, sluit, voor gaat; b. v. alder, aldaar, Bmb. 212, van ther; aldus, aldus, Bmb. 213, van thus. — Maar *th* tot *t*, wanneer er iets, hetgeen met *s* eindigt, voorgaat; b. v. is-tet, is dit, Bmb. 157; nis-tet, is het niet, Bmb. 146, van thet.

27. *Sz* vindt men maar alleen voor een' klinker; in andere gevallen verandert dit tot *k*, *g*, of *ch*; b. v. brensza, brengen, brocht; fenszen, gevangen, feng, of fang, het vangen, vatten, en omgekeerd: boldbrenge, medegift, in den 3den naamv. boldbrenze, Bmb. 108.

LETTERVERGELIJKING.

28. *A* komt met het As. *œ*, Isl. *au*, Hd. lange *o*, ons *oo*, overeen: b. v. *dád*, As. *deád*; Isl. *dauðr*, Hd. *Tod*, Nederl. *dood*; *rád*, *reád*, *rauðr*, *roth*, *rood*; *strám*, *stream*, *straumr*, *Strom*, *stroom*; zo ook *bám*, As. *beám*, Hd. *Baum*, *boom*; *cáp*, *ceap*, *kaup*, *Kauf*; *koop*; *áre*, *éare*, *eyra*, *Ohr*, Lat. *auris*, *oor*; *háþ*, *haþp*, Isl. *hóþr*, Hd. *Haufen*, *hoop*. Deze woorden worden evenwel door de Friesche landlieden tegenwoordig *dæe*, *ræe*, *stræem*, *kaeep*, *aer*, *haeep* uitgesproken.

29. Daareníegen moet men *hach*, *hoog*, en het As. *heah*, niettegenstaande het Isl. *hath*, *hár*, *há*, niet toontekenen: want dit Isl. toonteken schijnt in de plaats van de laatste wortelsylbe *ch*, As. *h*, gekomen te zijn; waar nu deze behouden wordt, is voor genen daarom gene reden. Zo ook *achta*, *acht*, As. *eakta*; *machta*, *mochte*, As. *meakte*, en *dierg*: niettegenstaande het Isl. *átta*, *átti*, *mátti*, en *dierg*. Andere verwante talen geven mede deze overeenstemming: b. v. Hd. *hoeh*, *acht* (Gr. *οχτρο*), *mochte*. In verschillende andere gevallen stemt de toneloze Friesche *a* ook met de ongetoontekende As. *ea* overeen: b. v. *al*, As. *eal* (*eall*); *hald a*, *houden*, As. *healdan*.

30. *E* komt l. met As. *é*, Isl. *oe*, of *æe*, Nederl. *oe*, overeen: b. v. *fét*, As. *fét*, Isl. *faetr*, *voeten*; *dépa*, As. *dépan*, *dopen*; *déma*, As.

déman, doemen, vonnissen. 2. Met de As. *á*, Isl. *ei*, D. *e*, Nederl. *ee*: b. v. *éth*, As. *áp*, Isl. *eiðr*, eed; *tékn*, As. *tácn*, Isl. *tekn*, teken; *hél*, As. *hál*, Isl. *heill*, heel; *bréd*, As. *brád*, Isl. *breiðr*, breed. 3. Met de As. *áe*, Isl. *ae*, of *á*, die tot *ae* kan veranderd worden, Hd. en Nederl. *a*, *aa*: b. v. *hér*, As. *háer*, Isl. *hár* (waarvan *haerur*), Hd. *Haar*, haar; *déde*, As. *dáed*, Isl. *dád*, Hd. *That*, daad; *bréda*, As. *brædan*, Isl. *bræða*, Hd. *braten*, braden*. 4. Met de As. *y*, Isl. *ey*, D. en Hd. lange *ö*; b. v. *lésa*, lossen, As. *lysan*, Isl. *leysa*, Hd. *lösen*; *héra*, horen, *hyran*, *heyra*, *hören*.

31. *E* moet niet getoontekend worden, wanneer zij overeenkomt: 1. met de As. en Isl. *e*: b. v. *ende*, As., Hd. en D. *ende*, einde, eindigen; *setta*, As. *settan*, Isl. *setja*; zoo ook niet de eindigingen: *keisere*, As. *cásere*, keizer; *other*, As. *oþer*, ander. 2. Met de As. *ea*, Isl. *e*, of *a*,

* Men zoude kunnen denken, dat men in de plaats van *é* hier de opene (*é ouvert*) zoude kunnen nemen, en schrijven *hèr*, *dède*, *bréda*; maar men vindt deze zomtjids in het Landfriesch met den klank van *i* (*ie*), en zulks schijnt juist voor *é* te pleiten; b. v. hier, haar; Engelsch *deed*, dood; Fr. brieden, braden; zo ook *jér*, jaar, Isl. *dr*, As. *geár*, om het Eng. *year*, Fr. *jier*, Saterfr. *jiér*, Nfr. *jir*. Zomtjids heeft het As. *é*, waar het Isl. *á*, of *ae*, heeft; b. v. *cvén*, Isl. *kvæn*, *kvæn*, vrouw; *vénan*, Isl. *væna*, van *væn*, hopen; ten aanzien der juistheid der As. toontekening in deze woorden schijnt het Engelsche *queen* en *ween* allen twijfel weg te nemen.

die tot *e* overgaat, de D., Hd. en Nederl. korte en enkele *a*: b. v. *thet*, As. *þæt*, Isl. *þat* (*þetta*), Hd. *das*, dat; *bern*, As. *bearn*, Isl. *barn* (*bernska*), kind; *erm*, arm, As. *earn*, Isl. *armr*, Hd. *arm* (*ärmlich*). 3. Tot de As. *ae*, Isl. *e*, of *a*: b. v. *gærs*, gras, As. *gærs*, Isl. *gras* (*illgresi*); *feder*, vader, As. *faeder*, Isl. *faðir* (*feðr*); *weter*, water, As. *væter*, Isl. *vatn*, Hd. *Wasser* (*Gewässer*); *wepin*, wapen, As. *væpen* (Isl. *vápn*), Hd. *Waffen*. 4. Met de As. *eo* zonder toonteken, Isl. *e*, *ja*, *jö*, Hd. *e*: b. v. *prester*, priester, As. *preost*, Isl. *prestr*; *berch*, berg, As. *beorh*, Isl. *berg*, *bjarg*, Hd. *Berg*; *melok*, melk, As. *meoloc*, Zw. *mjolk*, niettegenstaande het Isl. *mjolk*.

32. *I'* stemt met de As., Isl. en D. *i*, Nederl. *ij* en *y*, welke in het Hd. met de lange Fr. *é* verwisseld is, zodat zij beide *ei* geworden zijn, overeen: b. v. *skriva*, schrijven; *driva*, drijven, As. *drifan*, Isl. *drifa*; *tíd*, tijd, As. en Isl. *tid*; *sín*, zijn.

33. *I* is de gewone enkele *i*, welke evenwel dikwijls met de opene *e*, dikwijls met de As. korte *y* overeenkomt: b. v. *mith*, met, As. *mid*, Hd. *met*, Isl. *méð*; *nima*, nemen, As. *niman* of *nyman*, Hd. *nehmen*, Isl. *nema*; *is*, is (hij), As. *ys*, Hd. *ist*, Lat. *est*. 2. Met de As. *eo*, Hd. *e*: b. v. *irthe*, aarde, As. *eorðe*, Hd. *Erde*; *hirte*, hart, As. *heorte*, Hd. *Herz*; *fir*, verre, As. *feor*, Hd. *fern*.

34. *O'* komt zeer nabij de As. en Isl. *ó*, Nederl. *oe*, Hd. lange *u*: b. v. *bóc*, boek, Hd. *Buch*;

t ó, toe, Hd. *zu*; bróther, broeder, As. bróðer, Isl. bróðir, Hd. *Bruder*.

35. Maar *o* moet niet getoontekend worden: 1. In de woorden: Drochten, Opperheer; dochter, dochter, Hd. *Tochter*, niettegenstaande het Isl. *dóttir*, dewijl het toonteken hier, om aan te tonen, dat de *ch*, of *h*, is uitgelaten (29), aangebracht is; zo ook dolech, of dolch, wonde, niettegenstaande het Isl. *dólgr*, vijand; folk, niettegenstaande het Isl. *fólk*, daar het Hd. *Volk*, even als de afgeleide woorden (*derivata*), *dylgja*, *fylki*, aantonen, dat de *o* de oorspronkelijke klinker in deze woorden is. 2. Als zij met *a* voor *mp*, *nd*, *ng*, *n* (*nn*) overeenkomt, zo als *comp*, gevecht; *land*, land; *hand*, hand; *gong*, ging; *mon*, man. — Zonder twijfel is er veel waarschijnlijkheid voor, dat de klinker voor de *ng* in het Fr. en As. kort is geweest — niet, zo als gewoonlijk in het Isl., lang: dierhalven *thing*, zaak, *longe*, lang (Lat. *longe*, *diu*).

36. *U'* komt met de As. en Isl. *u*, Nederl. *ui*, Hd. *au*, overeen: b. v. *hús*, huis, Hd. *Haus*; *slúta*, sluiten.

37. *U* met de As. en D. *u*, Nederl. *o*: b. v. *hundred*, honderd, D. *et hundrede*; *tunge*, tong, D. *en tunge*; *ful*, vol, D. *fuld*, Hd. *voll*.

38. *Já* met de As. *eo*, Isl. *jó*: b. v. *bjáda*, bieden, As. *beódan*, Isl. *bjóða*; *thet fjárda*, het vierde, As. *feórðe*, Isl. *fjórða*; *zo ook *sják*, ziek, As. *seóc*, Isl. *sjúkr*; dus met de Nederl. *ie*.

39. *Ju* met de As. en Isl. *y*, Nederl. lange *e*: b. v. *bjút*, hood, As. *byt*, Isl. *byðr*; *urljúst*, verloren, As. *forlyst*.

40. *Ju*, of *jo*, met de As. korte *y*, of *eo*: b. v. *rjucht*, recht, As. *ryht*, *riht*; *frjund*, vriend, As. *freond*, meerv. *frynd*.

41. *W* wordt in het Fr., gelijk in het As. en andere Germaansche talen, voor de *o*, *l*, *r*, waar de Islanders dezelve weglaten, behouden: b. v. *word*, woord, Isl. *orð*; *wód*, waadde, Isl. *óð*; *wlite*, aangezicht, Isl. *and-lit*; *wreka*, wreken, Isl. *reka*; en dit geeft grote waarschijnlijkheid, dat *wnde* uitgesproken is als *wonde*, gelijk het As. *vund* ook daarvoor spreekt (6).

42. Een dubbelde medeklinker komt hier, gelijk in het As., dikwijls met den enkelden, met *j* er bij, in het Isl. overeen: b. v. *willa*, willen, As. *villan*, Isl. en Zw. *vilja*; *sellā*, verkopen, As. *sellan*, Isl. *selja*; *setta*, zetten, As. *settan*, Isl. *setja*; *bidda*, bidden, As. *biddan*, Isl. *biðja*. Het Hd. heeft hier dubbelde medeklinkers, zo als *wollen*, *setzen* (d. i. *sezzen*), *bitten*, en *dierg.*; maar het oud-Deensch heeft in de Skandinavische wetten overal den Isl. vorm: b. v. *vilja*, *silja*, en *dierg.*

43. Maar *r* wordt, alhoewel de *j* wegvalt, niet verdubbeld: b. v. *wéra*, weren, Isl. *verja*; *swéra*, zweren, Isl. *sverja*; *spéra*, opsporen, Isl. *spyrja*; zo ook niet de *k* na een' getoontekenden klinker of medeklinker: b. v. *swíka* (*swíga*), zwijgen, Isl. *svikja*; *séka*, zoeken, Isl. *sækja*; *werka*, werken, Isl. *yrkja*. De Hd. vormen

wehren, schwören, weihen, weken stemmen hierin wederom met het Fr. overeen.

44. *Dsz (dz, dxj)* worden in de plaats van de *As. og (gg)*, *Isl. gj*, of *ggj*, gezet: b. v. *sędza*, of *sędsza*, zeggen, *As. seogan*, *Isl. segja*; *lidzja*, leggen, *As. liogan*, *Isl. liggja*. Na een medeklinker wordt *sz*, of alleen *z*, geschreven; b. v. *brenza*, *brensza*, brengen, *As. bringan*, *Isl. bringja*. Dat *g* en *gj* in het begin der woorden tot *j* overgaat, is reeds (20) aangevoerd.

45. *Tz, ts*, of *sz, sth*, voor de *As. blote c*, of *ce*, *Isl. blote k*, of *kj*. Eigentlijk worden hierdoor twe klanken te kennen gegeven; te weten: *ts* is de *Eng. ch*, *Ital. ce*; en *sz* het *Eng. sh*, *Ital. sce*; gene vindt men in het begin der woorden en tusschen twe klinkers, deze achter een medeklinker, en zo vindt men het dikwijls: b. v. *tzjake*, kaakbeen, *Zw. küke*; *tzilick*, kelk, *Hd. Kelch*; *letzen*, laken, *Hd. laken*; *witsing*, zerover; maar de *sth* is in het *Asb. en Bmb. sz*, in het begin der woorden, meer gebruikelijk: b. v. *sthjake*, *Asb. 3, 15*, *szereke*, of *sthëreke*, kerk, *As. cyrice*, *Isl. kyrkja*; *szetel*, ketel, *As. cytel*, *Isl. ketill*; *szive*, twist, *Isl. kif* (20). Doch deze veranderingen strekken zich niet tot alle hiermede overeenkomende woorden uit: b. v. *kéla*, koelte, *kyning*, koning, *gers*, gras. *Sz* wordt niet veranderd, alhoewel er eene blote klinker op volgt: b. v. *skilling*, schelling; *skiffa*, kennis in ene zaak, *Isl. skipa*; *skeld*, schild, *Isl. skjöldr*.

46. De Friezen, gelijk mede de Angelsaksers, hebben in verschillende gevallen, *rk*, *rd*, waar de Noordsche *kk*, *dd*, hebben: b. v. ord, spitse, Isl. *oddr*. Verders *th* voor *nn*; b. v. toth, tand, Isl. *tönn*; muthe, mond, Isl. *mynni*. Daarentegen heeft het Fr. dikwijls *d*, waar de Islanders *ð* hebben; hetzelfde richt zich, ten aanzien van deze letter, meer naar het As., en schijnt te gelijk met de andere Germaansche talen, de *d* en *th* op geheel andere gronden, dan de Noordsche, te hebben onderscheiden: b. v. léda, leiden, As. *lædan*, Isl. *leiða*; réd, raad, As. *ræd*, Isl. *ráð*; dáð, dood, As. *deað*, Isl. *dauðr*.

47. De eindiging *er* komt voor het Isl. *ar*, *ir*, *ur* in de plaats: b. v. finger, Isl. *finger*; feder, Isl. *faðir*; efter, Isl. *eptir*; sumer, Isl. *sumar*. *El* voor het As. *ill*; zo als drepel, drempel, Isl. *drepill*; sletel, sleutel, en dierg. *En* voor de blote Isl. *n*: zo als béken, beek, As. *beácen*, Isl. *bákn*. Zomtjids schrijft men deze eindigingen *ir*, *il*, *in*: zo als wetir, water, As. *vater*; wepin, wapen, As. *væpen*. Dit stemt vrij wel met het As. overeen; maar de Friezen hebben dikwijls *e* in de eindiging, welke de Angelsaksers met *o* uitdrukken; b. v. móder, As. *módor*; háved, hoofd, As. *heáfod*.

48. *Ch*, *cht*, voor de As. *h* en *ht*, in het einde en midden der woorden, welke *h* in het Isl. wegvalt, of door *g* uitgedrukt wordt: b. v. hách, of ách, heeft, As. *áh*, Isl. *á*; thjách, voorbeen, As. *þeoh*, Isl. *þjó*; berch, berg, As. *beorh*, Isl. *berg*, hetwelk de oorspronkelijke vorm

is; dochter, As. *dohtor*, Isl. *dóttir*; Drochten, Opperheer, As. *drythen*, Isl. *drottin*.

49. De eindiging *a* is overal in de plaats van de As. *an*, *on* gezet, en komt dikwijls met de Isl. *a*, Hd. *en*, overeen: b. v. *ma*, men; Bremen, Bremen; *thana*, daarvan, As. *þanan*, of *þanon*, Isl. *þaðan*; buta, buiten, As. *butan*, Isl. *utan*; gunga, gaan, As. *gangan*, Isl. *ganga*; húa, houwen, As. *havan*, Isl. *höggva*, en zo in al de onbepaalde wijzen der werkwoorden.

50. Bijna alle woorden van het vrouwelijk geslacht wordt ene *e* toegevoegd, waardoor het Fr. nader bij het Frankisch komt; de As. laten deze daarentegen dikwijls uit, en komen nader bij de Noordsche talen: b. v. *irthbivinge*, aardbeving, As. *eorðbeofung*; *hávedlesne*, hoofdlossing, Isl. *höfuðlausn*; *skiffene*, bestuur, Isl. *skipan*.

51. Daarentegen missen de onzijdige en mannelijke geslachtwoorden, zowel van de naam- als bijvoegelijke woorden, hier, zowel als in het As., altijd de geslachtskenmerken *t* en *r*: b. v. *kyning*, koning, As. *cyning*, Isl. *konúngr*; *monath*, maand, As. *monað*, Isl. *mánaðr*. De bijvoegelijke naamwoorden behouden also alle geslachten gelijk, in den onbepaalden eersten naamval: b. v. *half*, Isl. *hálf*, *hálf* en *hálf*; *god*, goed, Isl. *gott*, *góðr* en *góð*.

52. Daarenboven smijten de Friezen, even als de Angelsaksers, de blote *r* aan het einde der woorden, waar zij niet tot den grondvorm behoort, weg: b. v. *min*, weinig, min, Isl. *miðr*

of *minar*; mǎ, meer, Isl. *meir*; leng; langer, Isl. *lengr*; zo ook in de verbuigingen: b. v. in het meervoud, merk, marken, Isl. *merk*.

5.

VERKORTINGEN.

53. Deze zijn in de taal menigvuldig en zeer moeilijk; het is mij voorgekomen het beste te zijn, om er hier afzonderlijk van te handelen, door bijna al de mij bekende hier op te geven.

Een klinker wordt op het einde van een woord dikwijls afgekort, zo als: Bmb. 179, fon there suster and fon there módere se't alaa den, voor sustere (22).

Vele medeklinkers vallen in de zamenzetting weg, zo als: neth, voor ne heth, E. § 45; nis voor ne is, E. 68; nelle voor ne welle, E. xxvii; nel voor ne wel, E. xxxix; nas voor ne was, H. L. bladz. 8; nelde voor ne welde, H. 32; nebbe (nette) voor en hebbe, H. 62; age voor ach hi, H. 50.

54. Wanneer de derde persoon in den zamenhang den nadruk niet heeft, dan wordt het voornaamwoord dikwijls van voren afgekort en met het voorgaande zamengetrokken: zo wordt hit alleen 't; b. v. is 't voor is hit, Bmb. 67; sé 't voor sé hit, B. 73; skel 't voor skel hi 't, B. 79; ma 't voor ma hit. Ook zo hit voor hi hit, B. 89, 146; hiú 't voor hiú hit, Asb. 7, 23, H. 10; sa 't voor sa hit, B. 2, 15. Zo

ook jeved voor jef hit, H. 24; math voor ma hit, E. 58. — In de plaats van hi zet men re; b. v. sa 're voor sa hi, B. 133; mej 're of mi re, mag hij, voor mei hi, B. 65, A. 7, 5; mei 'er voor mej hi, E. XLII; lete 're voor lete hi, H. 1; sa re voor sa hi, zo hij, H. 26; geu 'er voor gef hi, zo hij, H. 58. — Verders voor hi hit, re 't: b. v. skel re 't voor skel hi hit, zal hij het, B. 89; urljust hi 't, sá fellere 't mith tvám mercum, verliest hij het, dan boete hij het met twe mǫrk; sá re 't voor sá hi hit, zo hij het, H. 3; maki 'er 't voor makie hi hit, make hij het, H. 51. — Voor hini, hine of ne, hi thene: b. v. halde 'ne voor halde the ne, B. 146; se ne voor se thene, B. 6, H. 60; ma ne voor ma hine, H. 31, B. 75; ther ne voor ther thene, B. 219. — Ja ook hine voor hi hine: b. v. B. 146, sa nime hi ne a síne wald, zo neme hij hem in zijne macht, E. 69, XLI. Verder er ne voor hi hine, b. v. Asb. 7, 12; wrperne voor wrpe hi hine, wierp hij hem; blódgaderne voor blódgad hi thene, ibid. H. 28; sá 'r ne voor sá hi hine: b. v. hú fir sá 'r ne a onfiucht, hoe verre hij hem dan bevecht; erene voor ér hi hine, voor hij hem, H. 31; sá ne moterne navt urdríva, B. 160. — Voor him vindt men 'm: b. v. alsa 'm sín asega déme, zo zijn Asega hem vonnist, Asb. 1, 3; mǫgem voor muge him: b. v. and hi muge 'm selwa nawt lésa, en hij zich zelve

= ~~... ..~~ voor je hi
 = ~~... ..~~ gebrek
 = ~~... ..~~ H. I
 = E. 25: 24
 = H. I. 20
 = V
 = wili
 = A

= ~~... ..~~
 = ~~... ..~~
 = ~~... ..~~ A
 = ~~... ..~~
 = ~~... ..~~ li
 = ~~... ..~~ vol
 = ~~... ..~~ de
 = ~~... ..~~
 = ~~... ..~~ Side
 = ~~... ..~~ H. I
 = ~~... ..~~ w
 = ~~... ..~~ w
 = ~~... ..~~ D. I
 = ~~... ..~~ D. I
 = ~~... ..~~ S.
 = ~~... ..~~ D. I
 = ~~... ..~~ D. I
 = ~~... ..~~ D. I

ther-ne voor ther thene, B. 61. Verder in den 3den naamval: ut-a huse (ut tha), uit het huis, B. 220; mith-a huse, met het huis, B. 222. Vierde naamval, meerv.: with-a sithar, tegens, aan de ambtgenoten, B. 218. Zo ook 3de naamval, vrouwl.: to re case, opparestedé, tot het gevecht, op de plaats, B. 33; inna re kerka, B. 218; etére case (et there), bij den strijd, B. 220; eter voor et there, B. 73; warthere voor warth there, H. 3; tha warth ere lowed, toen werd zij (de penning) geschat. In den 3den naamval, meerv.: et-a liúdem, aan het volk, H. 8.

56. Men moet zich wachten, het voornaamwoord ther met het bijwoord ther, daar (*ibi*), hetwelk ook dikwijls afgekort wordt, te verwisselen. Zo als: sket-er, gebeurt daar, B. 29; mót-er, moet daar, B. 90; hversá r, wanneer daar, B. 93; skel ma 'r umbe, zal men daarom, B. 152; thet-er, dat daar, A. 7, 22; ma 'r, men daar, E. 59; ther voor thi hit ther: b. v. the 'r fon wel, die het daarvan wil, E. xxxv. — Zomtijds vindt men re of ere in de plaats van ther, hetwelk men zich moet wachten met het persoonlijk bijvoegsel re voor hi te verwisselen (53): b. v. alsa monegetalemen skelen ere wesa, sá re redjevena (sent), er zullen even veel taalmannen als rechters zijn, B. 11; hwet sá re skjéth, wat daar gebeurt, B. 71, voor ther, daar.

57. De volgende verkortingen heb ik mede nog gevonden: thets voor thet se, E. 38: thets

niet lossen kan, E. xxvii; jevem voor jef him: b. v. jevem sin 'ra friunda én gebreke, zo hem een' zijner vrienden ontbreekt, H. 11; skelerem voor skel hi him, H. 28; sem voor se him: b. v. tha welde sém nowet, toen verdedigde zij hem niet, H. 32. — Voor hjára of hira vindt men ra: b. v. wili 'rá én jefta tvéne, wil hunner een of twe, Asb. 6, 10.

Het voornaamwoord van den tweden persoon wordt zomtijds ook met het voorgaande zamengetrokken: b. v. thettú voor thet thú, Asb. bl. 2; withi, with thi, B. 100; sceli, scel thú, H. 52; the sceli on théra liúda werf brenzia, dat zult gij aan den volkswerf brengen; sa skel i hiudega te dei, zo zult gij van daag, *ibid.*

55. Het lidwoord wordt, even gelijk de 2de en 3de persoon van het voornaamwoord, zeer dikwijls van voren afgekort, zodat th zomtijds the wegwerpt, en het overige met het voorgaande woord zamengenomen wordt. Het is juist, dit door een bindteken te onderscheiden: b. v. het bindwoord thet, dat, en het lidwoord thet, tot thet-et: b. v. thet-et alter, dat het altaar, Asb. 8, 5, E. § 22, 44. Men vindt ook theti voor thet thi, Asb. 7, 25, 27; en in den 4den naamval umbe ne boldbrenng voor umbe thene, om de medegift, B. 107; oppa ne hals, voor oppa thene, op den hals, B. 146; hi ne slát voor hi thene, hij den slot, B. 168; thet-ter ne dik, dat hij den dijk, A. 7, 10;

ther-ne voor ther the ne, B. 61. Verder in den 3den naamval: ut-a huse (ut tha), uit het huis, B. 220; mith-a huse, met het huis, B. 22. Vierde naamval, meerv.: with-a sithar, jegens, aan de ambtgenoten, B. 218. Zo ook 3de naamval, vrouwl.: to re case, oppare stede, tot het gevecht, op de plaats, B. 33; inna re kerka, B. 218; etére case (et there), bij den strijd, B. 220; eter voor et there, E. 73; warthere voor warth there, H. 3; tha warth ere lowed, toen werd zij (de penning) geschat. In den 3den naamval, meerv.: et-a liúdem, aan het volk, H. 8.

56. Men moet zich wachten, het voornaamwoord ther met het bijwoord ther, daar (*ibi*), hetwelk ook dikwijls afgekort wordt, te verwisselen. Zo als: sket-er, gebeurt daar, B. 29; mót-er, moet daar, B. 90; hversá r, wanneer daar, B. 93; skel ma'r umbe, zal men daarom, B. 152; thet-er, dat daar, A. 7, 22; ma'r, men daar, E. 59; ther voor thi hit ther: b. v. the'r fon wel, die het daarvan wil, E. xxxv. — Zomtijds vindt men re of ere in de plaats van ther, hetwelk men zich moet wachten met het persoonlijk bijvoegsel re voor hi te verwisselen (53): b. v. alsa mone getallemen skelen ere wesa, sá rē redjevena (sent), er zullen even veel taalmannen als rechters zijn, B. 11; hwet sá re skjéth, wat daar gebeurt, B. 71, voor ther, daar.

57. De volgende verkortingen heb ik mede nog gevonden: thets voor thet se, E. 38: thets

him wrsith, dat zij hem verzet zijn; anda voor an tha, E. 86: anda wif, aan de vrouw; anda rade sé, in de rode ze, Asb. bl. 2; andere, B. 209; hebbeth voor hebbe thet, E. xxxii; innath voor inna thet, E. lxxi; badet voor bád hit, H. 2; gevet voor gef thet, H. 5; meit voor mei hit, H. 9; hiúto voor hiú hit to: sa ach hiúto haldane, dan moet zij het houden, H. 10; weleth voor wel thet: sa weleth bern déla, indien het kind wil delen, H. 11; antene voor and thene, H. 18; hit edéth voor hi hit déth, hij het doet, H. 32; mas voor ma thes: jef ma 's hine bitigie, indien men haar daarvan beschuldige, H. 39; réker se voor réke hise, reike hij het, H. 60; ase voor as hit, als het, H. 63; alse voor als hit, H. 64; is-tet voor is thet, B. 145; en nis-tet voor ne is thet, is dit niet, B. 146; isti voor is thi, B. 4; is-tjú voor is thiú, B. 96; thetta voor thet tha, B. 173.

Veel meer woorden worden er niet afgekort of samengetrokken; maar het is van het uiterste belang, zich hiermede bekend te maken, daar zij in de voorhanden zijnde werken, het Emsiger Landrecht uitgezonderd, niet onderscheiden of door enig teken aangeduid worden.

58. Uit dit alles geblijkt duidelijk, dat, alhoewel het Friesch het meest met het Angelsaksisch overeenkomt, hetzelfde evenwel daarvan verschilt, en zomtjds meer naar de andere Duitsche, zomtjds ook naar de Noordsche talen heft, en zullens

zowel in de uitspraak of den oorspronkelijken vorm der woorden, als in de eindigen en schrijfwijze; het is hetzelfde geval, zo als wij straks zullen zien, ten aanzien der verbuigingen; en het is zeer overdreven en onjuist, gelijk WIARDA en anderen zeggen, dat het bijna ene en dezelfde taal met de Angelsaksische is. — Daar intusschen de noodwendigste en meest voorkomende woorden in beide talen in de hoofdzaak dezelfde zijn, als ook het gebruik en de vervoeging der lidwoorden, zo is het wel mogelijk, dat de Friezen en Angelsaksers elkanderen enigzins hebben verstaan: alhoewel men zelden een woord vindt, hetwelk in beide talen denzelfden klank heeft, of geheel gelijk verbogen wordt.

TWEDE AFDELING.

VERBUIGING DER WOORDEN.

1.

NAAMWOORDEN.

59. Deze woordklasse heeft hier, gelijk in de andere Gothische talen, drie geslachten; te weten: onzijdig, mannelijk en vrouwelijk, van welke het onzijdige, als het eenvoudigste, met recht het eerst genoemd wordt; daarna het mannelijke, hetwelk daarmede ene grote overeenkomst heeft, en eindelijk het vrouwelijke, hetwelk de meeste eigenaartigheden bezit.

60. Niettegenstaande de verbuiging der naamwoorden met derzelve verdeling in drie geslachten in het nauwste verband staat, zo is het evenwel niet gemakkelijk, vaste regels hiervoor op te geven.

Een goed hulpmiddel, om het geslacht der woorden te onthouden, is, om het altijd met het lidwoord te noemen, dat voor het onzijdig *thet*, voor het mannelijk *thi*, en voor het vrouwelijk *thjú* is. Overigens kan men het geslacht van ieder woord het best uit de aanverwante talen, voornamelijk uit het Angelsaksisch en Hoogduitsch, kennen; want waar deze hierin van de Noordsche afwijken, zal men vinden, dat het Friesch zulks voor het meest ook doet, en met de Germaansche overeenstemt, zo als:

<i>thet riucht</i>	Hd. <i>dass Recht</i>	Isl. <i>rett-inn</i>
<i>thi káp</i>	<i>der Kauf</i>	<i>kaup-it</i>
<i>thi noma</i>	<i>der Name</i>	<i>nafn-it</i>
<i>thjú spreke</i>	<i>die Sprache</i>	D. <i>sprog-et</i>
<i>thjú hirte</i>	As. <i>seo heorte</i>	<i>hjárte-'t.</i>

Meesttijds vindt men, dat de mannelijke woorden in het Friesch met de onzijdige in het Islandsch overeenstemmen; zo als: *thi fang*, het vangen, Isl. *fáng-it*; *thi berch*, de berg, Isl. *berg-it*, en dierg. Evenwel ontbreken er ook gene voorbeelden van het tegenovergestelde, waar het geslacht der naamwoorden met de Noordsche talen overeenstemt en van de Germaansche afwijkt; zo als:

<i>thet ráf</i>	Hd. <i>der Raub</i>	D. <i>rov-et</i>
<i>thet lif</i>	<i>der Leib (Leben)</i>	<i>liv-et</i>
<i>thet stríd</i>	<i>der Streit</i>	Isl. <i>strið-it</i>
<i>thi sé</i>	<i>die See</i>	<i>sær-inn</i>
<i>thi hiri</i>	<i>das Heer</i>	<i>her-inn.</i>

Als ene bijzonderheid kan men hier aanmerken, dat het woord *thet wif*, de vrouw (het wif), in de overige naamvallen gewoonlijk als vrouwelijk voorkomt: b. v. 3de n.val: *there wive*, *Asb.* 4; 2; 2de n.val: *sinre wive boldbring*, huwelijksgoed zijner vrouw. B. 90. In het Nfr. is het reeds in den 1sten n.val vrouwelijk: *je wif*.

61. De onderscheiding van het geslacht heeft hier grotere zwaarigheid, dan in het Isl., daar hier bijna alle eindigingen, waarop men zich in het Isl. zo goed betrouwen kan, of wegvallen of verwisseld zijn. Intusschen kan hier evenwel aange-merkt worden, dat alle woorden op *a* tot het mannelijke behoren, en met de op *i* in het Isl., welke in de overige naamvallen op *a* eindigen, overeenkomen: b. v. *thi greva*, de graaf, Isl. *greifi*; *skatha*, shade, Isl. *skaði*, enz.

Van de overige eindigingen zijn gene volkomen zeker te bepalen; doch zijn de naamwoorden op *u* of *o* van het mannelijke en de meeste twesylbiges op *e* van het vrouwelijke geslacht: b. v. *thi sunu*, de zoon; *thi fretho*, de vriendelijkheid; *thjú bóte*, de boete; *thjú wnde*, de wonde; *thjú gléde*, de gloed.

De zwaarigheid, om het geslacht van het zelfstandig naamwoord op te zoeken, vindt voornamelijk alleen bij de stamwoorden plaats, daar het geslacht van de afgeleide met tamelijke zekerheid aan de eindiging, en van de zamengestelde van het laatste woord in de zamenzetting gekend wordt; waarover men de *Etymologie* in de volgende afdeling zie.

62. De vorm der buigingen, alhoewel minder

stellig, dan in enige andere oud-Germaansche taal, onderscheiden, is dezelfde, als in het As. en Hd. De getalvormen zijn alzo twe: enkel- en meervoud; de naamvallen vier, die zelden alle verschillend, maar dikwijls in een van de getallen, voornamelijk in het enkelvoud, voor het meeste, gelijk zijn.

63. De verbuigingen worden voor het overige hier, gelijk in het As. en Hd., verdeeld; daar de woorden zich eerst in twe hoofdzorten, de opene en geslotene, onderscheiden. Het verschil bestaat hierin, dat de eerste oorspronkelijk op een' klimker, de tweede op een' medeklinker, hetzij dezelve uitgedrukt of verholen is, eindigt. De opene heeft ene verbuiging, welke in drie klassen, naar hare drie geslachten, is afgedeeld. De geslotene heeft twe verbuigingen, en in ieder dezer, drie klassen, mede naar de drie geslachten.

64. De onzijdige hebben gewoonlijk hier den 1sten en 4den n.val gelijk; daarenboven hebben al de Friesche naamwoorden, van welke hoofdzort of geslacht zij zijn, gelijke naamvallen in het meervoud.

65. Van de geslotene hoofdzort gaan de onzijdige en mannelijke in het enkelvoud gelijk; waar bovendien de 1ste en 4de n.val altijd aan elkander gelijk zijn.

66. De 3de n.val in het meervoud is in de opene hoofdzort gewoonlijk *on* (*en*), en in de geslotene *um* (*em*); hoewel dit verschil in het Asegaboek niet nauwkeurig is in acht genomen. De uitgang van den 2den n.val in het meervoud is overal *a*, zo als in het As. en Isl.; doch deze *a*

heeft in de opene hoofdzoort *on* (*an* of *en*, zomtijds tot de blote *n* zamengetrokken) voor zich; zodat *a* slechts in de geslotene hoofdzoort de gehele eindiging uitmaakt.

A. De opene hoofdzoort.

Eerste verbuiging.

67. De drie klassen van deze verbuiging stemmen zo nauw met elkanderen overeen, dat zij alle drie ondereen kunnen opgesteld worden. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: *áre*, het oor; *campá*, een vechter; *tunge*, de tong.

	1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.
Enkelv.	1 n.val <i>áre</i> (E. 22)	<i>campá</i>	<i>tunge</i>
	4 <i>áre</i> (E. 26)	<i>campá</i>	<i>tunga</i>
	3 <i>ára</i> (E. 22)	<i>campá</i>	<i>tunga</i>
	2 <i>ára</i> (H. 22)	<i>campá</i>	<i>tunga</i>
Meerv.	1-4 <i>ára</i> (E. 20)	<i>campá</i>	<i>tunga</i>
	3 <i>áron</i> (em, E. 33, um, H. 37)	<i>campon</i>	<i>tungon</i>
	2 <i>(arona)</i>	<i>campona</i>	<i>tungona</i> .

Zo gaan ook :

frisa, een Fries
willa, de wil
boda, het gebod
noma, de naam

hona, een haan
swima, de zwijm
síde, de zijde
sunne, de zon

szereke, de kerk
wike, de week

hirte; hart
widue, ene weduwe.

68. Onzijdige woorden van deze buiging zijn er zeer weinige. Dr. GRIMM, in zijne *deutsche Grammatik*, 2de uitg., bl. 649, brengt lunge tot de vrouwelijke, maar haalt gene bewijspplaats hierbij aan, en WIARDA, in zijn *Altfr. Wörterb.*, noch minder; het komt zeer zelden in het enkelvoud voor, waar anders het geslacht het best kan onderscheiden worden; in 't meerv. vindt men, E. 38, den 3den n.val: huaso vndath werth anda sîn lunga, thet 's him wrsith, wie aan zijne longen gewond wordt, dat zij hem verzet zijn; 2de n.val, Asb. 3, 17: there lungene, der longen; maar wanneer GRIMM áge en áre voor geheel met de vrouwelijke overeenstemmende houdt, zo begaat hij hier ene dubbelde misvatting: want deze hebben den 4den n.val enkelv., gelijk den 1sten, op e, hetwelk in het vrouwelijke het geval niet is; b. v. Bmb. 61: and kerft of othes qvike áre jefthe stert, en eens anders dier het oor of den staart afsnijdt; maar in den 3den n.val a; b. v. Sch. bl. 111: gherstelbreke an tha ára, knarsbeenbreuk aan het oor. Dat daarentegen de vrouwelijke woorden op e werkelijk a in den 4den n.val hebben, ziet men Bmb. 106: hversa ma nimth éne frowa, wanneer men ene vrouw neemt; verder zijn áge en áre in het meerv. geheel ongelijk: het eerste is onregelmatig, zodat het laatste eigenlijk het enigste woord van deze klasse is. Asb. 1. 3, komt in

den 1sten n.val voor: *hjá skilan wesa ágon* there héliġa Kerstenede, zij zullen ogen (het licht) voor het heilig Kristendom zijn. E. 13: *thá twá ágen*; maar *ibid.* 1sten n.val meerv.: *thá twá ára*. Asb. 2, 25, in den 3den n.val; *fara Godis áchnon*, voor Gods ogen; H. 40, 42, 50: *wr thá áchne*, voor de ogen; doch E. 50: *inná ágem*, in de ogen; 65: *wr sine ágen*; H. 28: *sá áchnem sá honden*, hetzij aan de ogen of aan de handen. Corp. bl. 87 b: *vanda ágenen*, van de ogen, niet zamengetrokken; maar Bmb. 184, 3den n.val, meerv.: *et á áren*, aan de oren. E. 33: *twiska tuám árem deile*, tusschen de twee oren naar beneden. H. 37: *et á tuá árum*, uit de beide oren.

69. Tot bewijs voor het meerv. van de 2de klasse kan dienen: voor den 1sten n.val, Asb. 9, 1: *thet wi frisa thene sí wonnen*, dat wij Friezen deze zege wonnen; Asb. 1, 8: *alle campa*, alle kampvechters; voor den 3den n.val, Asb. 9, 11: *sá hwa sá us freson thes riuches biráve*, zo wie ons Friezen dit recht afneemt; Asb. 2, 24: *mith fjúwer campon*; voor den 2den n.val, Asb. 2, 1: *londriucht allera frisona*, landrecht aller Friezen; Asb. 1, 8: *allera campona*.

70. Tot bewijs voor het meerv. van de 3de klasse: voor den 1sten n.val, Bmb. 96: *sá skelin alle frowa a foremúnda stonda*, zo zullen alle vrouwen onder voogdij staan. Voor den 4den n.val, Asb. 3, 19: *thruch bétha*

sí da, door beide zijden. Voor den 3den n.val, *Asb. 1; 3: to dé lande widuon and wéson*, om uit te delen aan weduwen en wezen.

71. Maar in de plaats van de meervouds-eindiging *on* en *a*, vindt men in de latere gedenkschriften ook *en*, in den 1sten en 4den n.val van alle drie klassen, zo als *Corp. bl. 54 b: om des paeus LEO aeghen*, om Paus Leo ogen; *ibid. en alle fresen oen MAGNUS ker jechten*, en alle Friezen aan MAGNUS keuze hechten; *ibid. 57 b: dat alle kempen fjuchtet*, dat alle kampvechters vechten; *ibid. 59 b: hwa so weduen jefta mageden an nede nympt*, wie weduwen en maagden schaakt. Men ziet uit de vorige woorden, dat de taal hier bijna geheel veranderd is.

72. Daarentegen is de 3de n.val op *en*, en de 2de op *ena* of *ana*, in 't meerv., in tamelijk oude gedenkschriften gebruikelijk: b. v. in de 2de klasse van *ré djé va*, rechter, komt de 3de n.val in het meerv. *Bmb. 44* voor: *sá resza thi clagere thá ré djé ven é ne merc*, zo betale de klager aan de rechters een mark; *Bmb. 82: to fara thá ré djé ven*, voor de rechters; 2de n.val: *Bmb. 83: bi ré djé wena worde*, bij der rechteren beslissing; *ré djé wana*, *ré djé wana* komt *Bmb. 31* en *42* voor. — In de 3de klasse van *lá wa*, nalatenschap, hetwelk het meest in 't meerv. gebruikt wordt, komt de 3de n.val, *Bmb. 117*, voor: of *thá lá wen*, van nalatenschappen; de 2de, *Bmb. 98: ther thé ra lá uena wé nich is*, die de naaste tot de nala-

tenschap is. En van hawe, eigendom, have, vindt men, *Asb.* 7, 15, den samengetrokkenen 2den n.val, meerv.: *thurch sînera hawna willa*, om zijner bezittingen wille; maar *E.* 84: *thurch sîner heuwena willa*. Van ére, eer, *honor*, vindt men de vorm van *ana*; *Asb.* 8, 5: *thet alter is théra érana wel werth*, dit altaar is die eer wel waardig.

B. De geslotene hoofdzoort.

73. In deze hoofdzoort heerscht veel minder overeenstemming, of liever, zij heeft menigvuldiger vormen, dan de opene. Het is dus noodzakelijk, daar zij gevoegelijk in twee verbuigingen afgedeeld wordt, ieder hunner afzonderlijk te behandelen; zij heeft haren grond in de oorspronkelijke karakter- of eindletter, daar deze een' medeklinker of *i* of *u* zijn kan. Deze twee klinkers bevatten een' verholenen medeklinker (*j*, *v*) in zich, en men zal daarom ontdekken, dat de woorden, welke een' van dezen tot karakterletter hebben, in alle Japetische talen, van het Sanskritisch tot het Islandsch, tot de geslotene en niet tot de opene hoofdzoort behoren.

Twede verbuiging.

74. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: *jér*, het jaar; *éth*, de eed; *déde*, de dood.

Enkely.	{	1-4 n.val jér	éth	déde (Bmb. 50)
		3	jére	éthe déde (Asb. 2, 23)
		2	jéris	éthes déde (H. 43)
Meerv.	{	1-4 n.val jér	étha	déda (Asb. 3, 3, Bmb. 148)
		3	jérum	éthum dédum (Bmb. 51) (E. ix) (H. 39)
		2	jéra	étha déda (Asb. 2, 12).

Zo gaan ook:

hús, huis	fisk, visch
wetir, water	búr, buur
rike, rijk	wnda, wonde
pund, pond	bóte, boete
monath, maand	stede, plaats
bám, boom	seke, zaak.

75. De eerste klasse is zeer talrijk. Tot bewijs wil ik den 4den n.val enkely. aanhalen: thet jér, Asb. 9, 2; 2de n.val: thes jeres, Bmb. 160; 3de n.val enkely.: fon thaielde, van het geld, H. 35; 4de n.val meerv.: thrjú jér, Bmb. 160; thrjú pund, drie pond, Asb. 1, 2; 1ste n.val meerv.: sine fífsin, zijne vijf zinnen, A. 3, 7; alle wetir, al het water; alle thá timber, al het gebouwde, Asb. 7, 11. — Die, welke een' korten klinker voor een' enkelden medeklinker hebben, verdubbelen denzelven, zo spoedig het woord, door ene bijgevoegde eindiging, gebogen wordt: b. v. sin (sin n), 3de n.val sinne, aan den zin; wed, 2de n.val wedda, A. 5, 13.

dís, Asb. 7, 9; het meerv. heeft alleen *e* (*dega*, *wega*). Nejl (of *neyl*), nagel, heeft in het meerv. *nila*, doch ook *neilar*, Asb. 7, 19; doch dit is het enigste spoor van klankverandering in deze klasse.

84. Die op *e* of *i* zijn alleen in den 1sten of 4den n.val, van die op een' medeklinker verschillende; voor 't overige worden zij beschouwd, alsof zij gene *e*, *i* hadden, en kunnen also met recht niet gerekend worden, ene afzonderlijke verbuiging daar te stellen.

Daarentegen vindt men misschien in het woord *ljód* of *ljúd*, lieden, een echt overblijfsel van de oude tweede klasse van deze verbuigingswijze; dit woord komt alleen in het meerv. voor, en gaat aldus:

1-4 n.val *ljúde*, Bmb. 159.

ljúdum, em, Bmb. 142.

ljúda, Bmb. 148, 164.

85. Tot bewijs voor de derde klasse wil ik alleen maar enige voorbeelden zonder *e* in den 3den n.val aanhalen: *mith alsádenere kost*, met zodanige kost, Asb. 9, 2, doch B. 154, *mith coste*; *tolíkera wis*, op gelijke wijze, Asb. 7, 15; *tho there flecht*, op de vlucht, Asb. 2, 15; 2de n.val: *én trimen hond*, een derde der hand. Waarschijnlijk behoren hier *ferd*, vaardigheid; *burch*, burcht, H. 55, en diergelijke ook toe; deze hebben den 4den n.val gelijk aan den 1sten; 2de n.val van *burch* komt, Bmb.

160, in WALBURCHE de j, WALBURGS dag, voor; 3de n.val burich, H. 55.

86. Die op *e* en *i* zijn evenwel de gebruikelijkste; er zijn ook enige op een' medeklinker in den 1sten' n.val, zo als *tíd*, dat in den 4den, 3den en 2den n.val *e* heeft: b. v. *tíde*, Asb. 9, 10; evenwel ook in den 4den gelijk aan den 1sten, E. XLIV, *tíd*. De overige, welke GRIMM aanhaalt, zijn onjuist; voor het minste komt *thá gléde*, de gloed, in den 4den n.val, Bmb. 29, voor: dit kan dus niet gezegd worden volgens *wrald* te gaan; want het is juist, zo als GRIMM opgeeft, dat dit zowel in den 4den als 1sten n.val *wrald* heeft. *Djó need*, de nood, komt Asb. 2, 2 in den 1sten n.val voor; maar dit is in zichtbaar jongere stukken: het is daarom noch twijfelachtig, of *thiú néde* niet den rechten 1sten n.val is. *Thjú wnde*, de wonde komt zo dikwijls voor, b. v. Asb. 3, 11, 17, dat ik mij verwondere, dat men *und* als dierzelfer 1ste n.val heeft opgegeven. *Thjú wrald*, de wereld, vindt men Asb. 7, 11 in den 1sten n.val; maar daar dit, zo als GRIMM aangeeft, in den 4den n.val *wrald* maakt, zo gaat dit voor het minste niet gelijk *tíd*, hetwelk *tíde* maakt; in den 3den n.val maakt het *wralde*, Asb. bl. 3, en zo ook in den 2den, Asb. 7, 11.

87. *Thjú were*, de lip, Isl. *vör*, schijnt in het meerv. *wara* te hebben, Asb. 3, 13; en dit is wel het enigste woord in deze klasse met ene klinkerverandering. — Het woord *suster*, *zuster*, heeft dit ook in den 4den n.val, Bmb. 118,

weinig; tot bewijs voor de opgegevene eindigingen kunnen dienen: 4de n.val sunu, Asb. 7, 22, sune, E. xvii; 3de n.val suna, H. 31; 1ste n.val, E. lvii, vind ik sun, en H. 33 suna. Verder fretho, Asb. 1, 2; 3de n.val fretha, Bmb. 126; 2de fretha, Asb. 6, 12. Eerste n.val meerv. suna, Asb. voorr. bl. 4; 4de n.val Bmb. 110; verder fretha, Asb. 7, 4, en in den 1sten frethar, Bmb. 213.

Voor 't overige is het uit de zamenzettingen, zo als: valubora, pellegrim, widubén, houten nagel, en dierg., duidelijk, dat de taal veel meer mannelijke woorden op *u* heeft gehad, te weten: valu, een staf, Isl. *völur*, Moesog. *uawur*; en widu, hout, Isl. *viður*, waarvan ook het Isl. *viðbein*.

94. Tot de *u*-klasse schijnen ook de volgende onregelmatige, die in 't meerv. met ene klankverandering eensylbig zijn, te behoren; zo als: mon, man; fót, voet; tóth, tand; welke aldus verbogen worden:

Enkelv.	$\left\{ \begin{array}{l} 1-4 \\ 3 \\ 2 \end{array} \right.$	1-4 n.val mon (B.135,142) fót (E. 93)
		monne (Asb.1,8, fóte H. 26)
		monnis (A.1,15) fótes
Meerv.	$\left\{ \begin{array}{l} 1-4 \\ 3 \\ 2 \end{array} \right.$	1-4 n.val man (Asb. 2, 20) fét (B. 162, E. 67)
		monnum (Bmb. fótum (en, H.28) 127)
		monna (A. 2, 1) fóta

Het meerv. man komt op de aangehaalde plaats

twemaal voor; men vindt ook het meerv. men: b. v. talemén, Bmb. 133; Brocmen, Bmb. 134; fiand heeft in het meerv. fjund, vijanden, Bmb. 46; en frjund (frjond), vriend, blijft onveranderd.

95. Hiertoe kunnen noch gerekend worden de geslachtwoorden feder, vader; waarvan de 3de n.val federe, en de 2de federes, Asb. 1, 5; en bróther, broeder, 3de n.val bróthere, E. xviii; ibid. 2de n.val bróthere, E. xxiv; ook komt het onveranderd voor, 2de n.val enkelv. fon thá bróder, E. xvi; 2de n.val meerv. fon thá bróder, H. 31, E. lxxviii; 4de n.val enkelv. aien ánnen bróther, E. lxxx; 3de n.val ácthá bróther, H. 31, 32; H. 27 vindt men den 2den n.val meerv. brótherem en bróthera. Dit bróther komt, alhoewel zonder klinkerverandering, met het Isl. *bróðir*, meerv. *bræðr*, overeen. — De vrouwelijke gaan als het opstel déde, dood.

96. De As. klasse van de vrouwelijke op *u* is hier weggevallen, en stemt overeen met de derde verbuiging van de geslotene hoofdzoort: b. v. As. *gifu*, ene gift, Isl. *gjöf*, heeft hier *jéwe*, 4de n.val *jéwa*, B. 113, en komt als zodanig nader bij het Isl. *gáfa*, Hd. *Gabe*; As. *nasu*, neus (Leg. *Æthelb.* 46, 49), Isl. *nös*, heet *nose* (B. 192) of *nosi*; As. *faru*, vaardigheid, Isl. *för*, heet B. 165 *ferere*, en gaat zo als *déde*; gelijk mede vele andere, van de werkwoorden afgeleide, zelfstandige naamwoorden: b. v. *thjúkere*, de keur, B. 1 (A. 6, 1—12, is het mannelijk: *thikere*), *thjú*

spreke, de spraak; hère, gehoor; bende, binding; zo ook die, welke op *nese, inge, unge, ene, the* en *éde (hède)* eindigen: b. v. *blát nese*, armoede; *sellunge*, verkoop; *berthe*, geboorte; *Kersten éde*, Kristendom.

2.

BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

97. Deze zijn hier, even als in het *As.*, veel eenvoudiger en gemakkelijker dan de naamwoorden, daar zij alle bijna gelijk verbogen worden, zodat men bij deze woordklasse slechts ene enkelde zich heeft voor te stellen. Overigens onderscheiden zij zich, gelijk in de andere Gothische talen, in bepaalde en onbepaalde verbuiging, verder in ieder dezer drie geslachten, overeenkomende met de opene en geslotene hoofdsoorten der naamwoorden, ieder met drie verbuigingen. Bovendien onderscheiden zij zich door drie trappen, de stellige, vergelijkende en overtreffende trap.

A. De stellige trap.

98. De bepaalde verbuiging van alle drie geslachten stemt met de drie klassen der eerste verbuiging van de opene hoofdsoort overeen; maar de onbepaalde, welke den grondvorm uitmaakt, en daarom eerst omschreven moet worden, wijkt aanmerkelijk van de twe verbuigingen der geslotene hoofdsoort af. Dezer eindigingen ziet men uit het volgende opstel:

Enkelv.	1 n.val	„	„	„
	4	„	-ene	-e
		⏟		
	3		-a (-um)	-ere
	2		-es	-ere
		⏟		
Meerv.	1-4 n.val		-e (-a)	
	3		-a (-um)	
	2		-era.	

99. Al de drie geslachten zijn, zowel van de bepaalde als onbepaalde verbuiging, in het meerv. gelijk; bovendien hebben zij in beide getallen den 1sten en 4den n.val gelijk. *Глагол* geeft wel den 1sten n.val van het vrouwelijke verschillende van de andere geslachten op; maar daar hij derzelve 4den n.val gelijk de overige stelt, zo zal dat ene drukfeil zijn. Men vindt dikwijls *a* voor *e*; maar dit vindt men in alle, het vrouwelijke geslacht niet uitgezonderd.

100. Tot verbuigingsvoorbeeld kan *gód*, goed, dienen, hetwelk aldus verbogen wordt:

De onbepaalde verbuiging.

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	<i>gód</i>	<i>gód</i>	<i>gód</i>
	4	<i>gód</i>	<i>gódene</i>	<i>góde</i>
		⏟		
	3		<i>góda (um)</i>	<i>gódere</i>
	2		<i>gódes</i>	<i>gódere</i>

	Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Meerv. 1-4 n.val			
	g ó d e g ó d a (um g ó d e r a.		

De bepaalde verbuiging.

	Onz.	Mannel.	Vrouwel.	
Enkelv.	1 n.v.	thet g ó d e thi	g ó d a thj ú g ó d e	
	4	thet g ó d e thene	g ó d a th á g ó d a	
	3	2		
			th a g ó d a	th e r e g ó d a
Meerv.	1-4 n.val			
	3	th a g ó d a (o n)		
	2	th e r a g ó d a (o n a).		

Zo gaan ook:

líc, gelijk	blát, armoedig
sjác, ziek	hélich, heilig
wraldlik, wereldsch	Frisesk, Friesch
hét, heet	unriucht, onrecht.
half, half	

101. Deze verbuiging heeft zeer veel overeenstemming met de Angelsaksische; hoewel de eindigingen *ene, ere* en *era*, tot *ne, re* en *ra* zamengetrokken, in het Hd. daarentegen tot *en, er, er*, afgekort worden; zodanige zamentrekking vindt

men ook dikwijls in het Fr., wanneer de karakterletter vloeijend, voornamelijk *l*, is.

102. In de plaats van den onbepaalden 3den n.val van het onzijdig en mannelijk enkelvoud; verder in al de geslachten in 't meerv. op *a* (*e*), gebruikt men, wanneer het bijvoegelijke woord alleen of als naamwoord staat, de eindiging *um*. In de plaats van den bepaalden 3den en 2den n.val in het meerv. op *a*, gebruikt men in den 3den n.val de eindiging *on*, en in den 2den *ona*, naardat het bijvoegelijk woord alleen of als naamwoord staat. De overige naamvallen hebben zulke dubbelde eindigingen niet.

103. Tot bewijs der onbepaalde verbuiging van deze woordklasse, kan ik hier aanhalen: 1ste n.val vrouwel.: *alsa grát irthbivinge*, zo grote aardbeving, *Asb. 7, 11*; én half *merc*, *Bmb. 134*; maar in den 4den n.val *éne halve merc*, *Bmb. 135*; de 3de n.val onz.: *buta éna halva punde*, omtrent een half pond, *Asb. 7, 13*; 4de n.val mannel.: *mith éne blódigada we bifangen*, met ene bloedige dauw bevangen; en *mith rjochta thingathe*, met wettige rechtspleging, *Asb. 1, 3*. De 1ste n.val vrouwel. meerv.: *nene burga*, gene borgen, *Bmb. 159*; 4de n.val: *alsá monege halve merc*, al zo menig halve mark; 3de n.val: *thet pund skil vesa bi sjúgun Agripinska panningon*, het pond zal van zeven Agrippiïnsche penningen zijn; en 2de n.val: *weraldeskera lena plegja*, wereldsche lenen besturen; *rikerá frjonda*, van rijke

vrienden; 3de n.val: bi alda tídon, in oude tijden.

De op zichzelf staande vormen zijn niet vele: een duidelijk voorbeeld van den 3den n.val enkelv. vindt men Bmb. 146: hvá sá otherum thes bitígath, wie den anderen hiervan beschuldigt; in het Asb. 5, 6, heeft men dit met de aldaar gewoonlyke eindiging *on* voor *um*: thet thera kindá allerek otheron léve, dat ieder der kinderen aan de anderen nalaten (hun goed); maar daarentegen Asb. 7, 11: mith othera cláthon, met andere klederen, van other, ander.

104. Ten aanzien der bepaalde verbuiging bestaat er geen twijfel. Tot bewijs voor 't meerv. kan aangevoerd worden: tha forma fjúwer kinin-ga, de vier eerste koningen; Asb. voorr.; 4de n.val: thá othera bodo, de andere geboden, *ibid.*; 2de n.val: thera midlostalitha, van de middelste leden; thera othera fingera, van de andere vingeren, Asb. 3, 9.

De op zich zelve staande vormen zijn hier menigvuldiger: b. v. oppa thá héligon, op het heilige, Asb. 2, 20; en tha hélegon ene merk, aan de heiligen een mark, Asb. 7, 25; dit heeft WIARDA niet goed verstaan, en voor den 1sten n.val genomen; dat het den 3den n.val is, en dat de woordvoeging veranderd is, is zichtbaar uit het daarop volgende: tha Azega and tha aldermonne ene merc; men vindt ook: thá helgum, Bmb. 215; 2de n.val: thera hélegona gód, der heiligen goed, Asb. 7, 29; en

thera hélegana laster and skatha, van laster en beschadiging der heiligen.

105. GAMMA geeft aan den 3den n.val enkelv. van het onzijdig en mannelijk van de onbepaalde verbuiging, en het meerv. van alle geslachten, de eindiging *e*, welke ook dikwijls gevonden wordt. Dat ik daarentegen de *a* aangenomen heb, is niet alleen, omdat die op de aangehaalde en meer andere plaatsen gevonden wordt; maar inzonderheid omdat een bepaalde gelijkheidsregel dit vorderde. De eindiging is oorspronkelijk *um* of *on*; maar *on* en *an* worden in deze taal met *a* regelmatig verwisseld (49). Deze *um*, of *on* en *a*, is oorspronkelijk dezelfde eindiging in verschillende gestalten, welke zich in de taal naast elkanderen, met een verschillend gebruik, hebben staande gehouden; te weten, de eerste, als de duidelijkste, op zich zelve staande, de laatste, als de minder duidelijke, bij het naamwoord gevoegd, uit welcher eindiging men genoegzaam kan onderscheiden, welken n.val zij uitdrukken zal. Zo kan men dan verklaren, waarom deze taal, boven anderen, in deze gevallen dubbelde vormen heeft gehad, en niet in de overige, alwaar gene zodanige dubbelde eindigingen plaats vinden. Men vindt dikwijls wel *e* voor *a*, maar dit is ene onachtzaamheid, welke hier niet in de vormen opgesloten ligt: b. v. Asb. 6, 4, vindt men in het meerv. van de derde verbuiging: *ther send gersfalle* voor *gersfalla*, welke grasvallig zijn (Hd. *Grasfalle*), en Asb. 6, 1: *thet matha erma érskil rjuchta ér matha rike* voor *ríka*, dat men eerder

voor den armen dan voor den rijken zal rechten; alwaar *rike* de 3de n.val van de bepaalde verbuiging enkelv. mannel. is, en alzo in denzelfden n.val als *erma* daarvoor. Menigvuldige voorbeelden, inzonderheid uit de Bmb., kunnen ten aanzien dezer onachtzaamheden aangevoerd worden; maar ik geloof, dat het duidelijk genoeg is, dat de gelijkheidsregelen der taal overal α vorderen, waar de grondvorm of het As. *on*, *an* of *am* heeft; zo als *ma* voor *mon*; *binna* voor 't As. *binnon*, binnen; *hebbā* voor het As. *hæbban*, hebben, en zo ook in al de naamwoorden van werkwoorden; verder in het enkelv. van alle bepaalde bijvoegelijke woorden en in menigvuldige andere gevallen.

106. Die met een' korten klinker, en daarachter een' medeklinker, verdubbelen dezelve: b. v. *ful*, meerv. *fulle*; Bmb. 182; *al*, meerv. *alle*, Bmb. 163. — Daarenboven worden die, welke de eindgingen *ene*, *ere* en *era* hebben, zamengetrokken, zodat de eerste *e* wegvalt; b. v. 4de n.val enkelv. mannel.: *oppa é nne northhallne bá m*, op een' naar het noorden hellenden boom, Bmb. 147; welken zin *WIARDA* niet goed verstaan heeft, daar hij het Isl. bijvoegelijk woord *hallt*, *holtr*, *höll*, waarvan *northhall* zamengesteld is, niet gekend heeft; de 3de n.val enkelv. vrouwel.: *mith fulre bóte* voor *fullere*, met volle boete, Bmb. 189; 2de n.val meerv.: *alra érest* (voor *allera*), allereerst, de eerste van allen, Bmb. 154; maar men vindt ook *allera monna*, en *dierg*.

107. Twesylbige woorden vindt men zomtjids zamengetrokken, doch meestentjids niet, zo als het boven aangehaalde othrum of otheron (103); 2de n.val otheres. Zo ook: thet espene láf, het esschen loof; thet hélige lond, het heilige land, liefst niet helge, zo als in het oud-Is. *hið helga*.

108. De bijvoegelijke woorden op *e*, waarvan er velen zijn, worden gelijk *gód* en de overige regelmatig, verbogen, en in de overige naamvallen beschouwd gene *e* te hebben: b. v. *afta*, echte; *mith thínera afta wive*, met uwe echte vrouw, Asb. bl. 2; *rike*, rijk; *ríkera*, van rijke, en dierg. Meer voorbeelden zijn: *erge*, erg, slim, Asb. 7, 1; *geve*, gaaf, Asb. 7, 13; *elte*, frisch, Bmb. 104; *ganse*, gangbaar, Asb. 7, 13.

Daarentegen vindt men op *o* op *u* gene, of het moest *fremó* zijn, hetwelk Asb. 2, 9. 4, 1, en 5, 1, in verbinding met *fere*, voorkomt. Dit schijnt met het Isl. *framr* en *faer* overeen te komen: doch men kan de Isl. zelfstandige naamwoorden *framu* en *faeri* hier mede bij aanhalen.

109. De deelwoorden der werkwoorden worden op dezelfde wijze als de bijvoegelijke verbogen. De geheel op zich zelven staande vormen komen zelden voor; behalven de handelende deelwoorden heeft men, gelijk in het As. en Isl., een mannelijk afgeleid naamwoord op *and*, hetwelk aldus verbogen wordt:

	Deelw. mannel.	Naamwoord.
Enkely,	verande	verand (Asb. 2, 5)
	verandene	verand
	veranda	verande (Asb. 2, 5)
	verandes	verandes
Meerv.	verande	veranda.
	veranda (um)	verandum (en)
	verandera	veranda.

Den op zichzelf staanden 3den n.val vindt men Asb. 2, 34: bi unwissa wakondon, bij onzekere wakenden (d. i. wanneer het onzeker is, of de menschen reeds zijn opgestaan).

B. De vergelijkende trap.

110. Deze wordt regelmatig, door *ere, era, ere*, achter de drie geslachten te voegen, gemaakt, en, of het bepaald of onbepaald is, gelijk den bepaalden eersten trap gebogen: b. v. sib, verwant, sibbere, sibbera, sibbere; hach, hoog, hagere, hagera, hagere; weldech, machtig, weldegere, weldegera, weldegere.

C. De overtreffende trap.

111. Deze wordt door toevoeging van *ost* (of *est*) daargesteld, en, gelijk de stellige, dubbeld, te weten, bepaald en onbepaald, verbogen: b. v. allera sibbest, het naast van allen verwant, Bmb. 96; én hagest skilling, ene hoogste

schelling, Bmb. 67; en bepaald: thjú hageste lemithe, dé hoogste lamming, Asb. 3, 8; en thjú hageste bende, de hoogste binding, Bmb. 143; thera sibhosta honda, van de naastverwante personen, Asb. 2, 16. — De eindgingen *e* en *a* worden in de verbuiging van dezen trap, meer noch dan in den stelligen, verwisseld.

112. Zommige worden in een of beide dezer trappen zamengetrokken; andere wederom zijn noch onregelmatiger; en wederom andere hebben genen stelligen of genen stelligen en overtreffenden trap. Deze zijn voornamelijk:

ald	aldre, B. 120 (el- dre, H. 10)	eldest, H. 16
—	djórra, A. 3, 9, — djúrra, B. 73	—
—	djáppre, B. 161	—
fére, B. 103	ferre, (dexter) A. 1, 16	{fereste, H. 48 farneste, E. 35
gód	bettre, betere, beste, Bmb. 32	H. 55
—	werra, H. 44	wrsta
felo, ful	{máre, Asb. 6, 11, Bmb. 3 márra, B. 45, 87}	{maste, H. 56
littich, H. 37	lessa, H. 32	{leste, Asb. 5, 6 lerste, E. 67 leista, H. 40
mon, H. 21	minre, minnire, minner, E. VIII	{minneste, E. 73 olderminsta, E. 74

er,	érre, B. 39, H. 39	eroste, H. 35
fír, ver	{fírra, Bmb. 14 ferre, Bmb. 155}	—
	welke laatste niet met ferre, voorste, rechter, moet verwisseld worden.	
in	inre, E. 30	{inreste, E. 35 inthereste, H. 38
middel	—	{midleste, mid- loste, A. 3, 9 medemesta, H. 39
nei, na	niar, H. 11	neste, E. 35
—	{northera, B. 76 northeska, H. 33}	—
nither	—	nithereste, H. 37
suther	sutherna, H. 33	—
úp, op, ova	{uwre, Ash. 3, 3	ureste, H. 38
ut	útre, vttere, E. 30	utterste, E. 35
—	winstere, linker,	—
	E. 45	

3.

VOORNAAMWOORDEN.

A. Persoonlijke.

113. In de weinige echt oud-Friesche overblijfselen, welke ik in handen heb gehad, komt geen

twetal (*dualis*) bij de tve eerste personen voor, niettegenstaande het zeer waarschijnlijk is, dat zij hier, zowel als in het oud-Saksisch en Angelsaksisch, ja in het nieuwere Noordfriesch, geweest zijn. De werkelijk voorkomende vormen zijn de volgende:

		1 pers.	2 pers.	3 pers.	onz.	manl.	vrouwl.	
Enkelv.	{	1 n.val	ik	thú	hit	hi	hjú	
		4	mi	thi	hit	hini	hjá	
		3	mi	thi	{		him	hiri
		2	mín	thín	}		sín	hiri
Meerv.	{	1 n.val	wi	i	{			hjá
		4	us	jú	}			hjá
		3	us	jú	}			hjam (him)
		2	use	júwe	}			hjara (hira).

114. Tot bewijs dezer verbuigingen kan bijgebracht worden Asb. 2, 5, alwaar het gehele enkelvoud van den eersten persoon voorkomt; Asb. 1, 10, vindt men wi en us; H. 51, 3de n.val jú, en 4de n.val jú; Asb. bl. 2, thú, thi, thín; en Corp. bl. 79, ij, júwe, meerv. — Van den derden persoon vindt men hier evenmin als in het Angelsaksisch en Engelsch een terugwijzend voornaamwoord; maar het persoonlijke wordt ook terugwijzend gebruikt. Asb. 2, 3 komt het in den 1sten en 4den n.val voor; Asb. 2, 6: him en sín, in betrekking staande met kind van het onzijdig; Asb. bl. 2 heeft men de terug-

wijzenden mannelijken 4den n.val: God hini reste, God ruste zich; Bmb. 65 heeft men hím helpa, zich helpen; Asb. 2, 1 heeft men hi, him, sín, in het mannel., en Asb. 2, 4 hjá, hjá, hiri, dit laatste ook terugwijzend; ibid. hjá, zij, in den 1sten n.val meerv.: and hjá an thet gód un rjuchte spreka willath, en zij om dit goed met onrecht willen spreken; Bmb. 10: sa svere hja, zo zweren zij; Asb. 2, 4 komt ook de 2de n.val hjara hunne, Asb. 7, 27 hjera; Bmb. 218 hira, voor.

115. Het voornaamwoord van den tweeden persoon wordt zomtijds met het voorgaande zamengetrokken: b. v. withi, Bmb. 100. — Wanneer het voornaamwoord van den 3den persoon in den zamenhang geen nadruk heeft, wordt hetzelfde dikwijls van voren afgekort: b. v. is t voor is het, Bmb. 67 (54).

116. Daarenboven is er een onbepaald persoonlijk voornaamwoord ma of mar, overeenkomende met ons *men*. De eerste vorm is de juiste, daar het woord zonder twijfel van mon, man, afkomstig is. Het laatste komt ook dikwijls voor de woorden, welke met 'een' klinker beginnen, in de Bmb. voor: b. v. Bmb. 126: sa skel ma tvia scriwa, dan zal men tweemaal schrijven; Bmb. 140: hwersa mar énnethjáfféth, wanneer men enen dief vat. WIARDA neemt dit woord met het voorgaande te moeten zamentrekken: b. v. hwersamar énnethjáfféth, sa skelma hine brénsza, wanneer men enen dief vat, zal men hem brengen, enz. Maar daar zulke ge-

vallen niet wel voor zamenzettingen kunnen aangemerkt worden, zo schijnt dit schrijfgebruik zonder grond te zijn.

B. Bezittende.

117. De 2de n.vallen van de persoonlijke voornaamwoorden, zo als zij hierboven opgegeven zijn, kunnen eigenlijk alleen dezen naam hebben, wanneer zij van de werkwoorden of voorzetsels geregeerd worden, hetgeen zelden voorkomt; maar wanneer zij, door bij naamwoorden gevoegd te zijn, hiernaar verbogen worden, dan worden zij eigenlijk bezittende voornaamwoorden, welke als de onbepaalde bijvoegelijke naamwoorden verbogen worden. Zij zijn de volgende:

Van het enkelv. 1 pers.		m i n	m i j n
2		t h i n	Hd. <i>dein</i>
3	onz. en manl.	s i n	z i j n
3	vrouwl.	h i r i	Hd. <i>íhr</i>
meerv. 1		u s e	o n z e
2		j ú w e	u w e.

3 pers. gebruikt men alleen *h j a r a*, hunne, hare, als 2den n.val voor alle geslachten, zonder dat daarvan een eigen bezittelijk voornaamwoord gemaakt wordt; zodat *h i r i* maar half met het Hd. *íhr* overeenkomt: te weten, voor zo verre het grondwoord vrouwelijk in het enkelvoud is: b. v. Bmb. 100, *h i r i s g ó d i s*, van hun goed.

118. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: *s i n*, zijn, hetwelk aldus verbogen wordt:

	Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv. 1 n.val	sín	sín	sín
4	sín	sínne	síne
3		sína (e)	sínre
2		sínes	sínre
Meerv. 1-4 n.val		síne (a)	
3		sína (um)	
2		sínra	

119. Ik wil dus gaarne, opdat het te gelijk tot bewijs van de juistheid der verbuiging van de bijvoegelijke woorden, zo als ik dezelve hiervoor heb opgegeven, kan dienen, deze met aanhalingen bevestigen. Men vindt den 1sten n.val onz. Asb. 2, 6: sín kind; mannel. ibid. sín feder; vrouwel. Asb. 1, 14: sín móder, sín swester; 4de n.val onz. Asb. 2, 5: sín líf; mannel. Asb. 2, 8: léda sínne thredkniling, zijne verwantschap berekenen; zo ook Asb. 2, 9: sínne frjánd, doch men vindt zomtjids hiervoor síne, hetwelk men als schrijffout moet aanzien; 3de n.val onz. Asb. 2, 6: mith sína fjá, met zijn goed, en Asb. 2, 8: hínemínawet untkuma sína berna blóde, hij mag zijn eigen (vleesch en) bloed niet verlaten; vrouwel. Bmb. 155: a sínre helde, in zijne bewaring; 2de n.val onz. Asb. 1, 14: sínes éjne erves ekker, de eigene akker van zijn erfdeel; mannel. Asb. 2, 7: sínes thredknilinges, van zijn geslacht in den derden graad; vrouwel. Bmb. 90:

sínare wíve boldbrengr, huwelijksgoed zijner vrouw; men vindt Asb. 2, 7, ook sínere.

Den 1sten n.val meerv. heeft men Asb. 3, 7: síne fíf sín, zijne vijf zinnen; den 4den Asb. 9, 1: útbrécon sína twá ágen, zijne twee ogen uitgebroken; verder mannel. Asb. 1, 14: to noman de wét sína nesta frjond, zijne naaste vrienden kan noemen: deze voorbeelden tonen, aan, dat e en a door elkanderen gebruikt worden, en dat de laatste eindiging geenzins als tot den 1sten n.val van het vrouwel. behorende, moet aangezien worden; inzonderheid, omdat de taal de geslachten in het meerv. nauwlijks onderscheidt. Den 3den n.val vindt men ibid.: to sína ljódon, tot zijn volk; ook met de eindiging e, Asb. 2, 6: efter síne degon, na zijnen dood; op zichzelf en achter een naamwoord staande, Bmb. 127: mið sínem (voor sínum), met de zijnen, Asb. 2, 3: tó ljódon sínon, tot zijn volk; 2de n.val sínra, van zijne, vindt men Asb. 2, 19; sínera, Asb. 2, 18.

C. Bepaalde.

120. Het lidwoord wordt aldus gebogen:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkely.	1 n.val	thet	thi	thjú
	4	thet	thene	thá
	3	} tha		there
	2	} thes		there.

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Meerv.	1-4			thá
	3			tha
	2			thera.

121. Dit woord komt te dikwijls en te stellig voor, dan dat deze naamvallen enig bewijs zouden nodig hebben; alleen, omdat GRIMM den n.val thja voor thá, hetgeen misschien ene drukfeil is, opgeeft, wil ik de twe eerste naamvallen van het vrouwelijke aanhalen. B. 127: thjú méne hacht, de algemene verzameling; en B. 126: úr thá ména acht, over de algemene verzameling.

122. Het lidwoord wordt, even als de 3de persoon van het voornaamwoord (115), zeer dikwijls vooraan afgekort, zodat *th* zomtjids *the* wegwerpt, en het overige met het voorgaande zamengenomen wordt, zo als het bindwoord *thet*, dat, en het lidwoord *thet*, tot *thet-et*: b. v. *thet-et alter*, dat het altaar, Asb. 8, 5 (54).

123. Hetzelfde woord wordt ook op zichzelf staande, als bepalend voornaamwoord, of persoonlijk voor den derden persoon, gebruikt; het wordt in dat geval enigzins anders verbogen:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	thet	thi	se
	4	thet	thene	se
	3		tham	there
	2		thes	there.

	Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Meerv.	1-4 n.val	se	
	3	tham	
	2	thera.	

124. Tot bewijs van enige der gewichtigste naamvallen kunnen dienen: efter *tham*, naardien, Bmb. 159; en in het mannel.: *tham skal tú thjania*, hem zult gij dienen, Asb. bl. 1; vrouwel. 1ste n.val: *sá ne meyse mith néne thinge withe cume*, dan mag zij op gene zaken terugkomen, Bmb. 159; in den 4den n.val: *sá halde ma se*, dan houde men haar (de verzoening), Bmb. 137; 1ste n.val meerv.: *thá setton se biscopa and prestere*, toen stelden zij bisschoppen en priesters aan, Asb. 7, 12; en 4de n.val: *that se nén áge besíane mí*, dat haar geen oog kan zien, Asb. 7, 11; verders 3de n.val: *hjá skilun helpa alle tham*, zij zullen deze alle helpen, Asb. 1, 3.

125. In de plaats van *tham*, in den onz. 3den n.val, gebruikt men ook *thjú*, overeenkomende met het As. *þy'* en *þvi*; men zoude dit voor enen werktuigelijken vorm, waarvan men in andere Duitsche talen vele en duidelijke sporen vindt, kunnen aanzien: tot voorbeeld kan dienen Asb. bl. 6: efter *thjú*, nadat; Asb. 1, 16: *til thju thet*, doordien dat, Isl. *til þess at*.

126. Het ander bepalend voornaamwoord, hetgeen ons: *die, deze, dit* is, heb ik niet in zijn geheel gevonden, doch evenwel zo veel daarvan,

dat ik een opstel van deszelfs verbuiging kan geven; te weten:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	thit	this	thjús
	4	thit	thisne	thús
	3	thessa (um) thisre		
	2	thisse thisre.		
		thissa.		
Meerv.	1-4 n.val	thesse (a)		
	3	thesse		
	2	thissa.		

127. H. 21 vindt men den 4den n.val mannel.: jef ma this biseka wille, wanneer men deze ontkennen wil; 1ste n.val vrouwel.: thjús werde, dit getuigenis; H. 57: thiús jef (voor jefte), deze gifte; E. 84: thisse fárscriwene séke is wér, deze voorschrevene zaak is waar; H. 10: thit lond, dit land; Asb. 7, 13: efter thessa fretha, na dezen vrede; E. LIU: fon thisse lawum, van deze erfenis; H. 61: jef sé mith thisse wordum nowet endia nemuge, zo zij met deze verklaringen niet eindigen kunnen; H. 51: fon thisse selue monne, van dezen zelfden man; H. 64: sáhoc sá vnder thisse kerum, indien er iets in deze keuren; Asb. bl. 7: thesse kyningar, deze koningen; Asb. 7, 21: thessa twá unshelda, deze twe onschulden.

D. Terugwijzende en sprekende.

128. Dit gewone terugwijzend voornaamwoord *thet, die (qui)*, wordt in den 1sten en 4den n.val van alle geslachten en getallen onveranderd gebruikt: b. v. in het meerv., Asb. 7, 6, Bmb. 13; in den 4den n.val, Bmb. 50, 117, Asb. 7, 4. In den 3den n.val en overige wordt er *him enz.*, om het aan te vullen, bijgevoegd, omtrent zo als in het Hebreuwsch en Arabisch; b. v. Bmb. 154: *skeppa thi tha bare: ther him (d. i. cui) thi brond alra érest onstét is;* Asb. 5, 11: *ther thi mon hjara was (d. i. quorum)*. Dit wordt, even als het lidwoord (54), dikwijls afgekort tot *ter*, of alleen *er*: b. v. al *t het-ter brezen werth*, al hetgeen gebroken wordt. — *Sá, als*, wordt terugwijzend gebruikt, en is onverbuigbaar. — *T het* wordt ook betrekkelijk gebruikt, zie Bmb. 154.

129. Men moet zich wel wachten, het voornaamwoord *ther* met het bijwoord *ther*, daar (*ibi*), te verwisselen, hetwelk ook afgekort wordt; b. v. Bmb. 29: *skét-er*, geschiedt daar (54).

130. Het verbuigbare voornaamwoord van deze klasse is het volgende:

Onz.	Zonder geslacht.
hwet	hwá
hwet	hwene

hwám, Bmb. 176 (hám, Bmb. 7)

hwámme's, Bmb. 30.

Dit vindt men alleen in het enkelvoud. — **Hwe-
lic**, gaat gelijk het onbepaald bijvoegelijk naam-
woord, *Asb.* 5, 15.

E. Onbepaalde.

131. Deze zijn voornamelijk de volgende:

sum, zommige, enige, *Asb.* bl. 6; doch dit zal
s u m e meerv. moeten zijn.

sumlike, zommige, *Asb.* bl. 3, in het meerv.
énich (e n g, a e n g), enig, Engelsch *any*; *Asb.*
bl. 2, en:

ánnen, een, ene, *E.* 65.

mónich, menig; wordt als het onbepaald bij-
voegelijk naamwoord verbogen.

ek, een ieder, Eng. *each*; **aller eke**, aan ieder,
en **allereckum**, meerv. aan ieder, *H.* 59.

hwek, hoc, welk, *Asb.* 2, 1, *Bmb.* 218.

nén, geen; gaat als het onbepaald bijvoegelijk
naamwoord, *Bmb.* 159.

nánnen, geene, *E.* lxix, **nennen**.

al, al; als het onbepaald bijvoegelijk naamwoord,
zomtjids onverbogen.

ymmen, iemand, *Corp.* 41 b.

nimmen, niemand, *Corp.* 38 b.

sá hwetsá, *Asb.* 2, 8.

sá hwasá, *Asb.* 7, 4.

sá hweleká, *Asb.* 9, 4.

jahwelick, *A.* 2, 8, of **johwelik**, *A.* 2, 7.

awet, iets, wordt als naamwoord onverbogen
gebruikt.

n a wet, niets; ook zo.
 stór en feló; ook zo.

Zommige worden als het grondwoord voor het tweevoud gebruikt; deze zijn voornamelijk:

a vder, een van twe; schijnt onbuigbaar te zijn.
 n avder, geen van twe; ook zo, Bmb. 78.
 h weder, wie van twe; Bmb. 135.
 e jder, a ider, van twe, ook zo, Bmb. 70.
 o ther, de andere; thet other, het ander,
 gaat gelijk het onbepaald bijvoegelijk woord,
 en komt dikwijls voor.

Dit other wordt dikwijls tot or zamēngetrokken, en behoudt dezelfde verbuiging, Asb. 7, 7. Thet other — thet other komt overeen met het Isl. *annaðr* — *annað*, het ene het andere, Bmb. 78. Het wordt, ook voor *de een*, zonder tegenstelling, *de andere* gebruikt: b. v. *hira other*, E. LIX; dit is door WIARDA, Bmb. bl. 81, misverstaan.

F. Tellende.

132. Deze kunnen, wanneer zij tegen elkander over gezet worden, het best nagezien en onthouden worden. Zij zijn de volgende:

Niet bepalende.	Bepalende.
én	Thet forme, éroste
twá, twéne, twá	other, twéde

Niet bepalende.	Bepalende.
thréjú, thré, thrjá	Thet thredde
fjúwer	fjárde
fíf	fifte
sex	sexe
sjúgun, saun, corp.	sjúgunde,
185, b.	saunde
achta	achtunde, H. 5
njúgun	njúgunde, H. 5
tían	tíande
andlova, Asb. 3; 7	andlofte, alf-
	ta, E. bl. 56
twilif, Asb. 2, 7	twilifte, E. bl. 56
(twelef, B. 178)	
thredtine	thredtinde, H. 13
fjúwertine	fjúwertinde
fíftine	fíftinde
sextine, H. 51	sextinde
sjúguntine	sjúguntinde
achtatine, A. 3, 8, H. 60	achtatunde
njúguntine	njúguntinde,
	H. 15
twintich	twintegoste,
	Asb. 2, 20
én and twintich	én and twinte-
	goste
thritich, H. 57	thritegoste
fjúwertich, H. 58	fjúwertegoste
fíftich, H. 51	fíftegoste
sextich	sextegoste
sjúgentich (H. 52	sjúguntegoste
sogentech)	

Niet bepalende.	Bepalende.
achtantich, A. 8, 2	Thet achtantegoste
njúgentich	njúgentegoste
hundred	hundredste
thúsend	thúsendste.

133. Men vindt ook nóg vele andere en zamengetrokkene vormen van deze woorden, zo als: achtene voor achtatine; tachtich voor achtantich vindt men bij von WICHT, *ostfr. Landr.*, bl. 835, in de aanm.

134. Twéde komt duidelijk Asb. bl. 1 in de betekenis van andere voor: thet was thet twéde bod, dit was het ander gebod. Achatinde voor achtatinde, Asb. 2, 18, zal een drukfeil zijn; njútende, Asb. 2, 19, misschien ook; men vindt ten minsten H. 15 njúgentendeste; atwaar men mede sogende, elfte, tuelefte, threttendeste, achtetendeste vindt. H, 60: under achtateinum, uit achten.

135. De drie eerste worden verbogen: én gaat als het onbepaald bijvoegelijk woord, hetwelk ook bepaald voorkomt: thet éne, het ene; b. v. the (thá) tvéne skelin thene éna wwinna, de twe zullen den enen overwinnen, Bmb. 44.

De twe volgende gaan aldus:

Onz. Manl. Vrl. Onz. Manl. Vrl.
 1-4.n.val twá twéne twá thrjú thré thrjá

3	twám, A. 5, 16	thrim, B. 30
2	twíra, B. 136	thíra, E. 11.

Voor thrim vindt men ook thrjúm, Bmb. 5, 47, 87; *i* staat hier voor *y*; en *y* lost zich in deze taal gewoonlijk tot *jú* op (38, 39).

136. Van den 2den n.val énes, énis van é n, zo ook van twá en thrjá, moet men de bijwoorden énis, eenmaal, twía, twemaal, thría, driemaal, wel onderscheiden. De overige bijwoorden van deze soort worden met de bepaalde voornaamwoorden en het naamwoord stunda, stond (maal), uitgedrukt: b. v. twilif stunde sex and thritich, twaalf maal zes en dertig; fiftene stunda sex and thritich, vijftien maal zes en dertig. — Men vindt H. § 25 twédnath, ten tweede maal; thrímenath, ten derde maal, aldaar verkeerd door twe delen en drie delen overgezet. Zo ook thrímen, een derde, H. 21; E. 35: é n thrimna hond, een derde der hand. Zo ook é nse, eenmaal, E. xxxviii.

137. Of niet de overige telwoorden vroeger ook verbogen werden, is mij noch twijfelachtig. Ik vind H. 63: mit sex hunderda merkum; ibid.: mit thria hunderda merkum; H. 57: mith twa en thritega merkum; H. 58: thet vrgeld hunderd merka, het weergeld honderd merken; ibid.: mith fiuwertega

merkum; *ibid.* 59: sextech merka; H. 62: bi thritega merkum; H. 29: bi tua and sogentega skellinga; H. 31: elefta tuéde, tien twederde; H. 32: fiarda tuéde, drie twe derde; H. 39: thria achtenda halue merk, driemaal zeven een tweede mark; en hieruit zoude ik ene vroegere verbuiging dezer woorden veronderstellen.

4.

WERKWOORDEN.

133. Deze woordklasse heeft hier, even als in de andere Germaansche talen, geen lijdend werkwoord (*passivum*), zodat dit door eene omschrijving, met het hulpwerkwoord, moet uitgedrukt worden. Het eigentlijke werkwoord heeft de gewone wijzen: de aantonende (*indicativus*), gebiedende (*imperativus*), de aanvoegende (*conjunctivus*) en onbepaalde (*infinitivus*), met twe tijden in de eerste en derde, en een in de tweede; bovendien heeft men een tegenwoordig en verleden deelwoord (*participium activum et passivum*), en een onbepaald woord met *to* (ons *te*) er bij, en schijnt een' meer stelligen tegenwoordigen tijd uit te drukken, zo als ook het gebruik van het deelwoord des tegenwoordigen tijds met het hulpwerkwoord *sín*, *zijn*: b. v. and hi dwaen is, en hij doende is, voor, en hij doet; is hi leten, is hij latende; voor, laat hij. Om de getallen en personen te onderscheiden zijn hier minder

Onz. Manl. Vrl. Onz. Manl. Vrl.
 1-4n.val twá twéne twá thrjú thré thrjá

3	twám, A. 5, 16	thrim, B. 30
2	twíra, B. 136	thrira, E. 11.

Voor thrim vindt men ook thrjúm, Bmb. 5, 47, 87; *i* staat hier voor *y*; en *y* lost zich in deze taal gewoonlijk tot *jú* op (38, 39).

136. Van den 2den n.val énes, énis van é n, zo ook van twá en thrjá, moet men de bijwoorden énis, eenmaal, twía, tweemaal, thria, driemaal, wel onderscheiden. De overige bijwoorden van deze soort worden met de bepaalde voornaamwoorden en het naamwoord stunda, stond (maal). uitgedrukt: b. v. twilif stunde sex and thritich, twaalf maal zes en dertig; fiftene stunda sex and thritich, vijftien maal zes en dertig. — Men vindt H. § 25 twédnath, ten tweede maal; thrimenath, ten derde maal, aldaar verkeerd door twe delen en drie delen overgezet. Zo ook thrimen, een derde, H. 21; E. 35: é n thrimna hond, een derde der hand. Zo ook é nse, eenmaal, E. xxxviii.

137. Of niet de overige telwoorden vroeger ook verbogen werden, is mij noch twijfelachtig. Ik vind H. 63: mit sex hunderda merkum; ibid.: mit thria hunderda merkum; H. 57: mith twa en thritega merkum; H. 38: thet vrgeld hunderd merka, het weergeld honderd merken; ibid.: mith fiuwertega

werkwoord: het **W** staat in het **W**. H. W.
 hi indergeest **W** **W** hi dus een
 vervoeging **W** **W** vervoeging: H. W. vervoeging
 de. hi vervoeging: H. W. vervoeging. hi
 dus **W** H. W. vervoeging hi hi
 vervoeging. vervoeging vervoeging vervoeging
 vervoeging hi hi vervoeging vervoeging vervoeging
 vervoeging.

4

WERKWOORDEN

III. Deze woordklasse heeft hier, even als in
 de andere Germaansche talen, geen lijdend werk-
 woord (*passivum*), zoodat dit door een omschrij-
 ving, met het hulpwerkwoord, moet uitgedruk-
 worden. Het eigenlijke werkwoord heeft de ge-
 wone wijzen: de aannemende (*indicativus*), gebie-
 dendende (*imperativus*), de aanroepende (*optativus*)
 en oordeelende (*infinitivus*), met twee tijden
 in de eerste en tweede, en een in de tweede: bevoe-
 den heeft met een tegenwoordig en verleden deel-
 woord (*participium actuum et passivum*), en een
 onbepaald woord met *to* (*ans* *to*) of *hij*, en
 schijnt een meer stelliger tegenwoordigen tijd uit
 te drukken, zo als ook het gebruik van het deel-
 woord der tegenwoordigen tijd met het hulpwerk-
 woord *sijn*, *zijn*: h. v. and *hi dwaen is*,
 en *hij doende is*, voor, en *hij doet*: *is hi le-
 tten*, *is hij latende*, voor, laat *hij*. Om de getallen
 en personen te onderscheiden zijn hier minder

eindigingen, dan in ene andere oud-Duitsche taal.

139. Voor het overige worden de werkwoorden, even als de naamwoorden, in twe hoofdzooten, de opene en geslotene, verdeeld; de eerste eindigt in den onvolmaakten tijd op *de* of *te*, en in het verleden deelwoord op *d* of *t*; de tweede blijft in den onvolmaakten tijd eensylbig, en eindigt op de hoofdletter van het werkwoord, en in het verleden deelwoord op *en*. Ieder dezer hoofdzooten verdeelt zich wederom, naar den toestand van haren onvolmaakten tijd, in verschillende klassen of verbuigingen. — De opene heeft drie klassen, van welke de eerste in den onvolm. tijd *ade*, het verl. deelw. *ad* heeft; de tweede in den onvolm. tijd *de* of *te*, en in het verl. deelw. *d* of *t*; de derde dezelfde eindiging met ene klinkerverandering in de hoofdsylbe. — De geslotene heeft zes klassen, naar de klankverandering in den onvolm. tijd; maar daar drie van deze in het meerv. van den onvolm. tijd en in den onvolm. tijd van de aanvoegende wijs dezelfde klankverandering behouden, zo als zij die in het enkelv. van den onvolm. tijd hebben; de drie anderen daarentegen in het meerv. van den onvolm. tijd en van den onvolm. tijd der aanvoegende wijs ene nieuwe klinkerverandering ondergaan: zo worden zij, ten gevolge hunner wederzijdsche overeenstemming, het best in twe afdelingen verdeeld.

Hierom wordt de verdeling in tweeën het liefst genomen, en lijkt ogenschijnlijk ene verdeling in drieën te zijn. Te gelijk komen hierdoor de

klassen, welke het meest naar elkanderen gelijken, het naast bij elkanderen. De eerste van deze zes klassen heeft dan in den onvolm. tijd *é*, de tweede *z*, de derde *o*, de vierde de korte *a*, welke evenwel met *u* verwisseld wordt, de vijfde *é*, welke met *i* verwisselt, en de zesde *á*, welke in het meerv. en in den onvolm. tijd der aanvoegende wijs tot *e* veranderd wordt. Deze verdeling, waardoor alle regelmatige werkwoorden tot negen klassen gebracht worden, stemt geheel met het As. en Hd., zowel als met het Isl., gelijk men uit het volgende kan zien, overeen:

A. De opene hoofdzoot.

	Teg. tijd	Onv. tijd	As.	Hd.
1 klasse	makie	makade	macie	bete
2	hére	hérde	hy're	höre
3	werke	wrochte	vyrce	denke

B. De geslotene hoofdzoot.

a. Met doorlopende klinkerverandering.

1 klasse	jéve	jef, jéve	gife	gebé (1)
2	léte	lit, lite	la'te	lasse (2)
3	fare	fór, fóre	fare	fahre (5)

b. Met ene afwisselende klinkerverandering.

4 klasse	finde	fand, funde	finde	finde (1)
5	drive	dréf, drive	drife	greife (3)
6	bjáde	bád, bede	beóde	biete (4)

De verbuiging der klassen is voor 't overige in iedere hoofdsoort dezelfde, en het verschil bestaat alleen in de vormen; men kan daarom, als men voor deze klasse van woorden dien naam gebruiken wil, in plaats van negen, twe verbuigingen aannemen.

140. De hier opgegevene verdeling is ontwijfelbaar de enige juiste in al de Gothische talen; uitgezonderd het geval, dat ene of andere klasse in de nieuwere talen is verloren geraakt: want deze grondt zich op de overeenstemming en samenhang dezer wederzijdsche woorden, welke door de spraak zelve onveranderlijk bepaald wordt. ANDELUNG smijt de eerste klasse van de opene hoofdsoort weg, en rekent de derde onder de onregelmatige, welk laatste wel ten aanzien van het Hd. *a*, waar zij zo weinige en niet overeenstemmende woorden bevat, aangaat. Met de verdeling der tweede hoofdsoort, welke hij voor geheel onregelmatig aanziet, heeft hij de eerste en vierde onder elkanderen vermengd, omdat zij beiden in het Hd. *a* in den onvolm. tijd hebben, niettegenstaande hunne *a* van ene geheel andere gesteldheid is; ook heeft hij in de verdeling zijner vijf klassen de volgorde der klinkers van den onvolm. tijd alleen in aanmerking genomen, te weten: *a*, *ie*, *i*, *o*, *u*.

In mijne Angelsaksische Spraakleer, zowel als in de Zweedsche uitgave van mijne Handleiding tot het Islandsch, onderscheidde ik wel de eerste en vierde klasse, maar hield mij voor 't overige zeer nabij zijne onjuiste verdeling, doordien ik eerst de klasse, welke in 't Hd. de korte *a* maakt, stelde

(4), daarna die, welke ene lange *a* hebben (1), daarna die met de korte *i* (5) en die met de lange *ie* (2), en eindelijk die met *o* (6) en met *u* (3); aldus:

De geslotene hoofdzoot.

	As.	Hd.	
1 klasse	<i>f</i> inde, <i>f</i> and, <i>f</i> unde	<i>f</i> inde <i>f</i> inde	} (1)
2	<i>j</i> eve, <i>j</i> éf, <i>j</i> éve	<i>g</i> ife <i>g</i> ebe	
3	<i>d</i> rive, <i>d</i> réf, <i>d</i> rive	<i>d</i> rife <i>g</i> resfe	(3)
4	<i>l</i> éte, <i>l</i> it, <i>l</i> ite	<i>l</i> æte <i>l</i> assc	(2)
5	<i>b</i> jáde, <i>b</i> ád, <i>b</i> ede	<i>b</i> eóde <i>b</i> iete	(4)
6	<i>f</i> are, <i>f</i> ór, <i>f</i> óre	<i>f</i> are <i>f</i> ahre	(5)

Men ziet uit het voorgaande duidelijk, dat de overeenstemming der woorden zich niet naar de volgorde der klinkers van het alphabet richt, en dat dus deze in het geheel niet in aanmerking moeten komen, waar er voor genen geen grond van gemeenschappelijke overeenstemming der woorden is. De hierboven opgegevene is evenwel ook door overeenstemming tusschen de letteren verbonden; want men ziet, dat de drie eerste klassen een' langen klinker in den onvolm. tijd hebben (*gab*, *liess*, *fuhr*); de drie laatste wederom een' korten, of maken denzelfven met ene nieuwe klankverandering (*fand*, *griff*, *floss*). Niettegenstaande de oude verdeling van deze klassen op deze wijze ogenschijnlijk minder juist is, heb ik dezelve hier toch willen aanhalen, om reden dezelve aan de Angelsaksische of Islandsche spraak-

leer eigen is, en ik er genoeg in vinde, deze talen hiermede te vergelijken.

141. De verbuiging zelve heeft met het Aa. veel gelijkenis, maar is daarin eenvoudiger, doordien de aanvoegende wijs in het Friesch, in het getal en de personen, geen onderscheid maakt.

A. De opene hoofdzoort.

142. Tot verbuigingsvoorbeelden voor alle drie regelmatige klassen van deze hoofdzoort kunnen dienen: *makia*, maken; *léra*, leren (aan anderen); *brenza*, brengen.

1 klasse. 2 klasse. 3 klasse.

Aantonende wijs.

Teg. tijd enkv. 1 *makie* *lére* *brensze*
 2 *makast* *lérst* *brenchat*
 3 *makath* *lérth* *brencht*
 Meerv. *makiath* *lérath* *brenszath*.

Onv. tijd enkv. 1 *makade* *lérde* *brochte*
 2 *makadest* *lérdest* *brochtest*
 3 *makade* *lérde* *brochte*
 Meerv. *makadon* *lérdon* *brochton*.

Gebiedende wijs.

Enkely. 2 *maka* *lér* *brensze*
 Meerv. 2 *makiath* *lérath* *brenszath*

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd, enkv. makie lére brensze
 Meerv. makie lére brensze.

Onv. tijd, enkv. makade lérde brochte
 Meerv. makade lérde brochte.

Onbepaalde wijs.

makia léra brensza

Deelwoorden.

Tegenw. tijd, makiande lérande brenszande
 Verleden tijd, e-makad léréd e-brocht.

Zo gaan ook:

minnia, beminnen	héra, horen
thjania, dienen	léwa, nalaten
lernia, zelve leren	búwa, bouwen
stedgia, vaststellen	werka, werken
skathia, schaden	séka, zoeken
folgia, volgen	berna, branden
lésa, lossen	resza, reiken
déla, delen	sedsza, zeggen
vía, wijden	lidsza, leggen.

Eerste klasse.

143. Men vindt niet licht een volständig voor-

beeld in de weinige overblijfselen, welke wij noch van de taal hebben; het is daarom billijk, dat ik betrekkelijk de voornaamste hier opgegevene eindingen, zulke door voorbeelden aantone. Den 1sten pers. van den teg. tijd aant. wijs: ik nomie, ik noeme; vindt men, Asb. 2, 21; 2de pers.: thú askast, gij eischt, van askia, Asb. 2, 5; 3de pers.: hálath, haalt, Asb. 2, 6; meerv.: folgiath, volgen, Asb. bl. 2. — Onv. tijd enk.: kápade, kochte, Asb. 2, 5; meerv.: kápadon, kochten, Asb. 2, 25. Aanv. w. teg. tijd: askie, eischte, Asb. 2, 5; zo ook nedgie, verkrachte, Asb. 2, 20, enz. — In alle personen en getallen van den onv. tijd der aanv. wijs: ovanade (cuanade is ene drukfeil), oefenden, en hirávede (voor biráwade), berooffden, Asb. 2, 25, alwaar het laatste enkelv., het eerste meerv. is. — Gebied. wijs teg. tijd 2de pers.: era, eer, Corp. 40. — Onbepaalde wijs: nomia, noemen, Asb. 2, 21; askia, eischen, Brab. 152; enia, eren, Asb. bl. 2. — Deelw. teg. tijd, met tó er, bij: tó makánde, om te maken, makende; dit vindt men A. 48 regelmatig; maar het wordt zomsijds zamengetrokken, zodat í vaevalt: b. v. tó kapánde, om te kopen, Asb. 2, 6; tó nománde, om te noemen, Asb. 1, 14; verl. deelw.: emakád, gemaakt, Asb. bl. 3, reg. 13 en 32 (waar bavenberg emakád moet gelezen worden); men vindt het verl. deelw. ook zonder voorzetsel (e): b. v. nédgad, verkracht, A. 2, 18; makád, B. 154.

144. Enige weinige wijken af, zo als: ondwardo, spreekt, Asb. 2, 17, 21; maar in de

b. wijs ondownardja, spreken, Asb. 2, 15;
zo men liever ondownardja wil lezen, en
zelve als zodanig tot de 2de klasse brengen.

145. Dr. Gamm schrijft al deze woorden van de
eerste klasse met *j*; zo als: nomje, kápje,
teerv. kápjath, onbep. wijze makja, enz.,
iettegenstaande hij zelve zegt, dat zij in den teg.
tijd *i* en gene *j* hebben; maar daar hij daarente-
gen biáda voor bjáda, skiata voor skjata,
kiasa voor kjása, Isl. *üs* voor *jös*, enz.
schrijft, zo is het verwisselen van *i* en *j* misschien
eene onnauwkeurigheid in het schrijven of drukken;
maar wat de werkwoorden van de eerste klasse
aangaat, zo geblykt uit het As., dat zij door drie
syben moeten uitgesproken worden, omdat zij
dikwijls met *g* tusschen *i* en den volgenden klinker
geschreven worden; zo als: *ic macige* of *macie*,
onb. wijs *macian* of *macigean* (waar de *e* noch
tusschen gevoegd wordt, om aan te tonen, dat de
g omtrent als *j* uitgesproken moet worden). De-
zelfde schrijfwijze vindt men mede in het Friesch:
b. v. hlige voor hlie, kent, Asb. 7, 26, en
teligene voor hliene, kennisse, Asb. 5, 2;
vergelijk hiermede mijne Angelsaksische Spraakleer,
bl. 76 (1830), bl. 59 (1817).

De onb. wijze, met *tó* en *te* daarvoor, heeft
meest altijd dezelfde eindiging, als het deelw. van
den teg. tijd *ande*, even als in het Hd. en Isl.:
b. v. Hd. *das zu verkaufende Haus*; Isl. *alt er
segjanda sinum vin*; maar het komt nauwelijks
ergens, zo als in het Isl., alleen voor; noch min-
der met het lidwoord vooraan, gelijk in het Hd.

Daarentegen vindt men hetzelfde, meestijds met het voorzetsel *tó*, *té* van het voorgaande uitgedrukte of daaronder verstaane werkwoord geregeerd, en also overeenkomende met de onb. wijze in de andere talen, zo als: *sá hách hither fori tó festande*, zo moet hij daarvoor vasten, *Asb. 8, 5*; *alsá monnege gedaddel, sá reskiath*, *alsá monnege frethar té reszande*, *and thá rédjevern alsá monnege merc té nimande*, *and alsá monnege hús té bernande*, zo menig doodslag als er geschiedt, zo menige vredegelden te betalen, en de rechteren alzo menige mark te nemen, en alzo menig huis te branden, *Bmb. 47*, waar men *ach ma* onder verstaan kan. Hieruit schijnt te blijken, dat dit niets anders dan de onb. wijze, welke door het voorzetsel *tó* of *te* geregeerd wordt, is, en als of het, door hare gelijkheid der eindiging, naderhand met het deelw. van den teg. tijd vermengd is; hierin wordt men door vergelijking met het *As.* versterkt. De onbep. wijze eindigt aldaar altijd op *n*, en dit is buiten twijfel het oorspronkelijke, daar het geheel met de oude Dorische eindiging *ev* overeenkomt; dit woord eindigt in het *As.* op *nne*, hetgeen de gewone 3de n.val van de woorden op *n*, met enen korten klinker vooraan, is; en deze 3de n.val wordt daar ook van het vorenstaande *tó* geregeerd, en komt nauwelijks ergens zonder dit voorzetsel voor; maar, daar nu in het Friesch de eindiging op *n* weggevallen is, zo vergat men, dat dit woord hiervan een 3de n.val was, en vermengde hetzelfde met het deelw. van den teg. tijd,

door de verandering van de eindiging *nne* tot *nde*.
 Deze vermenging konde des te gemakkelijker plaats
 vinden, daar de deelwoorden van den teg. tijd in
 alle Gothische talen met de *futura participia*
passiva in het Latijn overeenkomen, welks onz.
 geslacht als *gerundium* ook in deze taal voor de
 onbep. wijze, zo spoedig zij van het voorzetsel ge-
 regeerd wordt, wordt gezet. Doch wat het bijna
 buiten alle bedenking stelt, is het Nfr., waar de
 onbep. wijze op *e*, hetgeen de oud-Friesche *a* is,
 eindigt; doch zo spoedig het voorzetsel vooraan
 komt op *en*, hetwelk het oud-Fr. *ande* is. Ja,
 men vindt in het oud-Fr. ook de eindiging *ane* of
en: b. v. *tó stondane*, te staan, Asb. 9, 6;
tó stiftane, te stichten, Asb. 7, 10; evenwel
 is dit misschien ene welluidendheid, omdat *nd*, *ft*
 er voorgaan; maar in latere stukken is deze eindi-
 ging algemeen; b. v. Corp. 58: *tó capien*,
 misschien wel afgekort, omdat er een klinker op
 volgt; *tó farane*, *tó nīmane*, enz.; verder in
 alle klassen der beide hoofdsoorten.

Twede klasse.

147. Bewijzen voor deze klasse aan te voeren,
 daar deze buiging bezwaarlijk anders gedacht kan
 worden, dan zij in het begin afgehandeld is, zoude
 hier overtollig zijn; maar daarentegen heeft zij ver-
 schillende afwijkingen, waarop men wel mag let-
 ten. In den 3den pers. teg. tijd behoudt zij dik-
 wijls de *t* voor *th*, en zulks geschiedt ook zo in
 alle volgende klassen der werkwoorden, voorname-

lijk waar de karakterletter *d* is, die in zodanig geval wegvalt: *finda*, vinden, *fint*; zo ook *g*, welke in *ch* verandert, wanneer er verder geen klinker volgt: b. v. *tjúga*, bouwen, voorttellen, *tjucht*. Waar de karakterletter *t* of *th* is, wordt gene nieuwe *t* of *th* bijgevoegd: b. v. *fjúchta*, vechten, *fjúcht*. Waar een woord ene *ch* of *th* of *f*, met noch een' medeklinker heeft, behoudt zij overal liefst de eindiging *t* alleen: b. v. *sterft*, Bmb. 110, van *sterva*; *kerft*, Bmb. 208, van *kerva*; zo ook het meerv. *werthat*, Bmb. 205; *fjuchtat*, Asb. 9, 9.

148. Het verl. deelw. dézer klasse wordt zomtijds ook samengetrokken, zodat *t* en *d* voor *ed* komt: b. v. *déled* en *urdélt*; *bikérd*, bekeerd; *kerfd*, gekorven, en dierg.

149. Ene hoofdafwijking van deze klasse maken de woorden, welker karakterletter *d* of *t* is; deze nemen, zo als reeds gezegd is, gene *th* maar *t* in den 3den pers. van den teg. tijd aan; zo ook in den onv. tijd niet *de*, maar *te*, en in het verl. deelw. niet *ed*, maar *t*. Is de karakterletter *t*, met noch een' medeklinker daarvoor, dan wordt er gene nieuwe *t* bijgevoegd; b. v.

Teg. tijd 3 p.	Onb. wijze	Onv. tijd
<i>rét</i> , Bmb. 187	<i>réda</i>	<i>réfta</i>
<i>set</i> , Bmb. 129	<i>setta</i>	<i>sette</i>
<i>stift</i>	<i>stifta</i>	<i>stifte</i>
<i>lást</i> , Asb. 2, 9	<i>lásta</i>	<i>lásté</i>
<i>kéth</i> , B. 43, 56	<i>kéthá</i> , B. 38	<i>kéthe</i> , H. § 30

Meerv.	Verl. deelw.
rétton	rét, raden
setton	e-set, zetten
stifton	e-stift, stichten
láston	e-lást, belasten
kéthon	kéth, Bmb. 43, en e-kéth, Bmb. 213, vorderen.

Rétte vindt men Bmb. 33, en verl. deelw. rét, Bmb. 35, en réd, Bmb. 44; den onv. tijd van setta en stifta vindt men in de jongere voorr. van het Asb., en zo ook meerdere: b. v. tó splítt, gespleten; A. 8, 4, torent, gescheurd.

150. Het is te geloven, dat die, welke een dubbelen medeklinker tot karakterletter hebben, even als in het As., de ene wegwerpen en ene aannemen: b. v. sete, zet.

151. Afwijkende zijn: libba, leven; 3de pers. teg. tijd: livath, Bmb. 63, 115, lévath, Asb. 2, 6; in den onv. tijd lífde, hetwelk van léfde, van léwa, *nalaten*, wel moet onderscheiden worden, Asb. voorr. bl. 6, doch H. bl. 1 liwade. Búwa heeft in den onv. tijd búvde, Asb. 9, 8 (niet búfde). Hebbe, hetwelk te gelijk tot hulpwerkwoord dient, en nebba, niet hebben, zijn meer onregelmatig, en gaan als volgt:

Aantonende wijs.

Teg. tijd enkelv.	ic hebbe, E. 1
	thu hest, Asb. 2, 9
	hi heth, Asb. 2, 9
Meerv.	hebbath, H. 64.

Onv. tijd enkelv. h e d e (s t), H. 56
Meerv. h e d o n.

Gebiedende wijze.

Enkelv. 2 h e f
Meerv. 2 h e b b a t h.

Aanvoegende wijze.

Teg. tijd h e b b e, H. 62.
Onv. tijd h e d e, H. 32.

Onbepaalde wijze.

h e b b a, H. 31.

Deelwoorden.

Teg. tijd h e b b a n d e.
Verl. tijd h e w e d, Bmb. 153.

H. 54, hebbi, hebt gij; H. 52, het, heeft; wi
hebbath, H. 21; hja hebbat, H. 20; to
hebbane, H. 2.

Vierde klasse.

152. Deze klasse is niet zeer talrijk, en evenwel
zijn de daartoe behorende woorden vrij ongelijk;
men moet het onderscheid van den onv. tijd ken-
nen, en daar deze niet altijd gevonden wordt,

moet men hiertoe besluiten uit het verl. deelw. De voornaamste zijn, voor zo verre ik dezelve gevonden heb, de volgende:

Teg. tijd 3 pers.	Onb. wijze	Onv. tijd
lát, Asb. bl. 2	léda	látte
stét, Bmb. 31	stéta	státte
sent	senda	sante
bernt	berna	barnde
falt, Asb. 6, 9	fella	falde
bithencht, H. 46	bithenzja	bitochte
—	—	bitachte
rekt E. II	resza, reka	rachte
wercth, Bmb. 159	werka	wrochte
sekth, Asb. 2, 13	séka	sochte
sejth, Bmb. 46	sedsza	sejde
lejth, Bmb. 159	lidsza	lejde, C. 40

Verl. deelw.

lát	leiden
stát	stoten
e-sant	zenden
e-barned	branden
e-fald	vallen
bitocht	bedenken
bitacht	bedekken
e-racht	reiken
e-wrocht	werken
e-socht	zoeken
sejd	zeggen
e-leid	leggen.

153. Zomtijds begint de klankverandering reeds in den teg. tijd, zo als: lát, hij leide, ook lét; doch dit kan ook van léta, laten, zijn; H. 1 vindt men het evenwel. Zo vindt men ook stát voor stét, staan, Asb. 7, 31; barnt voor bernt, berned, Bmb. 28, 202, 214; voornamelijk in het Asb., waar deze *a* ook in 't meerv. is: b. v. fallath, Asb. 6, 10; brangath voor brenszath; en de onbep. wijs folbranga, Asb. 6, 11; maar zulke vormen vindt men nauwelijks in de Bmb. — Het verl. deelw. lát vindt men Asb. 1, 14; stát, Asb. 3, 17; ebarned, Asb. 3, 5; efald, Asb. 6, 7; bitacht, Asb. 2, 2; uteracht, Bmb. 131; lidsza, leggen, voor ledsza, komt Bmb. 109, 162, en elejd, Asb. 8, 6 voor.

154. De volgende wijken enigzins van den regel af:

Teg. tijd	Meerv.	Onb. wijs
deth	duath	dua
sketh	skiath	skía
wille,	willath	willa

2 pers. thú wilt,

3 pers. wel, E. iv

Onv. tijd. Verl. deelw.

dede	dén, edén, Asb. 7, 16	doen
skede	skén, Bmb. 46	geschieden
welde	—	willen.

155. Men vindt skjéth en verl. deelw. skjén;

dat de *i* hier *j*, en niet *i*, in *skiath* moet gelezen worden, volgt uit de overeenstemming met *deth* en met het Deensch, waar men beide *skjer* en *sker* (skeer), *geschiedt*, schrijft. Van wille, welle, Bmb. 75, (ook in den 1sten pers. ic wille, Asb. 2, 5, en welik, E. 1) vindt men den teg. tijd van de aanv. wijze *wili*, Asb. 2, 4. — In de overige gevallen gaan zij regelmatig, of stemmen met het meerv. der aant. wijze overeen: b. v. *réde*, *stéte*, *berne*, *resze*, *dué*, *skié*, enz. De 3de pers. teg. tijd aant. wijs heeft ook *wil gehad*, ten minsten heeft men den ontkennden vorm *nil*, hij wil niet, Bmb. 166, 171; maar *nelle*, Asb. 7, 23. — H. 52 vindt men *woldin* voor *welden*.

156. Enige hebben in den teg. tijd ene geheel andere hoedanigheid, doordien dat de 1ste en 3de pers. enkelv. gelijk zijn, en gene *e* of *th* aannemen, maar op den laatsten medeklinker van het woord zelf eindigen; de 2de pers. niet *st*, maar *t*, en in het meerv. *un*. Deze zouden geschikt voor ene eigene vierde klasse kunnen gerekend worden, wanneer men zich aan de twedeling houden wil; men maakt alsdan van deze hoofdzoort twe klassen zonder klankverandering en twe met klankverandering; maar daar deze laatste in de meeste Gothische talen zo weinig zijn, is het beter, dezelve voor onregelmatig aan te zien. De voor naamste zijn:

Teg. tijd 1-3 pers.	Meerv.
mej (mi)	mugun
ách (há ch)	hágon
wét	witon
nét	(niton)
mót, Asb. 2, 21	móton
—	—
thur, Asb. 7, 21	thuron
2 pers. thurstu	
3 pers. thurf, Asb. 1, 8	
Meerv. thuron, A. 1, 10	
skil, 2 pers. skalt skilun	

Onv. tijd.	Verl. deelw.	
machte	(machten)	mogen, kunnen
áchte	(ácht)	hebben, bezitten
wist	witen	weten
(niste)	—	niet weten
móste	móten	moeten
dorste, C. 40	dorst	durven
—	—	behoeven
skolde	—	zullen.

157. Het meerv. van den teg. tijd werpt de *n*, als wi er op volgt, in den 1sten pers. weg: b. v. muge wi, Asb. 1, 10; skilu wi, Asb. 7, 10, zo als in het Isl. *megu vér*, *skulu vér*.

B. De geslotene hoofdzoort.

158. Bij de verbuiging van deze hoofdzoort moet men inzonderheid opmerken, dat de teg. tijd,

waarschijnlijk gelijk als in het As., alleen in den 2den en 3den persoon dikwijls de klankverandering aanneemt. Zij bestaat hierin, dat *a* en *o* tot *e*, en *já* tot *jú* overgaan, zo als:

1	fare	sonde	bjáde
2	ferst	stenst	bjúst
3	ferth	stent	bjút.

In het meerv. komen de klinkers wederom terug: farath, ston dath, bjá dath; zo ook in den teg. tijd der aanv. wijs: fare, stonde, bjáde. De tijden der aanv. wijs leidt men gewoonlijk het beste van het daarmede overeenstemmend meerv. van de aant. wijze af.

159. De 1ste en 3de pers. van den onv. tijd eindigt altijd op de karakterletter; de 2de pers. op *e*, in de drie laatste klassen, gelijk in het As., met ene nieuwe klankverandering in de hoofdsylbe; het meervoud eindigt op *on* of *un*, in de latere stukken op *en*. De onv. tijd der aanv. wijs is gelijk de 2de pers. enkelv. der aant. wijs.

160. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: *jéva*, geven; *léta*, laten; *fara*, varen; *finda*, vinden; *skri va*, schrijven; *bjá da*, bieden. Zij gaan aldus:

1 klasse. 2 klasse. 3 klasse.

Aantonende wijs.

Teg. tijd 1	jeve	léte	fare
2	jefst	létst	ferst
3	jefth	lét	ferth
Meerv.	jévath	létath	farath

Onv. tijd enkv.	jef	lit	fór
Meerv.	jévon	liton	fóron

Gebiedende wijs.

Enkelv.	jef	lét	far
Meerv.	jévath	létath	farath

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd	jeve	léte	fare
Onv. tijd	jeve	lite	fóre

Onbepaalde wijs.

jéva	léta	fara
------	------	------

Deelwoorden.

Teg. tijd	jevande	létande	farande
Verl. tijd	jeven	léten	e-férin

4 klasse. 5 klasse. 6 klasse.

Aantonende wijs.

Teg. tijd 1 finde	skrive	bjáde
2 finst	skrifat	bjúst
3 fint	skrifth	bjút
Meerv. findath	skrivath	bjádath

Onv. tijd enkv. fand	skréf	bád
Meerv. funden	skrivon	bédon

Gebiedend wijs.

Enkelv. find	skrif	bjád
Meerv. findat	skrivath	bjádath

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd finde	skrive	bjáde
Onv. tijd funde	skrive	bede

Onbepaalde wijs.

finda	skriva	bjáda
-------	--------	-------

Deelwoorden.

Teg. tijd findande	skrivande	bjádande
Verl. tijd e-funden	e-skrivin	e-béden

De plaatzen, waar deze vormen staan, op te

geven, zal wel moeilijk zijn, en enige wel niet gevonden worden.

Eerste klasse.

161. Deze heeft in den onv. tijd *é*, overeenkomende met de As. *æ'*, Isl. *á*, en in den onv. tijd der aanv. wijs *ae*, welke daarom wel van de enkelde *e* in den teg. tijd van de onbep. wijs en in de verl. deelw., welke in het As. en Isl. mede *e* is, moet onderscheiden worden. De meeste voorbeelden zijn :

Teg. tijd	Onb. wijs.	Onv. tijd.	Verl. deelw.	
	3 pers.		meerv.	
bit, bid,	bidda	béd-on	béden	bidden
H. 52				
sit, B, 160	sitta	sét-on	séten	zitten
lejth, A. lidzja	lay, C. 39	lejd		liggen
7, 14				
brekth	breka	brék-on	e-bréken	breken
sprekth	spreka	sprék-on	spréken	spreken
stelth	stela	stél-on	stélen	stelen
bifelth	bifella	bifel-on	bifélen	bevelen
berth	bera	bér-on	béren	geboren
				worden
séth	sía	sách, sá-	ságen	zien
		gon		
nimth	nima	nam-on	nimen	nemen
it	íta	it-on	iten	eten.

Die, welke hier de *a* in den onv. tijd hebben,

kunnen met die, welke in het Isl. de *á* behouden en in het Deensch *á* hebben, zo als *ád*, *sá*, *lá*, vergeleken worden.

162. Men ziet hier duidelijk, dat het Friesch in de verledene deelwoorden van die klasse, waar de *As.* en *Hd.* dikwijls ene klankverandering hebben, welke tot den aart der drie eerste klassen niet behoort, veel regelmatigiger dan deze laatstgenoemden, is, zo als *brocen*, *stolen*, *boren*, *nomen* en *dierg*. Het Nederlandsch, hetwelk zeer dikwijls tot den onregelmatigen Saksischen vorm overgaat, is hier *gebroken*, *gestolen*, enz.

163. Tot deze klasse behoort mede het onregelmatig hulpwerkwoord *wesa*, *zijn*, waarvan men vindt:

Aantonende wijs.

Teg. tijd, enkelv. *l h e n*

3 i s.

Meerv. *s e n d*.

Onv. tijd, enkelv. *w a s*

Meerv. *w e r o n*.

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd, *s é*.

Onv. tijd, *w e r e*,

Onbepaalde wijs.

w e s a.

Deelwoorden.

Teg. tijd, *wesande*, Asb. 6, 8.Verl. e *wesen*, Asb. bl. 5.*wesen*, Bmb. 79.

Tweede klasse.

164. Deze heeft denzelfden klinker in den onv. tijd als de eerste in den teg. tijd en in de onbep. wijs, te weten: *i* of *e*; en omgekeerd in den teg. tijd en de onbep. wijs denzelfden klinker als de eerste in den onv. tijd heeft, te weten: *é*, *a*. Deze betrachting helpt veel tot de bijzondere oefening omtrent de juistheid van het toonteken, hetwelk hier en in de As. Spraakleer gebruikt is. Het is zonder twijfel het Hd., hetwelk hier *ie* heeft, en waardoor GRIMM misleid is, om den onv. tijd in deze klasse te toontekenen; maar men zal vinden, dat dit Hd. *ie* in ontallijke gevallen met de enkelde *i* of *e* overeenstemt; daar dit het Hd. *ei* is, hetwelk met *i* of *é* (31) overeenkomt, b. v. *Gleid*, Isl. *kör*, lid; *Sieg*, Isl. *sigr*, zegert; *Spiel*, Isl. *spil*, spel; *lieblich*, lieflijk, D. *lieflic*; *geschrieben*, Fr. *écrivin*; *getrieben*, Fr. *edri*ven, en meer andere. Het Isl. heeft wel in veel andere gevallen, en voornamelijk in den onv. tijd van die klasse, *e*; maar deze moet als de enkelde *e* met ene voorzetting van *j* beschouwd worden, en behoort in het geheel niet tot den brede klinker of tweklank: b. v. *knie*, Isl. *knè*, knie; en om bij deze klasse te blijven: Isl. *fèck*, deed; *gràt*,

schreit; *föll*; viel; Zw. *föll*; *helt*, hield, Zw. *häll*.
De gewichtigste hiertoe behorende woorden, waarvan ik duidelijke sporen gevonden heb, zijn:

Teg. tijd.	Onb. wijs.	Onv. tijd.
3 pers.		meerv.
hét	heta	hit-on
hlápt	hlápa	hlip-on
havth	hawa	hif
falt	falla	fil
halt	halda	hild-on
2 pers. thú halst		
walt	walda	wald-on
gunch	gunga	geng-on
—	húa	heng-on
féth, Bmb. 140	fá	feng-on

Verl. deelw.

héten	genoemd worden
—	lopen
hawen, Bmb. 157	houwen
—	vallen
halden, hauden	houden
—	regeren
e-gengen	gaan
hengen	ophangen
fenszen	vatten.

Den teg. tijd havth vindt men Asb. 7, 31; onbep. wijs hawa, in de zamenzetting uphawa, Bmb. 25. — Den teg. tijd gunch vindt men Asb. 2, 3, gench Bmb. 36, en geng

Bmb. 20. — Het meerv. van den teg. tijd, fá th
 Bmb. 119; onv. tijd der aanv. wijs fé, Bmb. 214;
 onbep. wijs fá, Bmb. 110, 112; deelw. teg. tijd
 to fá nde, Asb. 2, 16; verl. deelw. fenszen,
 Bmb. 163; maar hifen Bmb. 147; teg. tijd
 fé th, E. 64; hlá pth, E. 48; verl. deelw. fé n,
 E. LXI.

Derde klasse.

165. Deze stemt nauw met de derde (6) in het
 Angelsaksisch en Islandsch overeen: ten aanzien
 van de toontekening in de onv. tijd bestaat er
 geen twijfel. Voorbeelden zijn:

Teg. tijd	Onb. wijs.
3 pers.	
bisekt	biseka
skipt	skippa
—	wopa
slejth	slá
stont	stonda, B. 52, 55
stent	
kumth	kuma
hefth	heva
swerth	swera
fjucht	fjuchta
3 pers. drejth, }	drega
drecht }	waxa
waxth, E. 44	wada
—	

Onv. tijd.	Verl. deelw.	
bisók-on	—	{ bezoeken ontkennen
skóp-on	{ e-skepen e-skipin, Asb. jong. voorr. 2 }	{ scheppen
wóp-on	biwepen, B. 121	roepen
slóch, slógon	e-slein	slaan
stonde, H. 57	} stonden	staan
stód-on		
kóm-on	e-kimin	komen
hóf, hovon	—	opheffen
swór-on	e-sweren	zweren
focht-on	fuchten	vechten
dróch, drógon	dregen	dragen
wóx	—	groeijen
wód-on	—	waden.

De onbep. wijs slá komt in de zamenzettingen besla, bisla, dikwijls voor: b. v. Bmb. 154, en in het deelw. to slánde, Asb. 1, 16. De vorm slaga, welke GRIMM opgeeft, is alzo gemaakt van het Hd. *schlagen* en geheel valsch. Slejth vindt men Bmb. 54, 180, en den teg. tijd der aanv. wijs slé, Asb. 2, 20; ook dit behoort tot de onbep. wijs slá (vergelijk fá op het laatst van n. 164). — De teg. tijd stont vindt men Asb. 2, 9; stént is in de Bmb. gebruikelijker. — Kumth vindt men Asb. 2, 26; kuma Asb. 2, 1; ook vindt men Asb. 7, 11, koma, en hiervan kemth, Bmb. 175, hetgeen niet algemeen is, en lichtelijk met het andere woord

kemth, over iets klagen, kan verwisseld worden. — Drega vindt men Bmb. 25, en het deelw. tó dregande Asb. 2, 10. Het van GRAMM aangevoerde draga is mede afgeleid van het Hd. *tragen*, in allen gevalle uit de latere stukken, met eene half verhoogduitschte taalbuiging, genomen. De vorm drega stemt overeen met den Isl. teg. tijd *dreg*, *dregr*, en moet daarom niet getoontekend worden. — De onv. tijd *focht* komt vrij stellig van den onv. tijd der aanv. wijs *fochte* af, Asb. 1, 8, waar men mede *bisóke* en *kome* vindt. — Men vindt beide *eskepen* en *eskipin*, *ekimin* en *kemen*.

Vierde klasse.

166. Deze heeft in den onv. tijd de korte *z* of *o*, welke in het meerv. *z* wordt, en mede in den onv. tijd der aanv. wijs, en zeer dikwijls in het verl. deelw., behouden wordt; in den teg. tijd heeft zij de korte *z* of *e*, aldus:

Teg. tijd.	Onb. wijs.	Onv. tijd.	
-3 pers.		Enkelv.	Meerv.
wint	winna	wan	wannan
rent	renna	ran, C. 40	—
biat	binda	band	bundon
sprinch	springa	sprong	—
jelt	jelda	gald	guldon
delfth	delva	dalf	dulvon
helpth	helpa	halp	hulpon
burnt	berna	barnt	burnon

sterft	sterva	starf	sturvon
hwerft	hwerva	hwarf	hwurvon
kerft	kerva	korf	kurvon
werpth	werpa	warp	wrpon

Verl. deelw.

wnnen	winnen
—	rennen
e-bunden	binden
—	springen
golden	betalen
dolven	graven, bedelven
e-hulpen	helpen
burnen	branden
sturven, E. p. 52	sterven
hworven	zich wenden
curven	snijden
wrpen	werpen.

Van deze woorden vindt men onder anderen wint Bmb. 114; rent Bmb. 68; verl. deelw. breith, Bmb. 106; urbruden, Asb. 2, 17; bironnan, Corp. 39; sprong, Corp. 54; burnt, Asb. 7, 11; sterft, Bmb. 110. De vorm *o* in den onv. tijd is later: b. v. worp, Corp. 54.

167. Volgens deze klasse gaat ook het hulpwerkwoord *wertha*, worden, hetwelk, behalve zijne eigenheden, ook de *th* met de *d* verwisselt; zo als:

Aantonende wijs.

Teg. tijd, enkelv. 3 werth.

Meerv. werthat.

Onv. tijd warth.

Meerv. wrdon.

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd werthe.

Onv. tijd wrde.

Onbepaalde wijs.

wertha.

Deelwoorden.

Teg. tijd werthande.

Verl. wrden, Asb. 2, 1.

Vijfde klasse.

168. Deze is een van de regelmatigste, en stemt zeer nauw met dezelfde klasse in het Isl. en As. overeen. De belangrijkste woorden, welke ik gevonden heb, zijn de volgende:

Onb. wijs.	Onv. tijd.
------------	------------

	Enkelv.
--	---------

riya	dréf
------	------

	grép
--	------

--	--

snith	snftha	snéth
bit	bita	bét
rit, E. 78	rida	réd
sticht	stiga	steg
nicht	niga	néch

Onv. tijd Verl. deelw.

Meerv.

drivon	e-drivin	drijven
gripon	gripin	grijpen
snidon	e-snithin	snijden
biton	e-bitin	bijten
ridon	riden	rijden
stigon	stigin	stijgen
nigon	nigen	nijgen.

Snidon heb ik, wel is waar, niet gevonden, maar daar warth hier, gelijk in het As., wrdon wordt, vermoed ik, dat dit en diergelijke woorden in hetzelfde geval, denzelfden regel zullen gevolgd, en *th* met *d* verwisseld hebben; doch esnithin, Asb. 3, 6, strijdt hiermede. — Nigon komt met zekerheid van nigi, A. 1, 7. Overall is hier in deze klasse de toontekening, welke ik in de As. Spraakleer ingevoerd heb, van Gaimar mede aangenomen; en aan geen' twijfel onderhevig.

Zesde klasse.

169. Deze stemt zeer nauw met de vijfde overeen, alhoewel zij *á* voor *é*, en *u* voor *i* heeft. De meest voorkomende woorden zijn:

Teg. tijd.	Onb. wijs.	Onv. tijd.
3 pers.		Enkelv.
drjúpt	drjápa	dráp
skjút	skjáta	skát
sprúth, E. 86	sprútha	sprátt
bislút	bislúta	bislát
tjúcht	tjúga	tach
fljúch	flega	flách
kjás	kjása	kás
urljust	urljása	urlás

Onv. tijd	Verl. deelw.	
Meerv.		
drepon	drepen	druppen
sketon	scheten, E. 28	schieten
—	sprothen	spruiten
	bisloten	besluiten
tegon	eteyn	getuigen
flegon	fleyn	vliegen
keron	keren	kiezen
urléron	urleren	verliezen

Hieruit ziet men, dat die met de karakterletter *s* dezelfde, hier, even als in het As. in dezelfde gevallen, gelijk die op *th* met *d*, met *r* verwisselen, en bewijzen dierhalven de juistheid van de hierboven aangevoerde verwisseling (167, 168). — Driápa betekent ook slenteren, omhangelen. Bmb. 199 komt drjápa de voor. — Tjúga, Bmb. 150, hetwelk ook opvoeden betekent, even als het Hd. *zeugen*, Bmb. 116. — De onbep. wijs bislúta komt met zeer veel zeker-

heid van het meerv. van den teg. tijd bislú-tath; deelw. bisloten vindt men Asb. 2, 7; bislát, H. 2; bislút, H. 2. — Zomtijds vindt men in den onv. tijd o voor á, welke nagenoeg denzelfden klank als de Deensche *á*, onze *oa*, heeft: b. v. flót, Asb. bl. 2, voor flát, vlood.

C. Vervoeging van het werkwoord door omschrijving.

170. De hulpwerkwoorden zijn gewoonlijk deze vier: *hebbā*, *skil*, *hēn*, *werthe*, van welke het *eerste* en *twede* tot de eerste hoofdzoort, *twede* en *derde* klasse, het *derde* en *vierde* tot de tweede hoofdzoort, *eerste* en *vierde* klasse, behoren. Wij hebben hier alleen maar op te geven, welke tijdsbepaling zij in de hoofdwoorden uitdrukken, en op welke wijze zij bij dezelve gevoegd worden.

171. *Skil* wordt bij de onbep. wijs gevoegd, en drukt den toekomstigen en volmaakt toekomstigen tijd uit; b. v.:

Toek. tijd *skil koma*, A. 7, 11, zal komen.
Volm. toek. tijd *skoldestéra*, A. 7, 12, zoude sturen.

172. *Hebbe* wordt bij het verl. deelw. gevoegd, en maakt als zodanig den volmaakten en meer dan volmaakten tijd uit, gelijk in het Deensch, Duitsch, Nederlandsch en andere talen.

Aantonende wijs.

Volm. tijd hi h e t h e s w e r e n , A. 1, 3;
hij heeft gezworen.

Meer dan volm. tijd hi h e d e e s k e p e n , A. 7, 11;
hij had geschapen.

Aanvoegende wijs.

Volm. tijd t h e t h i h e b b e e s w e r e n ,
A. 1, 3, dat hij gezworen hebbe.

Meer dan volm. tijd t h e t h i h e d e e s k e p e n , dat
hij geschapen hadde.

Onbepaalde wijs.

h e b b a s w e r e n , gezworen
hebben.

178. B e n d r u k t h i e r , g e l i j k i n h e t N e d e r l . ,
Hd. en D., den volm. en meer dan volm. tijd van
vele onzijdige werkwoorden uit; zo als:

Aantonende wijs.

Volm. tijd i s k e m e n , is gekomen,
Meer dan volm. tijd w a s k e m e n , was gekomen.

Aanvoegende wijs.

Volm. tijd s e k e m e n , is gekomen.
Meer dan volm. tijd w é r e k e m e n , ware gekomen.

Onbepaalde wijs.

wesa kenen, gekomen zijn.

Beide hebba en ben worden met hebba aangevuld; zo ook in het Isl.: b. v. hebbe hewed, gehad hebben, Bmb. 153; hebbe wesen, geweest hebben, Bmb. 104.

174. Overigens dient ben; zo ook wertha, voornamelijk, om de lijdende werkwoorden (*passiva*) te omschrijven; zij worden beide bij het verl. deelw. gevoegd, en wertha drukt alsdan den teg. en onv. tijd, ben den volm. en meer dan volm. tijd uit; zo als:

Teg. tijd werth efunden, wordt gevonden, Ash. 6, 11.

Onv. tijd warth efunden, werd gevonden.

Volm. tijd is efunden, is gevonden.

M.d. volm. tijd was efunden, was gevonden.

Indien men een' eigenen toek. tijd wil hebben, zal hij natuurlijker wijze skil wertha efunden, of skil wesa efunden, moeten zijn. De teg. tijd der aanv. wijs is werthe efunden, enz., hetwelk overtollig is, hier verder op te geven, daar zulke vormen van een' ieder lichtelijk gekend worden, die de vervoeging van elk dezer woorden, waarvan zij zamengezet zijn, kent. — Werthe wordt met ben, gelijk in het Hd. en andere talen, aangevuld: b. v. wrden were, geworden ware. Ash. 2, 1.

175. Ook andere werkwoorden kunnen als hulpwoorden gebruikt worden, inzonderheid me j en á ch (155); het eerste geeft ene mogelijkheid te kennen, en wordt bij de onb. wijs van het hoofdwoord gevoegd; het andere enen plicht, en wordt bij het deelw. van den teg. tijd met tó er voor gezet (146); al hetwelk zo geheel met het gebruik van de andere bekende Gothische talen overeenstemt, dat het overtollig zoude zijn, dit verder uit te leggen.

D. Verschillende soorten van werkwoorden.

176. Deze zijn hier dezelfde, als in het Aa. De voornaamste zijn:

a. De *onpersoonlijke*, welke alleen in den 3den persoon gebezigd worden, en bij ene onbepaalde zaak gevoegd worden, en eigenlijk niet bij enen persoon: b. v. hit birith, het gebeurde, Bmb. 157. Wil men hier de grondoorzaak bijvoegen, dan wordt dit in den 3den of 4den nival, naar mate het als een handelende of teruggaande toestand moet beschouwd worden, gezet, en het onbepaalde hit is als het eigentlijke grondwoord (*subjectum*) te beschouwen, alhoewel dit gewoonlijk uitgeleten wordt, wanneer men den 3den of 4den nival er bijvoegt: him birith, hem gebeurt, B. 104. Zomtijds wordt het grondwoord er in den 1sten nival bijgevoegd, en in zodanig geval wordt niet hit, maar th'er gebruikt: b. v. sketh'er é nich daddel, geschiedt er enige doodslag.

b. *Terugwerkende*, waarvan de grondoorzaak dezelfde als de tegenstand is; met andere woorden, waarvan de grondoorzaak niets met, noch voor zich zelve, doet. Deze nemen ook een 3den of 4den n.val tot zich; b. v. *hini resta*; zich uitrusten; ook kunnen zij meerv. aldus blijven.

c. *Tegenwerkende*, wanneer verscheidene handelingen tegen elkanderen werken.

d. *Niet werkende* of tegenstandelooze zijn vele woorden, welke een toestand of ene handeling, welke geheel in de grondoorzaak opgesloten ligt, uitdrukken: b. v. *purat*, het brandt; *hlapt*, het loopt, en *dieg*.

Lijdende vindt men natuurlijk hier niet, daar de taal geen lijdenden vorm heeft; maar daar dit bijna in al de Germaansche talen hetzelfde is, en geen invloed op de vervoegingen heeft, zo zal het zonder twijfel niet te pas komen, hier verder over uit te weiden.

5.

PARTIKELN.

177. Onder deze benaming worden gewoonlijk die woordklassen, welke niet verbogen worden, begrepen; zo als: de bijwoorden, voegwoorden en tusschenwerpsels. — Zommige der bijwoorden kunnen evenwel ene soort van verbuiging aannemen, te weten ene trapverhoging, waarvan de hogere trap *or* en *er*, de hoogste *ost* en *est* heeft; zomtijds worden deze eindigingen tot *r* en *st* (112)

zamengetrokken; ja dikwijls wordt de r, even als in het As., in de hogere trap geheel weggelaten; b. v.:

fír	verre	fíror, A. 2, 5	fírest
nej	nabij	nífar, A. 2, 9	nest, E. 35
ír	vroeg	ér, E. 81	{ érest, Bmb. 83 erist, Bmb. 218
forth	voort	further,	—
		Bmb. 181.	
longe	lang	{ lenger, B. 11 leng, B. 17	lengst
stór	veel	{ már, A. 1, 3 má, B. 115	mást, H. 56
min	weinig	{ min, A. 6, 9 minnera,	{ minsta, E. 69 minnesta, H. 30 olderminsta, E. 74 olderleresta, E. 76 lerste, E. 67 leiste, H. 40.

DERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVORMING, *ETYMOLOGIA*.

•••••

178. **W**oordvorming geschiedt deels door afleiding, deels door zamenstelling. Beide vormingswijzen zijn rijk; evenwel is de laatste hier, gelijk in de andere Gothische talen, de gebruikelijkste.

I.

AFLEIDING.

179. Deze bestaat door de woorden, door zekere afnemingen of bijvoegingen, welke in en voor zichzelf niets beduiden, in nieuwe te veranderen. Het oogmerk hiermede is dubbeld: eensdeels om de betekenis van het woord te veranderen, te verergeren, of ontkennend te maken, en dierg., of ook om het woord tot ene andere klasse

te laten overgaan. Het eerste bewerkt men door voor-, het tweede door achterzettingen of eindigingsveranderingen, welke wel van de buigingen onderscheiden moeten worden. Beide kunnen ook, door beide soorten van veranderingen er te gelijk bij te voegen; uitgedrukt worden.

A. Voorzetting.

180. De meeste dienen, om de betekenis ontkenkend, tegenovergesteld of verergerend te maken; zo als *un-* (As. *un-*): b. v. *undóm*, onrechtvaardig vonnis; *unskeldich*, onschuldig; *undúa*, te niet doen; *unsprekande*, niet sprekend, Bmb. 178.

181. *N-* (As. *n-*, van *ne*, niet): b. v. *nén*, geen, van *én*, in 't As. *n-an*, Isl. *néinn*; *nawet*; niets; *navder*, geen van twee; *nelle*, niet willen; *nebbe*, niet hebben; *net*, niet weet; *nis*, is niet. Dit wordt alleenlijk bij de woorden, die met een' klinker of met *h*, *v* en *w*, beginnen, en welke laatsten alsdan wegvallen, gezet.

182. *E-*, *er-* schijnt een en dezelfde voorzetting te zijn, en met het As. *or-*, Isl. *er-*, *ör-*, *or-*, overeen te komen: b. v. *ebéte*, ongeboet, waarvoor niet geboet zal worden, Bmb. 157; *eleten*, Hd. *erlassen*, nagelaten; *efrethe*, zonder vredeboete, onbevredigd, Asb. 2, 22; *erseke*, vroegere zaak, Asb. 2, 9.

183. *Ur-* (Hd. *ver-*, D. *for-*): *urbeden*, verboden; *urdede*, verstoorde, Asb. bl. 4.

184. *A-* (As. *a-*, Hd. *er*) komt in het Friesch

zelden voor: b. v. *asleyth*, Hd. *erschlagt*, verslaat, Bmb. 218.

185. *Und-* (As. *oð-*, D. *und-*): b. v. *undkuma*, ontkomen; *undswera*, ontzweren; *undfá*, ontvangen; *undunga*, *ununga*, ontgaan, Bmb. 102, 37. Deze voorzetting wordt dikwijls met *un-* (180) verwisseld.

186. *Won-* (As. *van-*): b. v. *wonspreke*, wanspraak; *wonwara*, lipontstelling, A. 3, 13.

187. *Ond-* (As. *and-*) moet met *und-* niet verwisseld worden, hetwelk *weg*, *van hier*, betekent, daar *ond-* integendeel *tegen* betekent: b. v. *ondwardia*, antwoorden; *ondhafda*, waterkeringen, hoofden.

188. Van de overige voorzettingen komen *be-* en *bi-* zeer dikwijls voor: b. v. *behalda*, behouden; *biskirma*, beschermen; *benetha*, beneden; *binna*, binnen. Deze voorsylbe is zonder twijfel van denzelfden oorsprong als het voorzetsel *bi*; maar daar dit het Hd. *bei*, Nederl. *bij*, geworden is; en het voorzetsel daarentegen *be*, zo zal deze zonder twijfel *i*, gene *i* gehad hebben, en het Grieksche *ει* zal dus als zodanig nader aan den waarschijnlijksten oorsprong van deze woorden, zijn geweest.

189. De voornaamwoorden en bijwoorden hebben noch enige aanvangsletteren of voorzettingen, waarvan de belangrijkste deze drie zijn:

th, bepalende: b. v. *thet*, dat; *ther*, daar.

h, bepalend, met terugzicht op den sprekenden persoon: b. v. *hit*, dit; *hir*, hier.

hw, vragende: b. v. *hwet*, wat? *hwer*, waar?

B. Achterzettingen

worden evenwel in verschillende soorten, naar de woordklassen, waartoe de woorden met dezelve overgaan, verdeeld.

a. *Afleidings-eindigingen van de Naamwoorden.*

Enige betekenen personen, zo als:

190. *-a* (As. *-a*, Isl. *-i*): *erva*, *erfgenaam*; *bona*, *doodslager*; voornamelijk in de zamenzettingen: b. v. *á-sega*, *rechter* (Isl. *lögsögumaðor*); *rédjewa*, *raadgever*, *rechter*.

191. *-ere* (As. *-ere*, Isl. *-ari*): *skippere*, *schepper*; *bogere*, *boogschutter*; *scrivere*, *schrijver*; *prestere*, *priester*; *Rúmere*, *Romer*; *Romein*; *rjuchtere*, *rechter*.

192. *-and* (As. *-end*, Isl. *andi*): *verand*, *gelastigde*; *fíand*, *vijand*.

193. *-e* (As. *-e*, Isl. *ir*) wordt inzonderheid in de afgeleide woorden van levenloze zaken gebruikt: b. v. *thí onkeme*, *wonde* (Isl. *ákoma*); *thí breke*, *Asb. 8, 5*; *monslage*, *Asb. bl. 2*.

194. *-ing* (As. *-ing*, Isl. *-ingr*): b. v. *kýning*, *kíning*, *koning*; *húsing*, *huisvader*, *waard*. Zij vormt ook namen: b. v. *kawing*, *A. 1, 9*; ook benaming van levenloze zaken: b. v. *penning* of *panning*, *geld*.

195. *-ling* (As. *-ling*, Isl. *-lingr*): b. v. *etheling*, *edeling*; *fríling*, *vrijgeborene*; *tredkníling*, *naastbestaande in den derden graad*.

196. *-el* (As. *-el*, Isl. *-ill*) maakt ene soort

van verkleiningswoorden, inzonderheid van zaken: b. v. sletel, sleutel; dreppel, drempel; szetel, ketel, Isl. *ketill*; nevil, nevel.

197. *-ul* (As. *-ol*, Isl. *-ull*): himul, hemel; stapul, stapel, paal, Isl. *stöpull*; stathul, stede, plaats, Isl. *stöull*.

198. *-en* (As. *-en*, Isl. *-inn*) komt alleen in enige weinige mannelijke woorden voor: b. v. Drochten, de Heer (God); maar daarentegen in verschillende onzijdige woorden van dode zaken: b. v. thet béken, de beek; thet teken, het teken; thet wépen, het wapen.

Andere betekenen *handelingen*, zo als:

199. De korte naamwoorden, welke van de werkwoorden, door de eindiging weg te laten, afkomen. Deze zijn hier, zo als in het As. en Hd., voor 't meeste mannelijk: b. v. thi fal, de val; thi cáp, de koop; thi fang, het vangen. Zomtjids is het naamwoord de wortel van de werkwoorden: b. v. thi comp, het gevecht, waarvan kempa; zodanige behoren natuurlijker wijze hier niét, maar moeten als stamwoorden in de taal beschouwd worden.

200. *-ma*, mannelijk (is misschien het As. *-m*; Isl. *-mi*, in *blámi* en dierg.): b. v. setma, instelling, Corp. 37; breema, breuke, Bmb. 214; bedselma, bedsteed, Bmb. 175 (misschien ene drukfout voor bedstelma?). Hiertoe behoren ook breyn-siama en lungen-siama, hersen- en longenzeem, hetwelk Bmb. 210 door hersen- en longenbeschadiging overgezet wordt. Zo ook gristel-siama, knarsbeen-beschadiging,

knarsbeenwater. WIARDA's afleiding van *sia*; *zien*, is mij twijfelachtig.

201. *-elsa*, mannel. (Isl. *-sl*): b. v. *blodelsa*, bloeding; *wlemelsa*, beschadiging.

202. *-ath*, *-nath*, mannel. (As. *-að*, *-nað*, Isl. *-aðr*, *-naðr*): b. v. *thingath*, proces; *monath*, maand; *somnath*, verzameling; *tvednath*, twee derde delen, Bmb. 53.

203. *-d*, *-s*, vrouwel. (As. en Isl. *-d*, *-s*): b. v. *thjú hiriferd*, de heervaart, krijgstoicht, Isl. *kerferð*; *thjú kest*, de keur; *thjú flecht*, de vlucht. Deze eindiging schijnt haren oorsprong, even als de Fransche woorden *perte*, *prise*, *reponse*, en dierg., van het verleden deelwoord te hebben. Zomtijds wordt zij *de*: b. v. *werde*, bewijs, wetenschap; *déde*, daad; *berde*, geboorte, afkomst.

204. *-the*, *-ethe*, vrouwel. (As. *-ð*, *-uð*, Isl. *-ð*): b. v. *berthe*, geboorte; *thjúveth*, dieverij; *lemithe*, lamming.

205. *-inge*, vrouwel. (As. *-ing*, Isl. *-ing*): b. v. *blendinge*, blinding; *dúsing*, duizeling, onmacht; *hemolinge*, lidafslaging. Deze moeten niet met de mannelijke op *-ing* verward worden (194).

206. *-unge*, vrouwel. (As. *-ung*, Isl. *-ung*): b. v. *búwunge*, bouwning; *sellonge*, verkoop.

207. *-e*, vrouwel. (As. *-o*, *u*, Hd. *-e*): b. v. *thjú clage*, het klagen, de klachte; *spreke*, het spreken; *bende*, binding; *fer*, de vaart, het spreken; *were*, het verweren; *szive*, gekijf; *oudwarde*, antwoord, rede, en meer dierg.

Zommige van deze woorden worden in het mannel. en vrouwel. gevonden, zo als: thjú inrene, Asb. 3, 11, thi inrene, Asb. 3, 2, de inloop; thjú kere, Bmb. 159, thi kere, Asb. 5, 1, willekeur, Isl. *kjör*.

208. *-ne, -ene*, vrouwel. (As. *-en*, Isl. *-n*): b. v. stifne, stijving, kering; skiffene, afdoening; rédene, raad, Bmb. 36; wejwendene, wegbelemmering; kemne, verlossing, Bmb. 209; sjóne, sjúne, het gezicht; hliene, hligene, erkenning; wiene, wijding.

Andere ene *eigenschap* of *toestand*.

209. *-dóm*, mannel. (As. *-dóm*, Isl. *-dómr*): b. v. frídóm, vrijdom, vrijheid; Kerstendóm, Kristendom; wísdóm, wijsheid; etheldóm, adeldom, adel.

210. *-nese*, vrouwel.: blátnese, armoede, blootheid; heftnese, gevangenis; urdemnese, verdoemenis.

211. *-skipi*, onz.: herskipi, heerschapp; rédskip, raadmanschap, Bmb. 23; en het latere maesterscyp, meesterschap, Corp. 37 b.

212. *-éde*, vrouwel., komt misschien met het As. *-hád*, Hd. *-heit*, overeen; maar is in de oudste overblijfselen zeer zeldzaam: b. v. Kerstenéde, Kristenheid. In de latere gedenkschriften komt de eindiging *-heed* zeer dikwijls voor: b. v. wenheed, gewoonte, Corp. 37 b; scalkhéd, boosheid, E. XLIII.

b. *Afleidings-eindigingen van de Bijvoegelijke Naamwoorden.*

213. *-ich* (As. *-ig*, Isl. *-igt*): blóidich, bloedig; weldich of weldech, machtig; unskeldich, onschuldig; wénich, hopend.

214. *-och* (Isl. *-ugt*): jéroch of jérich, jarig, mondig; lethoch, ledig; sundroch, verschillend; heroch, gehorig. Deze eindiging is alleen ene afwijking van de vorige.

215. *-lik* (As. *-lic*, Isl. *-ligt*): jéstlik, geestelijk; wraldlik, wereldlijk; skathelik, schadelijk; godlik, goddelijk; mannesklik, menschelijk. Dit schijnt ene blote zamenstelling met het bijv. woord lík, gelijk, te zijn. In het Isl., D. en Hd. is hierin het verschil, dat het bijv. woord een' brede klinker of tweklank heeft, Isl. *likt*, D. *ligt* (*lügt*), Hd. *gleich*; de eindiging daarentegen de enkele *i*: Isl. *ligt*, D. *ligt*, Hd. *lich*; maar in het Nederl. bestaat niet zodanig verschil: men zegt aldaar *gehijk*, zo wel als *heerlijk*; en in het Corp. vindt men zeer dikwijls *godlijck*, *menslijk*, *eerlijck*, *kerstenlijk*, en *dierg.*, zodat het waarschiijnlijk is, dat dit verschil in het oud-Fr. gene plaats gevonden heeft. Men vindt bijna nergens in enig bijv. woord de eindiging met de *e* (*-lek*), hetwelk overigens gebruikelijk is met die, welke werkelijk de *i* hebben, zo als: *-ich*, *-ech*, *-isk*, *-esk*. Hierbij komt noch, dat men in het Noordfr. bijkans geen verschil tusschen het bijv. woord *likk* en de eindiging *-likk* maakt.

216. *-sum* (As. *-sum*, Isl. *-samt*): hárs^{um} gehoorzaam.

217. *-isk* (As. *-isc*, Isl. *-skt*): wraldesk wereldsch; útländesk, uitlandsch; Frisesk, Friesch; Rúmesk, Roomsch.

218. *-en* (As. *-en*, Isl. *-í*; *-inn*, *-in*): sté^{nen}, van steen; linnen; van linnen; Kersten, Kristen; héthin, heiden, heidensch; epen, open; Zw. *öppet*.

219. *-ward* (As. *-veard*, Isl. *-verdt*): be^{ward}, ruggewaarts, Bmb. 182; útwart, uitwaarts, Sch. 98.

220. *-e* komt waarschijnlijk met het As. bijv. woord zonder enige eindiging, en met de Isl. op *-t* en *-r* overeen: b. v. wille, willig, wenschelijk, Bmb. 215; maar inzonderheid vindt men deze eindiging in de bijv. woorden, welke door zamenzetting ontstaan: b. v. ovirhére, ongehoorzaam, Asb. 6, 12; gersfelle, grasvallig, Bmb. 189; twíbéte, dubbelde boete, Bmb. 157; fjárfóte, viervoetig, Asb. 7, 23; tíanspésze, tienspakig (viel), Bmb. 147.

221. *-tich* (As. *-tig*, Isl. *-tugt* of *-tiu*) maakt de tienheden van de tellende niet bepalende voornaamwoorden: b. v. fiftich, sjúguntich, achtantich.

222. *-de*, *-te* (As. *-e*) maken de tellende bepalende voornaamwoorden: b. v. fifte, sexte, sjúgunde, tíande, fiftinde.

223. *-fald* (As. *-feald*, Isl. *-faldt*) is hier, zowel als in het As., in gebruik geweest, dewijl daarvan énfaldech, enkeld, eenvoudig, Bmb.

157, 179, gevonden wordt; en fald, enkeld, E. 84, 72; thriwald, H. 28, 30.

c. *Afleidingen van de Bijwoorden.*

224. Om van de naamwoorden of bijvoegelijke naamwoorden bijwoorden te maken, gebruikt men hier, gelijk in de andere talen, dikwijls zekere naamvallen, inzonderheid den tweden: b. v. *twe-res*, dwars; *otheres*, anders; *énes*, eens; *unskeldiges*, onschuldiger wijze; *thes nachtes*, 's nachts.

225. Zomtijds wordt het voorzetsel er voorgezet: b. v. *té hápe*, te hoop; *tó gadero*, te gader, te zamen; *al té hond*, straks, aanstonds; *umb én*, overeen.

226. *-e* (As. *-e*, Isl. *-a*) is de gewone eindiging, waardoor men bijwoorden van de bijvoegelijke maakt, zo als: *jerne*, gaarne, ijverig; *longe*, lang; *elle*, geheel; *riuchte*, recht, Latijn *recte*; *djóre*, duur; *idle*, ijdel. Inzonderheid van de bijv. woorden op *-lik* (215); welke *-like* maken: b. v. *ljáflike*, lieflijk; *godilike*, goddelijk. Deze *e* schijnt mede bij de overtreffende trap gebruikt te worden: b. v. *sahialra boste muge*, zo als hij het beste kan, Bmb. 212.

227. Bijwoorden, welke ene plaats te kennen geven, worden mede door de eindigingen onderscheiden.

-a (As. *-an*, *-on*), van de plaats: *hvana*, van waar?

-d (Isl. *-d*), tot de plaats: *thard*, daar.

- r-* (As. Isl. *-r*): hwer, waar? hír, hier.
-e (As. *-e*, Isl. *-i*): úte, uit; inde, in, binnen.

d. *Afleidingen van de Werkwoorden.*

228. *-ie* (As. *-ige*, Isl. *-a*) is de gebruikelijkste, en wordt bij de verschillende klassen der woorden gebezigd: b. v. ik scathie, ik beschadig, Isl. *íkaða*; festie, vaste, Isl. *fasta*; nomie, noeme; beterie, verbeter; útie, lever over; en meer andere, alle zonder klankverandering, en tot de eerste klasse van de eerste hoofdzoot behorende.

229. *-gie* (As. *-gige*, *-gie*, Isl. *-ga*): b. v. endgie, eindige; svedgie, zet vast, Zw. *Stadgar*; blódgie, maak bloedig, Isl. *blóðga*.

230. *-e* (As. *-e*, Isl. *-i*) hebben inzonderheid de werkwoorden van de 2de en 3de klasse, eerste hoofdzoot: b. v. rjuchte, recht; díke, (ik) dijke, Asb. 2, 1; déle, deel. Zomtijds ondergaan zij te gelijk ene klankverandering: b. v. séne, verzoene, van 'sóne; lése, losse, van lása. Deze komen niet alleen van de naam- en bijvoegelijke woorden, maar ook van andere onzijdige werkwoorden, welke tot de tweede hoofdzoot behoren, en schijnen gedeeltelijk van den onv. tijd van dezen, gedeeltelijk middelijk van het naamwoord, hetwelk eerst van de onz. is gevormd, afgeleid te worden, zo als:

sitta, zitten, onv. tijd sét — setta, zetten.
 burna, branden, onv. tijd barn — berna,
 verbranden.

falla, vallen, naamw. fal — fella, vallen.
 lidsza, liggen, onv. tijd lay — lidsza, leggen.

2.

ZAMENZETTINGEN.

231. Zijn in deze taal zeer gebruikelijk: b. v. sténhús, steenhuis; nachttjúvethé, nachtdieverij; fulbróther, volle broeder; halfsusterne, halfzusteren; ljódcúth, volkkundig; fretholás, vredeloos; ivengóð, gelijke goed, Asb. 2, 6, enz. Het zoude te omslachtig zijn, deze zamenzettingen uitvoerig te beschrijven. — Enige bemerkingen zullen evenwel niet overtollig zijn.

232. Zomtijds behouden beide woorden hunnen oorspronkelijken vorm: b. v. húsmon, huismán; búrcúth, buurkundig; walubora, stafdrager, pellegrim; maar ook dikwijls wordt de eindiging van het eerste enigzins veranderd. De naamwoorden op *a* en *e* van de eerste hoofdzoort nemen de eindiging *an* aan: b. v. fjárdandél, vierendeel; zunnandej, zondag (zonnendag). De vrouwelijke op *e* van de tweede hoofdzoort laten deze *e* weg: b. v. nédráf, geweldige roof, van néde; irthfal, aardval van irthe. — Zomtijds wordt het eerste deel in den 2den naamval gezet: b. v. sunnaskín, zonneschijn, van sunne.

233. Het voornaamwoord wordt ook met de andere woordklassen zamengezet: b. v. monnek, ieder, voor monna ek; allerek, alrek.

ieder, voor allera, alra ek; ook vindt men alra monna ek, Asb. 1, 13, — Ook met ther: b. v. therumbe, daarom, Bmb. 140; therefore, daarvoor, Bmb. 146; therúr, daarover, B. 160; thertó, daartoe, B. 177. Mith wordt in zodanige gevallen mithi, en an, wordt on; b. v. Asb. 1, 9: thermithi, daarmede. — Deze zamenstellingen worden dikwijls door een of meer woorden, welke er tusschen gevoegd worden, afgescheiden: b. v. ther skil on wesa, daaraan zal zijn, Asb. 7, 10. — Daar verders ther ook een terugwijzend voornaamwoord is, zo is het natuurlijk, dat al deze zamenstellingen ene terugwijzende beduiding bevatten: b. v. thjú weywende, therfon kemen send wedlingar, de wegbelemmeringen, waardoor verwondingen ontstaan zijn, enz., Bmb. 66; ther ma et sinuthia skil, waar men het zeenden zal, Asb. 9, 4, alwaar theret te gelijk opgelost is.

234. De werkwoorden worden voornamelijk met de korte bijwoorden, die ene plaats betekenen, en met de voorzetsels zamengezet, zo als: upstonda, opstaan; útkétha, uitroepen, verkondigen; instéta, instoten; withsedsza, tegenspreken; ongung'a, aangaan, ofgung'a, afgaan. — Maar deze zamenzettingen zijn niet alleen opgelost, door ene vermeerdering aan het verleden deelwoord te brengen: b. v. úte kéth, uitgeroepen, Bmb. 213, maar ook, even als in het Hd. en Nederl, zo, dat het partikel, hetwelk vooraan gezet is, alleen achteraan komt:

b. v. Bmb. 38: wel mar é nne r é d j e v a ð n-
s p r e k' u m b e é n n e u n d ó m, s a s k e l m a
h i e o n s p r e k a t h e s e l v a d e j s, w í l m e n
e n e n r e c h t e r w e g e n s e e n o n r e c h v á a r d i g v o n n i s
a a n s p r e k e n, d a n z a l m e n h e m d e n z e l f d e n d a g
a a n s p r e k e n; m a a r B m b. 3: s p r e c m a t h e n e
r é d j e v a o n u m b e t h e l e s s a m e j d a,
s p r e e k t m e n d e n r e c h t e r w e g e n s d e g e r i n g s t e o m-
k o p i n g a a n; e n B. 22: k e t h e u t t h á r é d j e-
v a, t h e r t h e n n e w e l d e c h s e n d, s p r e k e n
d e r e c h t e r s, w e l k e d a n i n b e d i e n i n g z i j n, h e t u i t.

235. Bijzonder merkwaardig zijn zommige za-
mengesette werkwoorden, alwaar de voorzetsels
ene niet gewone betekenis bevatten, en geheel van
de werkwoorden gescheiden worden. Dit vindt
plaats met t ó, t é, t o t; u r, o v e r; z o d a t:

T o, t e, e n e v e r e r g e r i n g o f b e d e r v i n g t e k e n n e n
g e e f t: b. v. t o b r e k e n, g e b r o k e n; t o h a w e n,
g e h o u w e n; t e r e n t, g e s c h e u r d, v e r s c h e u r d. H e t
i s h e t I s l. t o r, H d. z e r, L a t. d i s, G r i e k s c h ð u r,
h e t g e e n a l l e e n d o o r e n e o n j u i s t e u i t s p r a a k o f o n-
a c h t z a m e s c h r i j v i n g, m e t t ó, t é (H d. z u, N e d e r l.
t o e, t e) v e r w i s s e l d g e w o r d e n i s, e n h i e r d o o r k a n
o n d e r s c h e i d e n w o r d e n, d a t h e t n i e t g e t o o n t e k e n d
w o r d t.

236. U r g e e f t m e d e e e n d e n k b e e l d v a n b e d e r f
o f o n g e l u k t e k e n n e n: b. v. u r d é l a, v e r o o r d e-
l e n, B m b. 140; u r d ú a, v e r d o e n, d o d e n; ú r-
d r í v a, v e r d r i j v e n. M e n z i e t d u i d e l i j k, d a t d i t
m e t h e t I s l. f o r, H d. v e r, L a t. p e r (i n p e r d o,
p e r e o, p e r v e r t o), G r. π e r i (i n π e r i t r e π o, π e r i π i t t o),
o v e r e e n k o m t, e n h o o g s t w a a r s c h i j n l i j k v e r s c h i l l e n d

is van het gewone voorzetsel *ur*, van *ovir*, over. Wat het nog meerdere zekerheid geeft, is, dat het, wanneer u er voor gezet wordt, den vorm *for* aanneemt, zo als: *unforwrocht*, niet verwerkt, *Asb. 1, 1*. Men moet evenwel opmerken, dat het gewone voorzetsel *ur*, *ovir*, in de zamenstellingen op gelijke wijze gebruikt wordt: b. v. *urfiuchta*, *Bmb. 62*, en *overfiuchta*, *Asb. 7, 6*, zich vervechten. Zomtijds ook op zichzelf staande voor ons *voor*, als; b. v. *Bmb. 142*: *halt hine úrenne fensza*, houdt hem voor (als) een gevangene; waaruit men kan zien, dat deze voorzetsels niet gemakkelijk van elkanderen te onderscheiden zijn.

237. De bijvoegelijke, bind- en bijwoorden worden mede zamengezet; b. v. *tojenst*, tegen; *alto*, tot de; *jeftha*, of; *alhvenne*, zo lang als; *awej*, weg, af, Eng. *away*, Isl. *ábraut*; *ajen*, tegen, weder, Eng. *again*; *umbén*, overeen; *algadur*, al te gader; en meer dierg. — De zamengezette partikels werpen, wanneer zij vooraan een woord gezet worden in ene nieuwe zamenstelling, het voorste gedeelte weg: b. v. *jenbare*, tegenklacht, van *ajen*, *Bmb. 135*; *gadurlát*, te zamen voerder, van *togadere*, *Asb. 4, 1*.

238. De volgende woorden worden zeer geschikt vooraan in de zamenstelling gesteld:

háved: b. v. *hávednéde*, hoogste nood, *Asb. 2, 17*.

al: b. v. *alder*, aldaar, *Bmb. 51*; *allike*, geheel gelijk, *Bmb. 12*.

ivin: b. v. *ivinkniling*, gelijke na verwantschap, *Asb.* 2, 16; *ivinsib*, gelijke bevriend, *ibid.*; *ivinéthe*, ambtsbroeder, eedgenoot, *Asb.* 1, 3.

239. Achteraan in de zamenstellingen wordt inzonderheid gebruikt:

-lās: b. v. *alderlās*, ouderloos; *werlās*, weerloos; *hávedlās*, hoofdeloos.

VIERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVOEGING, *SYNTAXIS*.

240. De woordvoeging van het Friesch is wel in het algemeen gelijk aan de Angelsaksische, maar toch meer overeenstemmend met de Hoogduitsche, en' op lange na niet zo Latijnsch als de Angelsaksische.

241. Men wete dan, dat de bijvoegelijke naamwoorden zich naar de naamwoorden, en de overige woorden, welke in de zamenstelling staan, zich, voor zo verre mogelijk, naar elkanderen in getal, geslacht en naamval richten: b. v. *énis othere*, eens anders; *mith é nre glándere gléde*, met enen gloeienden gloed. Evenwel vindt men in de jongere voorrede van het Asegabuch, bl. 5: *thes kining PIPPINGES suna*, *thes kining KARELES* jeft, koning PIPPUS zoon, des konings KARELS gift.

242. Daarentegen blijven de bijvoegelijke en deelwoorden, even als in het Hd., onveranderd, wanneer zij als prædicaat staan, of met de naamwoorden door behulp der werkwoorden verbonden worden: b. v. hwersá him sine cláthar wét werthat, wanneer hem zijne klederen nat worden, Bmb. 205; and him werthe sine sína curven, en hem zijne spieren (zenuwen) gekorven worden, Bmb. 199; alsá skelin thá nía talemén thá alda siker jeftha skeldech makia, alzo zullen de nieuwe taal mannen de oude schuldig of onschuldig verklaren, Bmb. 13; en *ibid.*: thá rédjeva, ther thenne weldech send, de rechters, die alsdan in bediening zijn.

243. Op de vraag: hoe lange? wordt de naam des tijds in den vierden naamval gezet: b. v. thet tilath ma thrjú jér, dit bewerkt men in drie jaar. Maar in den tweden naamval op de vraag: wanneer? b. v. thet skel hi thes lettera sunnadejs útketa, dit zal hij den volgenden zondag verkondigen, Bmb. 50; liachtes dejs, bij lichten dag, Bmb. 48.

244. Voor het overige is het gebruik der naamvallen hetzelfde als in het As. en Isl. De derde naamval (*ablativus*) drukt de wijze, de middelen en het werktuig uit, even als de *ablativus* in het Latijn. De woorden, welke den vergelijkenden trap der bijvoegelijke woorden bepalen, worden in den derden naamval (*in ablativo*), en die, welke den overtreffenden trap te kennen geven, in den tweden naamval geplaatst: b. v. 3de n.val: éna kni

n i a r, ene graad nader, Asb. 2, 6; 2de n.val: nest knia, naast verwant, Bmb. 180. Die, welke ene maat, een gewicht of een ouderdom uitdrukken, staan in den tweden naamval, even als die, welke ene materie, waarvan ene zekere maat opgegeven wordt, uitdrukken.

245. De bijvoegelijke woorden regeren ook hier, even als in het As. en Isl., verschillende naamvalen: b. v. (thet wi wrde) thá suthera kininge hanzoch and heroch, (dat wij worden) onderdanig en gehoorzaam aan de zuidelijke koningen, Asb. 1, 7; sínes londes and sínes éthes weldech, meester van zijn land en ambt, Bmb. 77.

246. De voornaamwoorden worden hier bijna gelijk als in het As., en zeer verscheiden van het Duitsch gebruik, aangewend. Het verschil bestaat deels hierin, dat men hier gene terugwijzende voornaamwoorden vindt; deels daarin, dat dezelve zo dikwijls afgekort, en met andere zamengetrokken, of wederom met andere verwisseld worden. Zodanige uitdrukkingen zijn daarom zeer dikwijls van WIARDA niet begrepen: inzonderheid vindt men den vierden naamval ne voor the ne of h i n e met ne, *niet*, verward: b. v. Bmb. 45: s t é t m a n e h ó d u p, voor the ne, steekt men het alarmteken op, is overgezet: *steekt man den Hut* (alarmteken) *nicht auf*; waarbij dit noch bovendien bijzonder is, dat hij ne tweemaal overgezet heeft, eerst door *den* en naderhand door *nicht*; Bmb. 54: slejth thi leja the ne papa, s á skel thi ré djeva ni under sete dríva,

voor hini, slaat de leek den priester, zo zal de rechter hem onder borg brengen.

247. De bezittelijke voornaamwoorden, en het, al, vorderen, even als het lidwoord, den bepaalden vorm van het bijvoegelijk naamwoord: b. v. *ur sine éyna búrar*, voor zijne eigene bureu, Bmb. 89; alle *ur walda déda*, alle gewelddadige daden.

248. De partitiven regeren den tweden naamval, even als in het As. en Lat.: b. v. *alsa stór hevena*, even zo groot goed, Bmb. 93; *állera frimonna ek*, ieder vrije man, Asb. 1, 5; *thera othera énich*, een der anderen, Asb. 3, 9; *thera wedda awet*, iets der beloften, iets hetgeen hij gezworen heeft, Asb. 5, 13.

249. De hogere tienheden en honderden van de niet bepalende tellende voornaamwoorden regeren mede den tweden naamval, zo als: *thritech merka*, dertig mark, Asb. 5, 13; *sextich merka*, zestig mark, Bmb. 181; *twá hundred merka*, twe honderd mark, Asb. 5, 16; maar daarentegen *achta merc*, acht mark, Bmb. 148; met tien marken, *mith tian merk on*, Asb. 1, 4, alwaar *tian* als onverbuigbaar bijvoegelijk woord staat; *hundred merk*, honderd mark, Asb. 5, 11, 12, 15; en Asb. 5, 14: *bi hundreda merk on*, bij honderd mark; waar *hundred* als bijvoegelijk woord gebezigd en verbogen wordt.

250. Het woord *én* wordt, even als in het Hd. en D., als eenheidsteken voor het naamwoord gebruikt: b. v. *tó hwám sá ma én gó djetha*

én lond askie, van wien men een goed of een land eischt; thet kápade ik et éne Rúmfará, dit kocht ik van enen Romevaarder; hwer sá'r is én weinfere, waar een rijdweg is.

251. De halven worden hier, gelijk in het Hd., door de hogere bepalende eenheids voornaamwoorden uitgedrukt, waar achter het woord half volgt: b. v. achtenda half merk, 7½, achte half mark; fiftte half, 4½, vijfde half, B. 217.

252. Zommige vormen der werkwoorden hebben hunne bijzonder eigene betekenissen; zo gebruikt men den teg. tijd van de aanv. wijs zonder bindwoord meesttijds om een wensch. of bevel uit te drukken: b. v. sá drive hi't forth, zo drijve hij het voort, Bmb. 40; sá nime'thá rédjewa ene merc, dan nemen de rechtens een mark, Bmb. 42, en zo gewoonlijk in alle wetsbepalingen.

253. De onv. tijd der aanv. wijze gebruikt men in onzekere gevallen: b. v. sá hwá sa bifuchte jeftha birovade widua and wésa, indien iemand weduwen of wezen bevocht of be-roofde, Asb. 2, 13.

254. De deelwoorden van den tegenw. tijd op *ande* hebben niet alleen, gelijk in het Hd. met *zu*, met *tó* er voor, ene lijdende betekenis, maar ook op zichzelf, even als in het Isl. en D.: b. v. thá drivanda and thá dreganda, D. *de drivende* og *de baerende*, het drijfbare en draagbare, levend en roerend goed, Asb. 7, 23, hetwelk Bmb. 102 driwant' and dregand' gód genoemd wordt.

255. Voor het overige regeren de werkwoorden hier, zowel als in het As. en andere talen, gewoonlijk den vierden naamval, wanneer dit ene onmiddellbare handelings tegenstand (*objectum directum*), die uitgedrukt wordt, is: b. v. *hwersá hía éinne mon fáth, and hinither tó twingath, thet hi hús barne and man slé*, wanneer zij enen man vangen, en hem daartoe dwingen, dat hij huizen brande en mannen doodt; alwaar *fáth* en *twingath*, barne en *slé* alle, even als in het Isl., den 4den n.val regeren.

256. Vele, alhoewel zij ene onmiddellbare handelings tegenstand schijnen te hebben, regeren, even als in het As. en Isl., den derden naamval: b. v. *til thjú thet mathá ergon stjóre*, daarom dat men de bozen bedwinge, *Asb. 1, 16; hía skilun helpa alle tham, ther hjám selvon nawet helpa ne muge*, zij zullen helpen alle, welke zichzelf niet kunnen helpen, *Asb. 1, 3; alwaar stjóre* en *helpa*, even als in het Isl. *stýri* en *hjalpa*, den 3den n.val regeren.

257. Wederom andere regeren den 2den n.val; b. v. *sá skel hi thes washtia*, zo zal hij zich hiervan wachten, *Bmb. 129; thes skelin walda thá feder frjund*, hiervoor zullen des vaders vrienden zorg dragen. Zo ook *plegia*, bezorgen, verzorgen, *Bmb. 177*, en meer andere, waaromtrent men te wijdlopig zoude worden, door dezelve alhier op te tellen, daar zij bovendien moeilijk tot ene bepaalde klasse kunnen

gebracht worden; de meesten schijnen ene macht of gebied, gelijk in het Grieksch *stara*, *river*, en dierg., te kennen te geven.

258. De regering der voorzetsels wijkt vrij wat van het gebruik in het Isl. af; ja stemt niet eens zo nauw, als men wel zoude vermoeden, met het As. overeen. Sommige regeren een, andere twee naamvallen; enige zijn eenvoudige, andere zamengezette.

259. Alleen den vierden naamval regeren:

fori, voor, in de plaats	ovir, ur, over.
van.	inur, hierover, door.
tójenst, tegen.	úter, uit, buiten.
thruçh, door.	wither of with, te-
umbe, om.	gen, door.

Voorbeelden.

Thi tredda mótt spreka *fore* thene alderlása, de derde moet voor het weese spreken, Bmb. 107.

Tojenst dyn (thene) salt a sé, tegen de zoute ze, Corp. 41.

Thruçh thet lif, door het lijf, Asb. 3, 19; *thruçh* thet, thet ma hách alle thjáva alsá feste tó bindande, thet se néne monne néne skatha ne dúe, daarom, dat men alle dieven zo vast moet binden, dat zij iemand gene schade doen, Asb. 7, 24.

Hwer sá 'r múra *umbe* thá szurka send, wanneer er muren om de kerk zijn, Bmb.

216; and *hjá szivie ámbæ ne bold-breng*, en zij om de huwelijksmedegift twisten, Bmb. 107.

Ovir willa and *over wald*, boven wil en boven macht, Asb. 8, 6. 5, 9; is't *ur the-ne sexta dél*, is het meer dan een zesde deel, Bmb. 88; thi *rédijsa*, ther *ur the-ne hána sweren heth*, de rechter, welke over den beschuldigde gezworen heeft, dat is: tot wiens district hij behoort, Bmb. 152; and *alrec sé weldech ur sine éyne herna*, en ieder hebbe macht over zijne eigene heerschappij, Bmb. 18; *halt hine ur éne fensza*, houdt hem als een' gevangenen.

Ther *inur wach kemen send*, welke door de wanden gekomen zijn, Bmb. 211; *inur dura* and *inur dreppelsa*, door deuren en over drempels, Asb. 8, 5.

Uter stock, zonder gevangenis, Asb. 1, 16; *tháne meyma navt wenda uthert hisse honda*, deze mag men niet uit die handen brengen, B. 120; werpth him *uturskipis bórd*, smijt hem buiten scheepsboord, A. 7, 34.

And hi *dika scolde withir thene salta sé*, and *wither thet wilde hef*, en hij dijken zoude tegen de zoute ze en het wroeste water, Asb. 2, 1; *sá mugu wi behalda use lond* and *use ljóde with thet hef* and *with thene northhiri*, zo kunnen wij ons land en ons volk bewaren tegen de ze en tegen het Noordsche heer, Asb. 1, 10; *sá skel hi*, ther *thá láva heth*, én riucht dél

de la *witk* the ne alderlása er va, zo zal hij; die de erfenis heeft; een wettig deel met den ouderlozen erfgenaam delen, Bmb. 101.

280. Alleen den derden naamval regeren:

bi , bij, op, in, van.	mith , met.
of , af.	fon , van.
et , met.	ney , naar.
tó , té , til, tot.	altó , totdat.
ér , voor.	etter , naar.
oni , buiten, zonder.	sunder , zonder.
under , onder.	út , uit.
upper , op.	efta , achter.
bifara , voor.	besta , na, achter.
bova , boven, behalven.	binetha , beneden.
binna , binnen.	búta , buiten, behalven.
tófara , voor.	bihalva , behalven.
buppa , boven, behalven.	

Voorbeelden.

Bi sine tidon, in zijnen tijd, Asb. bl. 3; **thet** pund skel wesa **bi** sjúgun Agripínska panningon, het pond zal van zeven Agrippijsche penningen zijn, Asb. 1, 2; **bi** achta mercum and **bi** tha huse, bij acht mark en bij het huis, Bmb. 213.

Mith fifte halwe jelde, met vier een tweede mansboete, Bmb. 217.

Nellath hjá **of** there kerka navt unga, willen zij niet uit de kerk gaan, Bmb. 218.

Fon tha grewe, van het graf, Bmb. 109; *fon* there feder sída jeftha *fon* there móder sída, van des vaders of der moeder zijde, Bmb. 101; *fon* thá papa and *fon* thá hove is 't alsá dén, van den priester en van het kerkhof is het gelijk.

Et ere case, in den slag, Bmb. 220; *sí* hwá sá othere ne seke *et* hovi and *et* huse, wie den anderen in hof en huis zoekt, Asb. 2, 22.

Ney thá géstlika rjuchte, volgens geestelijk recht, Bmb. 176.

Is thenne thá kinde eskepen, thet hit *tó* londe kumi, and *tó* ljódon sínon, mag het dan aan het kind gebeuren, dat het in zijn land en bij zijn volk komt, Asb. 2, 3; thá forma fjúwer kiningar, ther *tó* Rúme kiningar wéron, de vier eerste koningen, welke te Rome koningen waren, Asb. bl. 1; *té* éne othere huse, in eens anders huis, Bmb. 212; *til* thjú, thet ma thá ergom stjóre, daarom, dat men de kwaden bestiere, Asb. 1, 16; *til* thám, thet, opdat, dat, Asb. 1, 7; *til* thá, thet is zonder twijfel ene fout.

Alto thá dej, al tot den dag, Bmb. 139: want die is zonder twijfel ene drukfout, daar de Bmb. niet gewoon zijn, dí te schrijven.

Er thá rjuchta dej, voor den rechten dag, Bmb. 27.

Efter thera case, naar het gevecht, Bmb. 208; sá skel ma thá heva déla *efter* thá

kni, dan zal men het goed naar de graden van verwantschap delen, Bmb. 116; kemth-er aeng mon *efter* alle Brocmannalonde, *et a fjárdandéles* ende, thet enz., klaagt iemand uit een der Broekmanner delen aan een deelsgeregt (districts regtbank), dat enz., Bmb. 123; *sá werth egaderad alle thet bènete ef-ter* there wralde anna éne stedi, dan wordt al het gebeente over de gehele wereld op ene plaats vergaderd; WIARDA zet zulks verkeerdelijk over: (*dann*) *werden alle Gebeine versammelt hinter der Welt an einer Stelle*, Asb. 7, 11. — Ook vindt men *efter* met den tweden naamval: b. v. Asb. bl. 1: *efther* thes *bédon* hit alle *irth-kínnigar*, daarna bevolen het alle aardsche koningen; maar daar dit zeldzaam voorkomt, heb ik het als ene onregelmatige spreekmanier aangezien, om welke men *efter* niet tot die soort, welke twe naamvallen regeren, kan brengen; dat het evenwel gene schrijffout is, geblijkt uit ene gelijkluidende plaats Asb. 4, 4.

Oni ljóda orlovi and oni frana bonne, zonder toestemming van het volk en zonder bevel van den frana, Asb. 2, 22.

Sá hwelek presteresá thene prógost undféth, sunder thá fjúwergastherekon, welk priester den proost, zonder (verlof van) de vier hoofdkerken, ontvangt, Asb. 9, 4; *sunder sines londes rede*, zonder toestemming van zijn land. Deze laatste plaats neemt allen twijfel weg, wanneer Asb. 9, 3, *sunder* in den vierden naamval schijnt te staan, *sunder on-*

sprek thes biscopes, zonder toestemming des bisschops, zo is dit alleen ene onachtzaamheid voor onspreke, gelijk Asb. 6, 5, *sunder húsbreke*, zonder huisbraak; doch gene dezer plaatsen doet iets af, daar beide woorden spreke en breke in den 1sten en 4den naamval op e eindigen; alleen voerde ik dit aan, om aan te tonen, dat deze niets afdoet, om *sunder den 4den naamval* te doen regeren.

Werth er én mon wndat *undersketkjale*, wordt er iemand in een' veestal gewond, Bmb. 128; *under sine tidon fór Sancte JOHANNIS fon there wralde*, in zijnen tijd voer de Heilige JOHANNES van de wereld, Asb. bl. 3; *under thá susterne bernum mó t ma resze éne Engliske merc*, onder zusteren kinderen mag men een Engelsch mark geven, Bmb. 175; *thi prester résza sine thj ánst monnum undersusterna bernum achta merc*, de priester reike aan zijne dienstmannen, onder zusteren kinderen, acht mark. De zin dezer § is deze: dat niemand, buiten den wil van zijnen erfgenaam, aan een ander iets mag weggeven, wanneer hij op zijn doodbed ligt; als zusteren kinderen erfgenaam zijn, mag men een Engelsch mark geven: de priester mag, in geval zijner zusters kinderen erfgenaam zijn, aan zijne dienstlieden acht mark geven, alsmede de gemaakte priesterlijke klederen.

Hwer sá mar éenne mon *ut-a húse* bernt, wanneer men iemand uit het huis brandt, Bmb. 220.

Upper bere, and *upper benke*, and *upper grewe*, op de baar, en op de bank, en op het graf, Bmb. 178; *upper sine rédjewen*, op (voor) zijne rechters, Bmb. 138.

Hine gunga efta thá durum stonda, hij zal achter de deur gaan staan, Asb. 8, 1:

Sá jelda ma thá skelda bifara althingum, dan betale men de schulden voor alle zaken, Bmb. 99; *bifara WALBURGIS* de j, voor den dag van de Heilige WALBURGIS, B. 4.

And *hjá befta hjam ne lévath feder ne móder*, en zij vader noch moeder nalaten, Asb. 2, 16. WIARDA heeft niet opgemerkt, dat enkele woorden van deze § zijn uitgevallen, welke na den titel begint met: *jeftha én wif*, of ene vrouw. Hij heeft alle werkwoorden daarom in het enkelvoud overgezet, niettegenstaande zij duidelijk genoeg in het meervoud staan. De uitgelatene woorden zijn waarschijnlijk deze: *hwersa én mon*. De Cod. Huns. 15de Lr. heeft: *sá hwersá lawa send lewed ende sex honda*, wanneer er erfenissen nagelaten worden buiten de zes handen. De O. F. W. hebben: *so hwerso lawa lawigetverdet utoer sex handen*, wanneer er erfenissen nagelaten worden buiten de zes handen.

Sá stigath alle wetir fjúwertich fethma bova alle bergon, dan stijgt het water veertig vademen boven alle bergen, A. 7, 11.

Binetha thá midreda thruchsketen, beneden het middelrif doorschoten.

Hwersá ma sprech umbe ofledene

binna wagem, wanneer men wegens een overval in huis aanspreekt, Bmb. 49; *binna* de jand *binna* éne monde, binnen enen dag en binnen ene maand, Bmb. 15; *binna* durum, in huis, Asb. 9, 7.

Etá húse, *búta* wagem, bij het huis, buiten de muren, Bmb. 167; sá skel hja inlidssa there fjárda penning al híris gódis, *búta* láwen, dan zal zij de vierde penning van al haar goed, buiten hare erfenis, inbrengen, Bmb. 109; *búta* durum, buiten's huis Asb. 9, 7.

Tófara sine papa and *tófara* sine éyne rédjewa, voor zijnen priester en voor zijnen eigenen rechter, Bmb. 178; ther dén sé *tófara* tá rédjewa, welke voor den rechter geschied is, Bmb. 137.

Bihalva tham alléna, ther léned is, uitgezonderd dit alleen, hetwelk geleend is, Bmb. 153.

Hi ne hebbe alsa ful *buppa* scelden, sá thjú saka drejth, ten zij hij boven schulden zoveel heeft, als de zaak bedraagt, E. xxx. De reden, waarom deze laatste voorzetsels den 3den naamval regeren, is vermoedelijk hunne zamenzetting met *ði*, hetwelk dezen naamval regeert, daar de overige gedeelten der zamenzetting als bijwoorden, die niets regeren, kunnen beschouwd worden.

261. Den derden en vierden naamval regeren :

an (and), aan, op. ana, anna, in, aan.

ova, over, op.	opa, oppa, op.
in, in.	inna, in.
a, op, tot; te.	twisk, twiska, tus- schen.

Voorbeelden.

Sá fáth newa and nifta allike fir *an* da láva, dan tasten neven en nichten gelijkelijc in de nalatenschap, Bmb. 110; *sá* brensze se 't *and* thene warf, dan brengen zij het aan de werf, Bmb. 213; umbewllen *an* mén-éthon, *an* monslaga enz., niet bezoedeld met meineden en doodslagen, enz., Asb. 1, 6. Men vindt ook *on*, ten minste in de zamenzettingen: b. v. *theron*, daaraan, Asb. 8, 6; *on*efuchten, aangevochten, Asb. 2, 9; *sa* feth thí sún *anda* thá aldere lawa *on*, dan tast de zoon de ouderlijke nalatenschap aan, E. LVIII.

Sá hwersá én mon otherne nimth and werpt him *anna* úthaldene strám, wanneer de een den anderen neemt, en hem in den uitvlietenden stroom werpt, Asb. 7, 34; *hwá* *sá* *anna* énis godis-húse fjucht, wie in ene kerk vecht, Asb. 8, 6.

Thá ljóda hágon him tó helpande, thet thet kind *ova* sín éin erve kumi, het volk behoort hem te helpen, dat het kind op zijn eigen erf kome, Asb. 1, 14; thet bád Sante WILLEHAD, thet alle Frisa móte búwa, *ova* hjára fría góde, Godis hús, dit beval de Heilige WILLEHAD, dat alle Friezen

Gods huis uit hun vrij goed zouden bouwen, *Asb* 9, 3.

Thet ma him skil *opa* én reth setta, dat men hem op een rad zal zetten, *Asb*. 1, 16; *sá hách* ma síne ferra hond *opa* tha thingstapule oftó slánde, dan moet men zijne rechterhand op het gerichtsblok afslaan, *ibid*.

In, in de betekenis op de plaats, vindt men ten minsten in de zamenzettingen: b. v. *ingong*, *ingang*; *sá riuchte se thes jéres in there herna*, dan spreken zij dit jaar in hunne heerlijkheid recht, *Bmb*. 214.

Alsá 'r skjéth én tichtega, ther nis navt *inna* bréve, *sá andgie thá rédjeve* bi ljúde skiffene, and efter lidsze ma ne *inna* thet bréf, wanneer er ene aanklachte geschiedt, waarvan in de wet niets staat, dan beslissen de rechters zulks bij volksbeschikking, en daarna plaatse men het in het wetboek, *Bmb*. 174.

And sín gód hwerve *a láwa*, en zijn goed in erfenis valt, *Bmb*. 111; and hine nime ma nén thing *a beke ny bósme*, en men aan hem noch achter op den rug noch voor de borst ene zaak vindt, *Bmb*. 143. — In ene enkele uitdrukking schijnt dit voorzetsel den tweden naamval te regeren: b. v. *a twira* wegena, van beide zijden, van twee wegen, *Bmb*. 124.

Bij het voorzetsel *twisk*, *twiska*, is aan te merken, dat, voor zo verre ik gevonden heb, de eerste vorm alleen met den vierden, de tweede met den derden, naamval gebruikt wordt: b. v. and *riuchte twisk* thene ljúdamon and the-

ne rédjéva, en rechten tusschen het volk en den rechter, Bmb. 8, 10. Zo ook Asb. 7, 22; hir ne skel nén lifreta wesa *twiska* londum, er zal gene lijfsbevreding tusschen de landen zijn: het een land zal van het ander wegens doodslag gene vredegeden kunnen vorderen, Bmb. 132; hwer sá 'r skjéth én case *twiska* fjárdandélen, indien er een strijd tusschen de districten ontstaat, Bmb. 127.

262. Voorzetsels, welke enen tweden naamval regeren, heb ik eigenlijk niet gevonden; want de boven aangehaalde uitdrukkingen efter thes en a twíra wegena komen alleen als spreekwijzen voor, en thruch willa, door schuld, is ene zamengezette uitdrukking, waarin het duidelijk is, dat willa, schuld, het naamwoord en geen voorzetsel is: b. v. thruch sínera hawna willa, om zijner bezittingen wille, Asb. 7, 15.

263. De bindwoorden verschillen mede enigzins van de As. De gebruikelijkste zijn:

ande, and, en.	ác, ook.
wera, wara, maar.	búta, maar, buiten.
iha, jeftha, of.	thách, doch.
jef, zo, indien.	sá, zo, Bmb. 171.
alsa, alzo.	sá, als, Bmb. 199.
hweder, weder, of.	sá, of, Bmb. 79.
náhweder } niet.	ne } ook niet, A. 2, 2.
navder } niet.	ni } niet, Bmb. 194.

Búta, maar, behalven; wordt, even als in het Zw. *utan*, Isl. *heldr*, Hd. *söndern*, na ene ontkenning gebruikt: b. v. *ther ne mfnén stef tha nén stríd twisk rísá, búta thet skilun alle thá-ména frjond skifta*, daar mag geen twist of strijd tusschen beide komen, maar de gemene vrienden zullen het beslissen, Asb. 7, 22.

In het zo even aangevoerde voorbeeld vindt men *tha*, of, hetwelk het As. *þe* is, en daarom zonder twijfel met de korte *a* moet geschreven worden, om het van het lidwoord *thá*, As. *þá*, Isl. *þau*, *þeir*, *þær* te onderscheiden. — *Tha* betekent ook *dan* (*quam*), Asb. bl. 3.

Sá, zo, dient om aan te wijzen, waar de nazetting begint: b. v. *sáive hjá, sá skéthe t thi helgená mon*, twisten zij, dan scheidde het de priester, Bmb. 19, zo ook 20, 21. — Dit wordt mede in de betekenis van *als* gebruikt, zonder dat er ene vergelijking voorafgaat: b. v. *sá hí alra beste muge*, zo hij het best kan, Bmb. 212. — Ook in de betekenis van *dans*: b. v. *thet nimth hi navté (navtté) ferra plicht, sa sín hein*, dit neemt hij niet in verdere verplichting, dan zijn eigen, Bmb. 155.

Thá, toen, als tijdsbepaling en teken van nazetting, moet van het hierboven aangevoerde *thá*, of, wel onderscheiden worden: b. v. Bmb. 215: REJNAL HENGENA, *thá hi rédjéva was, thá kás hi*, toen REYNALD HENGENA rechter was, toen kóds hij, enz.

264. Het is bekend, dat de hindwoorden dik-

wijs de aanvoegende wijs regeren; dit geschiedt voornamelijk met *thet*, dat: b. v. *and wel-lath Brocmen thet, thet hi thá láwa nime, ther*, en willen de Broekmannen dit, dat hij de erfenis neme, welke. Maar, hetgeen opmerkenswaardig is, *and, en*, schijnt mede in deze taal de aanvoegende wijs te regeren; dit verbindt ten minste dikwijls ene aanvoegende wijze met ene tegenwoordige: b. v. *werth er, én mon slein oppa sín háwed, and hi hebbe*, wordt iemand op zijn hoofd geslagen, en hij hebbe, Bmb. 185; en zo altijd, waar deze of de volgende zin voor noch onsterkerder als de eerste, en van dien afhingende, beschouwd wordt.

205. Het zoude te wijldlopig zijn, de bijwoorden hier alle op te tellen. Het gewoonlijk vragende is hier, gelijk in het *As.*, *hú*, hoe: b. v. *hú m ó nich pund*, hoe veel pond? *Asb.* 8, 2.

206. De gewone bekrachtiging is *jé, ja*; de ontkenning wordt op verschillende wijzen uitgedrukt; zo als: *n á*, neen, Bmb. 76; *ne*, niet. Dit gebruikt men ook als een bindwoord met de aanvoegende wijs, gelijk in het Latijn *ne*, Grieksch *μη*: b. v. *hit tóte sé, tén, zij*, *Asb.* 2, 1; *hi ze skrívte de fón, tén, zij*, hij zich hiervan zuivere, Bmb. 159.

Ná *wt* of *há wét*, geen gebruik men dikwijls als bijvoegwoord niet: b. v. *falt hit tó dié dum, the ribéte tó bétande, and thet bétandé wét é ber n ande*, komt het tot daden, driedubbel te boeten, en het huis niet te branden.

Gewoonlijk worden er twe ontkenningen aan-

gebracht: b. v. ik *nebbe* with-*i* *navt-é* *dú* ande, ik heb met u niets te doen, B. 100; and *nis navt* skathelik, en is niet schadelijk, Bmb. 208; al thét, ter thá *fjú* wer *náv* *ne* endgiath, al hetgeen, hetwelk de vier niet ten einde brengen, Bmb. 122. Ja, in op zichzelf staande zinsneden worden de ontkenningen zo dikwijls mogelijk aangebracht: b. v. *sá* *ne* moy *hý* *na* *ne* *ne* *mon* *ne* *navt* *re* *z* *a*, zo mag hij niemand iets geven.

267. De constructie is bijna even zo als in het Nederl. De ontkenning (*ne*) wordt onmiddellijk voor het werkwoord aangebracht, hetgeen men uit de zo even aangevoerde voorbeelden kan zien. — Hier ziet men duidelijk, dat *ne* in het boven aangehaalde voorbeeld: *stét* *ma* *ne* *hód* *u* *p*. (245), geen ontkenning kan wezen, welke hier in het geheel niet goed geplaatst zoude zijn.

Het werkwoord wordt gaarne op het laatz der zinnede geplaatst; en het hulpwerkwoord achter het hoofdwoord, inzonderheid in de zinnen, welke met een bij- of terugwijzend voornaamwoord beginnen: b. v. *sá* *wite* *thi* *red* *je* *wa* *kw* *e* *de* *t* *cap* *w* *e* *e* *n* *h* *e* *b* *b* *e*, dan beslissen de rechters, of er koop geweest is; Bmb. 70; *tá* *a* *se* *sine* *ljó* *don* *skathia* *wé* *ld* *on*, toen zij zijn volk wilden schaden, Asb. bl. 6; *je* *f* *hi* *e* *le* *m* *i* *d* *w* *e* *r* *t* *h*, zo hij lam gelagen wordt, A. 8, 2; *fori* *thá* *sjú* *gun* *w* *i* *e* *h* *a*, ther hi ontvangen heth, voor de zeven wijdingen, welke hij ontvangen heeft, Asb. 8, 3 (uitfangen is ene fout).

268. Het begin van ene narede wordt door s á te kennen gegeven (262); ook wel door tha (263). Daarenboven wordt het werkwoord voor het subject gezet; b. v. in voortzetting van het even aangevoerde voorbeeld: jef hi elémid werth, s á hach hi tó bote fiftene pund, als hij lám geslagen wordt, zo moet hij het met vijftien pond boeten; hetgeen mede met het Hd. en D. overeenstemt, en van het As. en Engelsch verschilt, alwaar het subject ook in de narede voor aan het werkwoord geplaatst wordt; zie de As. Spraakleer, bl. 119.

TOEGIFT.

208

1.

OVER DE DICHTKUNST.

260. **H**oedanig de Friesche verabouw, toen het volk in zijne kracht was, is ingericht geweest, valt niet gemakkelijk op te geven. Hetgeen **WIARDA**, *Asb.* bl. 11, uit de voorrede voor het *Hunsingoër Landrecht* aanhaalt, komt mij voor, zelfs door den ouden samensteller niet, om als een vers te gelden, bestemd te zijn, met uitzondering echter van de twee korte regels, welke ook in het *Aesgabuch* voorkomen, en aldus luiden:

Hi stifte and stérde
Triwa and werde.

Hij stichte en handhaafde
Trouw en waarheid.

Welke twee verzen misschien uit een volkslied, wegens KAREL den jongeren, genomen zijn. De voorgaande regels: PIPPIN rex, and sin sunu thi minnira KERL, hi was minnira and hi was bettera, welke in het Asegabuch aldus luiden: PIPPIN, thi kyning, and sin sunu, thi minra KERL, hi was minra and hi was bettra, begrijp ik niet, hoe iemand voor een vers aanzien kan, daar zij in deze niet dichtmatige optelling der koningen zeer wel te passe komen; dat men een paar woorden van enige der merkwaardigste en verdienstelijkste koningen er bij voegde, was natuurlijk. — De volgende regelen, welke in het Asegabuch ontbreken: ande hisette there kenega jeft, ande allera liude kest and londriucht, ande allera londe eecum sin riucht, zijn noch minder dichterlijk, en wie ziet hier in den inhoud rijm of versmaat?

270. Bij het einde der aanmerkingen van de tweede afdeling van het Asb. bl. 167 haalt WIARDA noch *einen elenden Knittelvers* van dertien regels, uit het Hunsingoër Landrecht, aan (Verh. Gron. Gen. *pro excol. jur. patr.*, 2de deel, bl. 18). Ik moet hier wederom zeggen, dat hij den ouden vervaardiger onrecht doet, welke zonder twijfel niet meer, dan de vier laatste regels, misschien ook de twee eerste, als vers wilde beschouwd hebben; ten bewijze waarvoor ik de lezers wil verzoeken, de volgende zinsnede in verzen te brengen, en hetzelfde alsdan met WIARDA te vergelijken. De woorden zijn:

U't send thá riucht, en ik ben seif
 twera éngodes kniucht. Thise riucht
 keren Fresa, and bád him thi kening
 KRAL ti hebbane and te haldane, to
 helpe and to nethum alle Fresum.
 Maar het sluit nu met ene dichterlijke uitdrukking
 aldus:

Forth scele wise halda,
 And God scel urse walda,
 Thes reddera and thes stitha:
 And alle varjuchte thing scele wi
 formitha.

Dat is:

Verders zullen wij dezelve (kesten en landrechten)
 houden,
 En God zal over dezelve regeren,
 Over deze rechten en deze instellingen:
 En alle onwettige zaken zullen wij vermijden.

Ene andere plaats uit een gedicht van het Hun-
 singoër Landrecht (bl. 56) haalt WIARDA in het
 Asb. bl. 340 aan, hetgeen aldus zal moeten afge-
 deeld worden:

Ther hita (W.: Ther nihia. RASK: Ther
 ni hi ác) bád kairslike
 (kajserlike),
 Thet se ne scolde nén hera thuwingga
 (thwinga) waldelike;

Hit ne wére, thet iha (hja) bi jere go-
 da (guda) willa thet d'áa,
 Thet se'anne hera (there) wolde vndfa.

Dat is:

Waarop hij toen als keizer beval,
 Dat geen heer hen met geweld zoude bedwingen:
 Ten ware, dat zij bij hunnen goeden (vrijen) wille
 dit wilden doen,
 Dat zij enen heer wilden aannemen.

Het gehele gedicht is te vinden in 't Huns. LR. bl. 54; bij von Wicrr, voorrede bl. 57, alsmede in mijne Proeve van een Friesch en Nederlandsch Woordenboek, (*Leeuwarden 1832*) ter bladvulling achter aan hetzelfde, en uit de originele codices genomen; ik heb het mede hierachter als taalproeve bijgevoegd.

271. Uit die verzen zal men kunnen zien, dat de Friezen een sluitrijm gekend, en vrij regelmatig gebruikt, maar zich niet altijd aan ene geheel Grieksche voetmaat gehouden hebben. Uit het te voren aangehaalde is het mede waarschijnlijk, dat zij verschillende soorten van verzen gehad hebben, daar de eersten twe rustpunten of lange sylben hebben, en, op het eindwoord na, de Adonische verzen gelijken. De laatste daarentegen drie of vier rustpunten, met ene jambische versmaat. Daar nu ieder der vierregelige verzen duidelijk genoeg een' volzin bevat, is het waarschijnlijk, dat zij een geheel zangvers zullen uitmaken, en dus de, in de

Islandsche rijmwijze gebruikelijke, verdeling in vierregelige zangverzen ook in het Friesch in gebruik is geweest; maar ten aanzien der verdere inrichting der Islandsche verzen ten opzichte van letteren regelrijm vindt men hier, voor zo verre ik kan ontdekken, geen duidelijk spoor.

2.

VAN DE DIALEKTEN.

272. Dat de Friezen, welke zich voormaals van den *Rijn* tot de *Wezer* uitstrekten, in de verschillende streken op verschillende wijzen gesproken hebben, is meer dan waarschijnlijk. In de voorhanden zijnde oude stukken zijn hiervan duidelijke sporen; doch daar dezelve van verschillende ouderdom zijn, is het moeilijk om te zeggen, of de afwijkingen te gelijker tijd woordvormen zijn, of dat zij, met den overgang der taal, naderhand op diezelfde plaatsen in gebruik zijn geweest. Alhoewel zij in het eerste geval de eigentlijke spreekwijze uitmaken, komt het laatste mij het waarschijnlijkste voor. Deze afwijkingen behoren dierhalven niet tot ene schets van de oudste spraakvormen, welke hier alsdan moest gegeven worden. Tot voorbeelden kunnen evenwel dienen:

s	thereke	szurke	kerke	kerk.
s	jügen	sogen	saun	zeven.
s	omnie	sogene	samnia	verzamelen.

Zo verwisselen zontijds:

g met *ng*: b. v. husig, Asb. 7, 24; kining,
Asb. 7, 12.

e met *i*: b. v. wergie, wirgie.

a met *e*: b. v. panniga, falla, penniga,
fella.

a met *o*: b. v. fan, fon; gadis, godis (dei).

TAALPROEVEN.

•••••

I.

Uit het *Asegabuch*, 7de afdeling, § 11:

„*De vijftien tekenen voor den dag des oordeels.*”

Thit send thá fiftene tékna, ther ér dómes dí kóma skilun; ther Sancte JERONIMUS fand cakrvin an thera Jóthana 1) bókon.

Thes érosta dís: sá stigath alle wetir fjúwertich fethma bova alle bergon, and stondath to líkere wís and 2) thjú múre, ther fon sténa ewrocht is. Thes otheres dís: sá werthat se, lík 3) there selva skipnése, ther se bifara wéron. Thes thredda dís: fallath se alsa síde, thet se nén áge bisiá ne mí. Thes fjárda dís: sá somniat se alle fiskar, ther

1) Joden. 2) Als. 3) Staat als prædicaat onverbogen (241).

send an thā wetiron, to seming, and ropath all to Godi, and thā stifne nēt 4) nēn maniska būta God allēna. Thes fifta dīs: barnath alle wetir fon āsta there wralde to wēsta there wralde. Thes sexta dīs: sá send alle bāmar and alle gerso mith éna blódigā dawē bifangen. Thes sjúgunda dīs: sá fallath alle thā timber 5) fon āsta there wralde to wēsta there wralde, and werthat algadur to breken. Thes achtunda dīs: sá falt thi stén withir thene stén, and to brekth alsemin, and thā berga werthat eifnad. 6). Thes njúgunda dīs: sá werth also grát irthbivinge, sá ther fon onbjenne there wralde ér nēn sáden nas 7). Thes tiande dīs: werth thjú wrald emenad. 8) an there selva skipe-nése 9), ther se was, ér se use Drochten esképen hēde. Thes andlōfta dīs: sá gunch thi manniska with thenc: othere, and ne mí nēr mon othere on ondywardia fon there néde and fon thā ongosta, hwande thenne is jahwelik mon thes siúnes hiravad 10). Thes twilifta dīs: sá werth egadurad alle thet bēnete 11) ester there wralde anna éne stidi. Thes threddinda dīs: sá fallath alla stera fon thā himule. Thes fjúwertinda dīs: sá stervath alle thā ljóde, and skilun ther ester upstonda mith othere cláthon. Thes fiftinda dīs: sá burnt alle

4) Weet niet, kent geen mensch. 5) Gebouwen, getimmerden. 6) Effen gemaakt. 7) Was niet. 8) Gebracht. 9) Vorige toestand. 10) Van het gezicht beroofd. RASK heeft sinnes, van zijne zinnen; zo ook WYARDA. 11) Al het gebeente over de gehele wereld op ene plaats (26e).

Willeth yemma moninghe dayaye 1). Dit *sicka* 2) yemma, ende swerred bi Gode ende by iemma siele; fan dissen dey hioede, al ont des lettera deys ney Sincte MICHEL, ende dy dey, al disse deel, jaff disse landen en disse lyoden hold ende gonstich sé, riochtis rédis ende riochtis riuchtis, ende hat, soe ioe ti sanne falt yens dine biscop, ief yenst dine gréve, ief yenst dine hertoghe, ief ienst éniige haud, innor ws Frésche riucht welle, dat iemma dat schutte, mit réde ende mith déde, so yemma dat alderbest konnen ende moghen, ende dat iemma alle dae stréta ende wéghum, deer ti dae *Frésande* jef tí dissem déle gaet, altmael biferdie bihala iens iúwe fynden; ende hot so ios thó claghe come, tí júwe landen waere, dat tet én landis grétmanne bérde tí byriochtene ende tí grétane, dat yemma dat al riuchtelike gréte ende riuchte. Sé hit an daeda mannum, sé hit an breynwonda, sé hit an wthschettena ághenum, sé hit an gbersfalliga lédum, sé hit an lamma lédum, sé hit an inréa 3) dulghum, sé hit an meta dólghum, sé hit an húdena seckum, dat hit sé, dat iemma dat al riuchtelika riuchte; sé hit an huusbrande, sé hit an huusbreke, sé hit an huussléke 4), sé hit an

1) *Dayaye*, frequentativum van *daya*, zie bl. 160, noot 8, dadigen, behandelen. Hier ziet men, dat dit woord *daya* ook van *niet hete* zaken, zo als WASSENBERGH in zijn *Idioticon Frisicum* wil, in het algemeen voor iets te behandelen, gebruikt wordt. 2) Dit *sicka* geeft hier enen toekomstenden tijd, te kennen: *dit zult gij zeggen en het bezwaren by God, enz.* 3) Inretene, ingeretene, ingescheurde. 4) Huisbeschadiging.

nothráwe; sé hit an nothrédinghe, sé hit an
 qwickráwe, sé hit an scipráwe, sé hit an schaeck-
 ráwe; sé hit an wépené, sé hit an wéde, sé hit
 an golde; sé hit an sulvere, sé hit an slayna pen-
 ningum, sé hit an értslaurwe 5), sé hit an wapel-
 drank; sé hit an ráwe, sé hit an nédmunde, sé
 hit an húdena seckum, dat hit sé, dyr buppa
 aelita pund sé, deer een landis grétman berre ti
 briuchtane, dat iemma dat al riuchtelika riuchte,
 en dat iemma ti dae díkum ende ti dammin, ti
 dae sflen ende ti sylroeden alsoe dwé, als in dat
 landriucht bescréwen steeth; ende dat iemman
 naeth en dwé iens der papena ponten ief der ména
 kalende 6) begryp, ende den huusman syn on-
 schiold léte brúke, ende zyn sikringe, als dat
 riucht is, ende iemma naet tó beriuchten, hot se
 binnya achte pond sé, (dat den ehera toe birioch-
 ten) alle thera tióga, dyr ick iemma hadde be-
 naemt, ieftha naet benaemt, ende ti dae haegista
 wáre heerd, ende énes landes grétman berre ti
 bigrétane, ief ty riuchtane, dat iemma dat riuch-
 telika riuchte ende bigréte, hot soe iemma ti cla-
 ghe kumme, ende tó riuchte toe yemma landen
 wáre, dat iemma twiska twíra tale éne riuchte
 doem déle, ende hot soe iemma toe fynde 7)
 kompt, mit ielkirs iúwe zydum, dat iemma dat al
 riuchtelika fynde; aldeer iemma dae wirde wítet

5) Aardsleping; b. v. met iemand door het slijk te sleuten, te slepen. 6) Algemene verbrédning; door gewoonte ontstaan, het gewoonterecht, Isl. *hall*, clamor, geroep. 7) Om te rechten, om te vonnissen.

dae foerd ti fyndane buppa alle falsche riucht, soe fyr, soe dat riucht dragha ende daya 8) mey, ende dy fynd, deer yemma mit iurwe sidum enighe ende gádré, díne foerd toe barriane, ende wt ty kédane, ende festlike ti haddane, hit ne sé, datter een grate fále faede 9) mede byfalla mueghe; ende hwerso yemma éne nian bythinghe by trena deghum, bi lessa, jesta by mara, ende by des riuchtas naut vntfructa 10) wel, dat iemma díne wáheriga tí hérega bringe, ende hem séke mith fiúre ende mith fana, als iemma schuldich zint ney dae riuchte, ende dat iemma vna disse secke, ner om nén secke nén méde nyme, hor mitter wird, ner jenster wird, panning ner panning wird, yemma ner nemma fan iemma haelem ief weyna, mer dat iemma riuchte altó lika, dy arma as tí ríka, thi fraemda as tí sibba, enz.: dat iemma dat naeth en léta om hérena reed, ner om frouwena sponsta 11), ner om jú sekuis tochta, ner om anxsta júwes líwes, ner om fraesheed júwes guedes: dat iemma God alsoe helpe ende all' zyn Hólghen, een riucht eed ende dy onménes.

4.

1) Handschrift *Friesche Rechtskennis*, bl. 20.

8) Zie noot 1, bl. 158. 9) Groot ongemak, ene grote openlijke vijandelijkheid door ontstaan konde. 10) Ontvruchten, ontvrezzen, ontzien, eerbiedigen. 11) Sponsta, Lat. *sponsio*, verleiding.

„Bevel tot dagvaarding.”

Hér A., bi der néde Godis, Decken to B., byfellen riuchter fan ws hère da Paus, Hér C., Persona to D., salicheed in Gode.

Ick heb ontfangen da breeff ws Héra da Paus in aldulcke warden: PETRUS, een kneppa der kneppena Godis, onze lyawe soen A., Decken to B., salicheed ende een Decken benedynghe. Ffoer ws is commen D. van *Starem* clagien, dat E. en F., jekers presteren en leyen fan *Dockem*, hym schyldich sé ende wald dwé in syn gued; aldeerom byfel ick dy myt pauslicker macht, dat tú da igghen gaer laye ende da secka wrstande ende wrhere; sonder byropinghe, ende dú da to schedene; ende dwe dú deer in, deer dú wille, ende byfel 't hemmen by da ban, dat hyae 't festlycke halda. Da orkenen, deer aldeer to naemd sint, jef ze da wird naet sidze willet, ende se dat léte om fryonscip, om hát, om nyd, jesta om anxsta, dat tú se dwinghe by da banne, dat hya da wird foerthringa. Wtjown to *Roem*. — By der selna macht byfel ick dy, dat tú disse selne lyud wrscriouue ende to fara ws laya, entlicke op den freed eester Pinxtera, to *Bolswert*, den burger to *Starem* to riuchta andwert. Wtjown to *Bolswert*, bysyglet myt ws sigel. Datum anno Domini 1480, altera die post translationis MARTINI.)

5.

Het enig oud berijmd stuk, hetwelk, voor zo

verre mij bekend, voorhanden is, is ene korte beschrijving van der Friezen tocht tegen de Saksers, de beschrijving der inneming van den burg te *Romen*, en de daarop gevolgde vrijheidsbrief der Friezen van *KAREL de groete*, welke ik gemeend heb, hier, als dichtmatige taalproeve, te moeten geven.

Thet was to there stunde,
Tha thi keneng *KERL* riuchta 1) bigunde;
Tha was ter ande there *Saxinna* merik
LIUDINGERUS én *héra féle steric*.

Hi welde 2) him alsá waldlike
Tagethan 3), ther hi fon riuchta scolde bihalda tha
kenig *KERLIS* *kafska rike*;
Ac welde hi má déan:
Hi welde thá sterka *Fresan* vnder sinne *tegetha* *Man*.

Hi bibád it efter alle sine rike,
Thet ma hine heta scolde koning waldlike.
Tha thi keneng *KERL* thit-vnderstód 4),
Tórnig was him hírvnbe sín mód.

Hi lét hit thá *Frésum* tha kundig dúan,
Hódir hiá théne nía kening mith him mith stride
welde bístán.

1) Recht, rechtsgebied, beheer. 2) Met macht handelen.
3) Tienden, hetzelfde met *tegetha* hierachter, waarvan ook nog ons tochten. 4) Onderstond, dat is verstond, gewaar werd.

Thá Frésen gader e-komen
 Uppe thet bódescip, se anne gód réd genomín.

Thi Frésa féle sterka
 Hi 5) fórim tha and thá Saxinna merka ;
 The Sassiska héran thit fornómin,
 Up thá felda iá Frésun to ionis kómin.

Tha fúgtin sé alsá grimlike:
 Ofslóg má thá Saxum béthe théne érma and théne
 ríka ;
 Thág to thá lesta
 Feng ma of thá Saxum, héran and ridderan, thá
 besta.

Hiá band ma alsá sére
 Mith éne sterka mére 6).
 Já látten se tha waldelike,
 Alder hiá thene kening **KEARL** urnomin ande síne
 ríke.

Tha hi thet fornóm,
 Thet him thi Saxinna héra alle bunden kom,
 Wel was him ande síne héi 7),
 Thi 8) bád tha stulta Frésa gódne déi.

Hi nom se tha ande pálas sín,
 Hi scanct-um béthe méde 9) ande wín.

5) Liever *hid*. 6) Strik, band. 7) Gemoed, *hege, heuge*.
 8) Liever *hi*. 9) Spijze, ook *moes* genoemd.

Thá Frésan fórin, vt-es koninges hówe,
Tó íhér londz háá wederkom mit halike lowe.

Aldus heb hi urstén,
Hú thá 10) sterka Frésa há 11) with théne Saxz
tha fórgen:

Thet ské therna tó éner stunde,
Thet thá Rómera héran with théne kening Karl
strida bigunden ;

Stultlike
Welden háa thene tins bihalda thá keninghika ríke.

Thi kening thit sérelíke
Kundegia lét alle síne keningríke ;
Íhá kómin alle to sámene,
Ther wérin and síne ríke, síbbe and frámede.

Thá Frésan thet mére fornomin,
Tó thes keninges howe vnelathadis 1) se ther komin ;
Íhá wérin ther nette and gód,
Wand íhá drógin énr stultere latwa mód.

Íhá sprékin ther tó fára thá keningge wígardlíke 2) ;
Íhá welde allinna fiúchta with-á Rómera héran fore
thet kairslika ríke.

10) Voor *hú hit thá*. 7) Voor *is*, *h* is hier ene aspiratie.

1) Ongelaad, niet gedagvaard, niet opgernepen. 2) Strijdhartig.

Ihá nomín thá scerpa sverd and ihéra 3) honda,
Ihá gengin to fara there burg stonda.

Thá héran bianna thére burig thit geségin,
Uppa théne feld ion thá Frésen tó stride tha tégin.
Én ordil warth ther upgehéwin:
Monig dióre wígangd warth nither geslégin.

Tha tó thére stunde
Thi Frésa hástelike ón thá héran fiúchta bigunde;
Sérlike thá héran vmbe thá segin,
Alle balde 4) se to there burg flégin.

Thi Frésa folgade mith vntursíka sinne,
Hú hi tha burg kreffilike wunne;
Thách uppa thet leste
Wnnin ihá thá burg and héran thá besta.

Thá porta gundtana 5) bislúta;
Thi kening KERL mith síne fólke was-ter abuta;
Ihá funden 't and hiára réde,
Ihá welde thá kening KERLE iowa béthe, burg
ande liúde.

Thi kening thogte ande síne móde,
Hú hi thá stalta Frésa thisse wakdelike déda lania
scolde mith éniga góde:
Hi jof him mith-á allera árista ieftha
Thá másta.

3) *Ihéra*; zo ook *ihá*, voor *hjera*, *hiara* en *hia*. 4) Ter-
stond. 5) Voor *gunch ma*, gíng men.

Tuíntech merka fon brondráde golde,
 Ther thi Frésa iéralic tha kairscipe to tegetha iowa
 scolde.

Thiú iefte ther hi héde thá Frésum gedán,
 Thiú móste emmer and emmer máre vëlika 6) stán.

Ther hi tha bád kairslike,
 Thet se ne scolde nén héra thuwingga waldelike;
 Hit ne wére, thet hiá bi iéra góda willa wolde
 thet dúa;
 Thet se áne héra wolde vndfá.

Thág wén ik ande míne sinne,
 Thet hiá bi willa angne 7) héra gewinne. —
 Nowet alléna thá keningge and thisse bóde nógade 8),
 Thes héliга pawis GREGORIUS weld hi hír tó fógade.

Hi béd hit it-a pawes tha,
 Thet hi thá Frésan mith-á gastelíka riuchte wolde
 bifá.

Héwelika 9) alle hi to bonne se déde,
 Ther thá Frésum to brogte éniге néde.

Alder bibád hit thi kening KARL opinbére,
 Thet Frésan iéralic níge redian 10) him kére;
 Tha kairslika crona hi uppa ihera hawid sette,
 Alderymbe hi se scéra lette.

6) Ongelijk, veranderlijk. 7) Enigen. 8) Goedkeuring,
 genoeging. 9) Ewiglijk, voor eeuwig. 10) Rechters.

Thág ief se thet ne, wælde nowet dúa,
 Út mosten se him ihera hér léta, frílike, waxa,
 Thet hit alle liúda magte tha sían,
 Thet hi se frí héde gedán.

Hi bibád hit him tha keninglike,
 Alle thi Frésa, ther were sterik and ríke,
 Thet fha anna slag and ihera wítta 11) hals scolde
 him vndfa;
 Ther efter moste hi ridder bilíwa.

Wepin scolde hi ther efter drega alle scone;
 And sine scelde moste hi mélia tha kenlike crona,
 Thet hi thisse iefta tha Frésum héde évelike dán,
 Ther hi keningan and hertigan to wítscipe upnom
 and ondris monige halike man.

Thach to lesta,
 Hú hit tha efterkumanda évelike wiste,
 Ande thá bréwin hit ma biscréf
 Fon thá ieftum, ther abuta nowet úriétin biléf.

Thet insigel was fon thá brondráde golde,
 Hú hit alla liúde wiste, thet thiús ief évelike ston-
 da scolde.
 Thisse bref ma thá frí Fresa iof and síne hond;
 Mith dóle 12) and mith hárum 13) hi weterfór and
 síne áin frílike lond.

11) Hetzelfde met *wida*, gewijde, vrije. 12) Roem.
 13) Eer; *h* is aspiratie.

Aldus múgin hit alle liúde forstán,
Thet thi kening **KRAL** thene **Frasa**, vmbre thet kref-
telike strid, frí béwet gedán.

ERRATA.

Bl. xii	reg. 15 v. b.	<i>goth</i>	lees <i>gott</i> .
— 4	— 22	— voor :	— (voor).
— 25	— 2	— z e t	— zet.
— 55	— 18	— op o op u	— op o en u.
— 60	— 5	v.o. neemt	— meent.
— 73	— 4	— s i n	— w e s a.
— 86	— 5	— vierde	— derde.
— 89	— 1	v.b. skiath met	— skiath moet.
— 131	— 21	— b i r o v a d e	— b i r á v a d e.
— 143	— 4	— lijfsbevreding	— lijfsbevrediging.

